

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ERZİNCAN'DA YAĞMUR DUASI RİTÜELLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Muzaffer AKAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Necdet TOZLU

EYLÜL 2024, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Erzincan’da Yağmur Duası Ritüelleri” “**Yüksek Lisans**” tezimin tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Muzaffer AKAR

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Program Adı : Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Erzincan'da Yağmur Duası Ritüelleri

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 98 sayfalık kısmına ilişkin 13./10/2024 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %2' dir.

Filtrelemeye alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 13/10/ 2024.

Danışman: Prof. Dr. Necdet TOZLU

Öğrenci: Muzaffer AKAR

KILAVUZA UYGUNLUK

“Erzincan’da Yağmur Duası Ritüelleri” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Muzaffer AKAR

Danışman

Prof. Dr. Necdet TOZLU

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Necdet TOZLU danışmanlığında **Muzaffer AKAR** tarafından hazırlanan “**Erzincan’da Yağmur Duası Ritüelleri**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

13/10/2024

JÜRİ:

Danışman	: Prof. Dr. Necdet TOZLU	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Yusuf BABÜR	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Tuğba AKKOYUN	(İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun .../.../.... Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../....

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

“Erzincan’da Yağmur Duası Ritüelleri” başlığıyla çalışılan bu yüksek lisan tezi, saha çalışması sonucunda elde edilen verilere dayanır. Erzincan’ın merkez ilçesi ile diğer sekiz ilçesinde ve köylerinde gerçekleştirilen görüşmelerle ilimizdeki “yağmur duası ritüelleri” tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tez yazımında (belki de “ilk bilimsel çalışma deneyiminde” demek daha doğru olacaktır) kapsamı, sınırlılıkları belirlemedeki titizlik, başarılı bir çalışmanın sağlam basılmış ilk adımlarından olacaktır, şüphesiz. Fakat önünüze çocukluk çağının ısıltılı bayram hediyeleri tadında bir konu bırakıldığında sınır tanımak hiç de kolay değildir. Sınır ilkesine tamamıyla muhalif, tehlikeli ama son derece haz verici olan bu daha fazla genişleme duygusu bana ihtiyacım olan şevki fazlasıyla verirken çalışmamı her daim uçuşumun kenarlarında tutmuştur.

Çalışmamın konusu olan “yağmur ritüelleri”nden bazıları (özellikle kadim kültürlerin ürünleri olduğu varsayılanlardan) az çok deneyimlediğim ve şahit olduğum fakat hafızamın örtülü köşelerinde unutulmaya yüz tutmuş hatıralardan ibaretti. Sahada benzeri pek çok hafıza sahibiyle karşılaşmak; onların ritüele dair hafızalarındaki örtüyü aralamak ve altındakileri derlemek oldukça zevkli ve yeni çalışmalara teşvik edici bir tecrübeydi.

Duyduğu güvenle bu çalışmayı bana emanet eden Sayın Hocam Prof. Dr. Necdet Tozlu’ ya, duyduğu güven, araştırma süresince eksik etmediği sınırsız desteği ve sabrı için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Muzaffer AKAR Erzincan, 2024

ERZİNCAN’DA YAĞMUR DUASI RİTÜELLERİ

Muzaffer AKAR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2024

Danışman: Prof. Dr. Necdet TOZLU

ÖZET

Konusu, “Erzincan’da Yağmur Duası Ritüelleri” olan araştırmada elde edilen verilere saha çalışması yöntemiyle ulaşılmıştır. Araştırmanın evreni küme örneklem yoluyla gruplandırılmış fakat ilçelerin merkezleri tamamıyla çalışma sahasında bırakılarak her ilçenin köyleri kümelenmiştir. Oluşturulan kümeler içinden rastgele seçim tekniğine başvurulmuştur. Erzincan genelinde yapılan saha çalışmasında katılımcılarla yapılandırılmamış, derinlemesine görüşme tekniğiyle gerçekleştirilen mülakatlarda, bireyin ve buna bağlı olarak bulunduğu toplumun ritüellere yaklaşımı, değerleri ve kültürel pratikleri araştırılmıştır. Araştırma bu geleneğe olan inancın hala canlı ve güçlü olduğunu göstermektedir. Ritüellerin kökenine dair bilgi kalıntıları ise çok zayıftır. Çalışmada, Giriş kısmından sonra “Çalışma Sahası Hakkında” başlığıyla Erzincan’ın coğrafyası, tarihi ve adı üzerine bilgiler verilmiş birincil kaynaklara ulaşarak Erzincan’da bulunmuş seyyahların eserleri incelenmiştir. Çalışmanın devamı üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde temel kavramlara, önemli kuramlara ve İslamiyet’te yağmur duasının önemine yer verilmiştir. Bu bölümde, yağmur duasının Osmanlı dönemindeki varlığı arşivden elde edilen evraklarla gösterilmiştir. İkinci bölüm çalışmanın esas konusu olan “Erzincan’da Yağmur Duası Ritüellerine” ayrılmıştır. Sahada tespit edilen uygulamalar bu bölümde aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ritüellerin icra edildiği mekânlar ve ritüel zamanları konu edilmiştir. Neticede uygulama biçimlerinin azalmasıyla birlikte “Erzincan’da Yağmur Duası Ritüelleri”ne olan inancın sürdüğü, İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin bu ritüellere yansımaları ve uygulamanın canlılığını koruduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Yağmur ritüeli, yağmur duası, yağmurcu, ritüel mekân, yada taşı

RAIN PRAYER RITUALS IN ERZİNCAN

Muzaffer AKAR

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master’s Thesis, September 2024

Supervisor: Prof. Dr. Necdet TOZLU

ABSTRACT

The data obtained in the study, the subject of which is “Rain Prayer Rituals in Erzincan”, was reached through fieldwork method. The universe of the study was grouped by cluster sampling, but the centers of the districts were left completely in the study area and the villages of each district were clustered. Random selection technique was used from the created clusters. In the field study conducted throughout Erzincan, the approach of the individual and the society in which they live to rituals, values and cultural practices were investigated in the interviews conducted with the participants using the unstructured, in-depth interview technique. The research shows that the belief in this tradition is still alive and strong. However, the information remains on the origin of the rituals are very weak. In the study, after the introduction section, information on the geography, history and name of Erzincan was given under the title “About the Study Area”. The rest of the study is divided into three main sections. In the first section, basic concepts, important theories and the importance of rain prayer in Islam are included. In this section, the existence of rain prayer in the Ottoman period is shown with documents obtained from the archive. The second section is devoted to the main subject of the study, “Rain Prayer Rituals in Erzincan”. The practices identified in the field are conveyed in this section. The third section covers the places where the rituals are performed and the ritual times. As a result, it has been observed that, despite the decrease in the forms of practice, the belief in “Rain Prayer Rituals in Erzincan” continues, the reflections of pre-Islamic belief systems on these rituals and the vitality of the practice.

Keywords: Rain ritual, rain prayer, rainmaker, ritual place, or stone

İÇİNDEKİLER

ERZİNCAN'DA YAĞMUR DUASI RİTÜELLERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMA SAHASI HAKKINDA

1.1. Coğrafya.....	3
1.2. Erzincan Adı ve Anlamı.....	4
1.3. Tarih.....	5
1.4. Seyyahların Kaleminden Erzincan.....	6
1.4.1 Ruysbroeckli Willem.....	6
1.4.2. İbn Battûta (1304-1368).....	6
1.4.3. Ruy Gonzales de Clavijo (?-1412).....	7
1.4.4. Josaphat Barbaro (1413–1494).....	7
1.4.5. Evliya Çelebi.....	8
1.4.6. Helmuth von Moltke (1800-1891).....	8

1.4.7. Charles Texier (1802-1871).....	9
1.4.8. Fred Burnaby (1842-1885).....	9

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kavramsal Çerçeve.....	12
2.1.1. Rit, Ritüel.....	13
2.1.1.1. Ritlerin Sınıflandırılması.....	15
2.1.1.1.2 Giriş/Geçiş Ritleri.....	15
2.1.2. Mit.....	17
2.1.3. Din.....	19
2.1.4. Büyü.....	21
2.1.5. Yağmur Duası.....	23
2.1.5.1. Yahudilikte Yağmur Duasının Yeri ve İcrası.....	25
2.1.5.2. İslamiyet'te Yağmur Duası.....	27
2.1.5.3. Osmanlı İmparatorluğunda Yağmur Duası Törenleri.....	30
2.1.5.4. Çin.....	44
2.2. Kuramsal Çerçeve.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERZİNCAN'DA YAĞMUR DUASI RİTÜELLERİ

3.1. Yağmur Yağdırma Amaçlı Ritüeller.....	51
3.1.1. Ritüelin Unsurları.....	52
3.1.1.1. İnsan.....	52
3.1.1.1.1. Yağmurcu/Uzman Olarak İnsan.....	52
3.1.1.1.2. Katılımcı Olarak İnsan.....	56
3.1.1.1.3. İlkınlerin (Nuxur) Üzerinden İcra Edilen Uygulamalar.....	57

3.1.1.1.4. Çocuklar.....	58
3.1.1.1.5. Çobanlar.....	60
3.1.1.2. Hayvanlar.....	63
3.1.1.2.1. Büyükbaş-Küçükbaş Hayvanlar.....	63
3.1.1.2.2. Eşek.....	64
3.1.1.2.3. Yılan.....	66
3.1.1.2.4. Böcekler.....	68
3.1.1.2.5. Kene.....	68
3.1.1.3. Ritüel Nesneler.....	69
3.1.1.3.1. Ateş.....	69
3.1.1.3.2. Su.....	70
3.1.1.3.3. Taş.....	71
3.1.1.3.4. Kemikler.....	75
3.1.1.3.5. Değnek (Sopa).....	80
3.1.1.3.6. Tabut.....	81
3.1.1.3.7. Un.....	82
3.1.1.4. Bitkiler.....	82
3.1.1.4.1. Geven.....	82
3.1.1.5. Mekân.....	82
2. 1. 1. 6. Zaman.....	90
3.2. Yağmuru Durdurma Amaçlı Ritüeller.....	90
3.2.1. Suyu Atılan Nesnenin Sudan Çıkarılması.....	90
3.2.2. Hatırçek/Hacirdek ve Eğiş Kullanımı.....	90
3.2.3. Karasaban Demiri.....	91
3.2.4. Çamur.....	92

3.2.5. Kel İnsan.....	92
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	93
KAYNAKÇA.....	94
ÖZ GEÇMİŞ.....	104

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

bk. : Bakınız

Ens. : Enstitü

H : Hicri

KK. : Kaynak kişi

MÖ : Milattan önce

MS : Milattan sonra

p. : Sayfa (İngilizce)

pp. : Sayfalar (İngilizce)

s. : Sayfa

ss. : Sayfalar

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TTK : Türk Tarih Kurumu

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Erzincan İl Haritası.....	3
Şekil 2.1: 1235'te İstanbul, Üsküdar, Galata Ve Eyüp Mekteplerinden Yağmur Duasına Çıkacak Çocuklara Atiyye Olarak Para Verilmesine Dair Vesika.....	31
Şekil 2.2: H. 1247'de Selanik'te Yapılan Yağmurun Duasının Neticesine Dair Bir Vesika.....	32
Şekil 2.3: Su Nazırının Azledilerek Yerine Cemal Bey'in Memur Edilerek Yağmur Duasına Çıkılması Hükmünü İçeren H. 1261 Tarihli Vesika.....	32
Şekil 2.4: Yağmur Duası İçin Reisü'l-Kura Efendinin Görevlendirilmesi (H. 1267)....	33
Şekil 2.5: Yağmur Duasına Memuriyet Tayini İlgili Evrak (H. 1268).....	34
Şekil 2.6: H. 1297'de Baş Gösteren Kuraklık Sebebiyle İcra Edilen Yağmur Duasına Dair Evrak.....	35
Şekil 2.7: Kağıthane Deresinde İcra Edilen Yağmur Duası Töreninde Yapılan Harcamaları Arz Eden Belge.....	36
Şekil 2.8: Biga Ve Gelibolu'da (H. 1280) Halk Tarafından Yapılan Yağmur Duası Sonucunda Yağmur Yağdığına Ve Mahsulü Arttığına Dair Belge.....	37
Şekil 2.9: H. 1308'de Edirne'de Yağmur Duasına Çıkıldığına Dair Belge.....	38
Şekil 2.10: Yağmur Duasına Gönderilen (H. 1310) Elli Adet Hafıza İkranda Bulunulduğuna Dair Meşihat'ın Tezkiresi.....	39
Şekil 2.11: Priştine'de Kaymakamın, Yağmur Duasını Engellemek İçin Kilisenin Kapatması Üzerine, Metropolid Nikfor'un Gereğini Yapılmasına Dair Gönderdiği H. 1325 Tarihli Telgraf	40
Şekil 2.12: Prepolye'de Hristiyanların Yağmur Duasına Çıkmasına Engel Olduğu İleri Sürülen Kaymak İçin Yapılan Tahkikat Dair Belgeler.....	41
Şekil 2.13: Kırşehir'de Yapılan Yağmur Duasından (H. 1327) Sonra Yağmurun Yağmamasını Hükümet İle İlişkilendiren Hoca Vehbi Efendi Hakkında Tahkikata Başlandığı Hakkında Evrak.....	43

Şekil	2.14:	Taibai
Dağı.....	HATA!	YER

İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.

Şekil 3.1: Moğolların Gizli Tarhin'de Yağmurcularla İlgili Evrak.....	53
Şekil 3.2: Sofi Dede Türbesi Türbesi, Çadirkaya.....	54
Şekil 3.3: Chaharmahal Bakhtiari!de Çömçe Gelin Ritüeli.....	60
Şekil 3.4: Yada Taşı.....	73
Şekil 3.5: Kimsesiz Dede!nin Mezarı, Yalınca.....	75
Şekil 3.6: Kırmızı Ziyaret, Ocakbaşı Köyü.....	86
Şekil 3.7: Pute Ziyareti, Pınarlıkaya Köyü.....	87
Şekil 3.8: Dereboğazı Ziyaret yeri, Üzümlü.....	87
Şekil 3.9 Oğlan Ağa, Karakaya.....	88
Şekil 3.10: Kumru Ziyareti, İkizler Köyü.....	88
Şekil 3.11: Oklu Baba Yatırı, Çadirkaya.....	89
Şekil 3.12: Çırahane Ziyaretinin Bulunduğu Tepeler, Ağamçağam Köyü.....	89
Şekil 3. 13: Hatırçek.....	91
Şekil 3.14: Eğiş.....	91

GİRİŞ

Merak, insanoğlunun doğumundan ölümüne aynı canlılıkla taşıdığı duygularından, yeteneklerinden biridir. Merak keşfetme arzusunun kapısı, insanın tekelinde olan bilim dünyasının ilk adımıdır. Merakla başlayan keşifler, düşünme yeteneğine sahip olan insanı, ilk sığınağı olan mağaradan günümüzün konforlu mekânlarına taşımıştır.

En eski atalarımızın günlük yaşamlarındaki temel sorunları tahmin etmek hiç de zor değildir. Yağdığında çevresindeki tabiatı yeşerten ama şiddetiyle can alabilen yağmurlar; kaynağı hakkında hiçbir bilgi olmayan gürültüyle gelip can alan, yangınlar çıkaran şimşekler; nereden gelip nereye gittiği belli olmayan güneş ve ay; insan ulaşımına engel teşkil eden nehirler ve denizler; varlığına sürekli tehdit oluşturan vahşi hayvanlar... Kuşkusuz henüz güvenli sığınaklara sahip olmayan, bilimsel bilgiye ulaşamamış atalarımız için böyle bir dünya tam anlamıyla bir kaos ortamı olsa gerektir.

İnsanın temel sorunları tehditlerden ibaret değildir. İsmini koyamadığı, anlamlandıramadığı her olay, her varlık onun için tedirgin edici, tehditkardır. İnsanın çevresinde olup bitene karşı merak aşamasında olduğu, henüz çevresinde olup biteni anlamlandıramadığı bu zaman dilimine kaos diyoruz. İnsan kaos ortamında yaşamayı kabullenmez ve evrenindeki olup biten her şeyec onu huzura kavuşturacağı cevaplar arar. Hemen her merak unsuruna gereken cevapları bulur da. Bu cevapların tamamı bugün mitoloji diye adlandırdığımız bilimi oluşturan “mitler”dir. O şimdi rahattır, atası bellidir -ağaç, su toprak vb.- , tufan neden çıkar, kuraklık neden olur bilmektedir. Kötülük ve iyiliği keşfeder. Kötülükler yaratıcı ve hâkim güç tarafından cezalandırılır. Fakat bu onu kaosa götürmez çünkü bu güç aynı zamanda affedicidir de. Ölüm vardır ama o da bir son değildir ve ölümden sonra yaşamaya devam edecek olan bir ruhu ya da ölümden sonra ikinci bir yaşam vardır. Mitlerinin verdiği huzurla insan bugün hayranlıkla söz edilen kültürel zenginliklerini, geleneklerini, bir arada yaşamayı kolaylaştıracak sosyal kurumlarını oluşturmaya başlar. Bugün ulaşılan teknolojik buluşlar hayret verici gelişmeler olarak görülebilir. Fakat ilkelin imkânları göz önüne alındığında hiçbir dönem, insanoğlunun kaostan kozmosa olan yolculuğunun önüne geçemez.

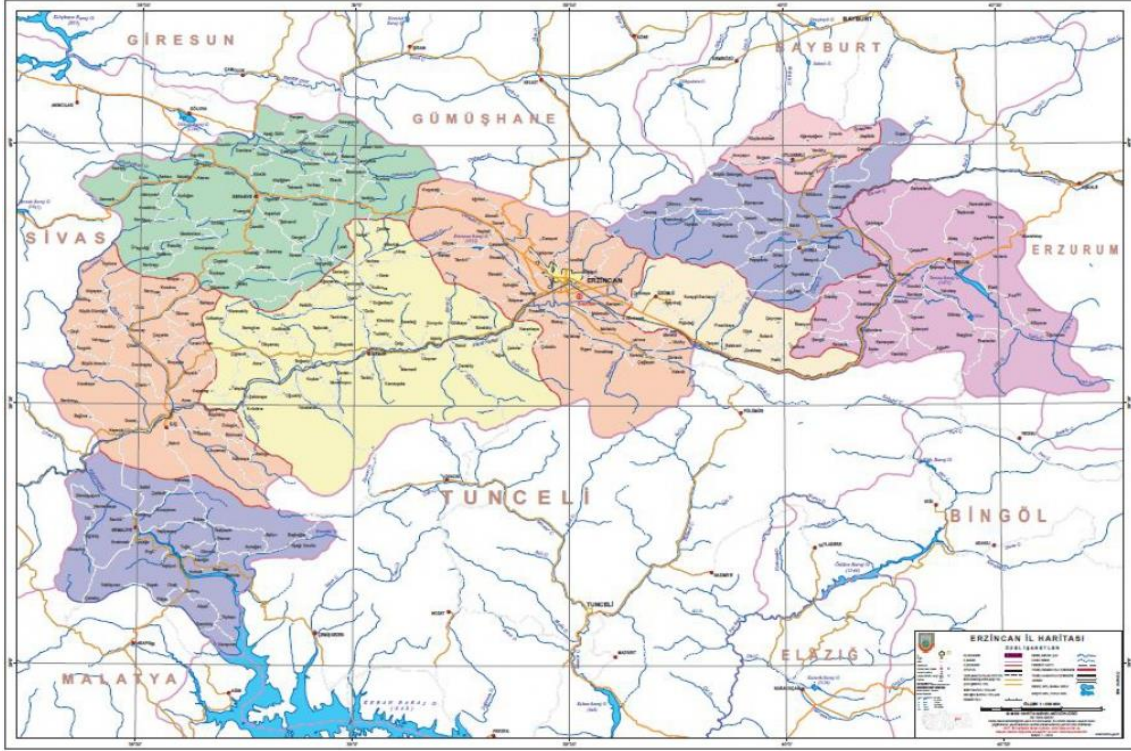
Yağmurun yağmaması ya da şiddetli yağışların yaşamı tehdit etmesi toplumda baş gösteren kötülüklerin işaretçisidir. Mitlerde bu sıkıntı ve cezalardan kurtulmanın da çareleri vardır. Bir cezalandırmanın sonlandırılması ya da hiç başlamaması için belirli kurallar doğrultusunda yapılan törenlerle bu sıkıntılar giderilebilir. Bu törenlerde dualar edilir, kurbanlar sunulur; tövbeler, yakarışlar yapılır. Benzeri törenler yaşamın önemli dönüm veya değişim anlarına da yansır. Doğum, erginlenme, evlenme, ölüm, tarımda verimlilik, mevsim döngülerinde vb. yapılan bu törenler birer ritüeldir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMA SAHASI HAKKINDA

Şekil 1.1: Erzincan İl Haritası.

Kaynak: <https://Www.Harita.Gov.Tr/Urun/Erzincan-Mulk-İdare-İl-Haritasi/413>

1.1 Coğrafya

Erzincan il merkezi, kuzey ve güneyi dağlarla çevrili olup doğu-batı istikametinde de uzayan Erzincan Ovasında kuruludur. Kuzeyden Giresun, Gümüşhane ve Bayburt; güneyden Malatya, Elâzığ, Tunceli ve Bingöl; doğudan Erzurum ve batıdan Sivas olmak üzere dokuz il ile sınır komşuluğu vardır. Kuzeydeki Keşiş sıra dağlarında 3.500 m'yi, güneyindeki Munzur dağlarında yaklaşık 3.440 m'yi bulan yükseltiler

vardır. Erzurum istikametinden gelen ve ovayı iki yakaya ayıran Karasu, ileride Fırat'ı oluşturan kollardan biridir.

Coğrafyada hâkim olan iklim karasal iklimdir. Erzincan, Tercan ve Çayırlı ovaları tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu alanlardır.

Kaynaklarda Erzincan'ın kurulduğu zamana dair kesin bilgiler yoktur. Arkeolojik kazılar ve araştırma sonuçları ilk yerleşimleri MÖ 3000'li yıllara kadar tarihlendirmektedir. Erzincan'ın İlk Çağ dönemlerine ait kesin bilgiler olmasa da tarihçiler İlk Çağın 2000'li yıllarında, Hurilerin, Hayaşlıların ve Azizlerin bölgedeki hükümlerlerini kaydetmişlerdir.

Kazılarda Hitit devletine dair buluntulara rastlanmamasına rağmen Erzincan'ın bir dönem Hitit egemenliğinde olduğu kabul görmektedir. Miroğlu, araştırmaları işaret ederek ilk yerleşimleri MÖ 3000 yıllarına kadar uzandığını aktararak özetle Erzincan da hüküm sürmüş medeniyetleri sıralamıştır. “Hurri - Mitanni İmparatorluğu, Hititler, Urartu Devleti, bir ara İskitler, MÖ 334 sonrası İskender İmparatorluğu ve ardından Helenistik krallıklar, Partlar, Roma, Bizans İmparatorluğu, Sasaniler, Araplar ve Türkler”. (Miroğlu, 1995, s. 318, 319), araştırmaların sonucunda Erzincan bölgesinde bulunmuş medeniyetlerdir.

Aktif bir fay hattı üzerinde bulunan Erzincan'da 1047, 1418, 1457, 1478, 1583, 1666, 1784, 1888, 1930, 1939 ve 1992 depremleri bilinen en şiddetli depremler olmuştur. 33.000 kişinin hayatını kaybettiği 1939 depremi, dünyada yaşanmış en büyük depremler arasındadır (Miroğlu, 1995, s. 321).

1.2. Erzincan Adı ve Anlamı

Strabon bu bölgede ilk Çağlarda Eriza adlı şehrin bulunduğunu kaydetmiştir (aktaran Miroğlu, 1995). Miroğlu'na göre Erzincan adı bu isimden gelebilir. Erzincan adı “Ermeni kaynaklarında "Erez, Erzng ve Erznga, Bizans kaynaklarında Aringam (Aringan), Arsingan, Erzingan; Arap kaynaklarında ise Erzencân şeklindeki geçer”. Türkler “Erzingân ve Ezirgân adlarını kullanmışlardır (Miroğlu, 1995, s. 318).

Kara en erken tarihlerde bölgenin Ekeleatz/Acilisene; şehrin Erez olarak adlandırıldığını belirterek İlk Çağ ve Orta Çağlarda Yeriza, Yertzinka ve Arsenga adlarını zikreder ve Ermenilerin ise Egeğatz adını kullandığını yazar (Kara, 2016, s. 26).

Evliya Çelebi'ye göre ismin anlamı Farsça'da "cana erici" dir (Çelebi, 2008, s. 458).

1.3. Tarih

Ali Kemali, eski çağları anlatan tarihi kaynakların netliğine ve güvenilirliğine şerh koyarak, Sandalgıyan ve H. G. Wels'in tarih kitaplarına atıfla Erzincan şehrinin, I. Sargon'un kurduğu Akad devleti sınırları içinde mevcut olduğunu nakleder (Kemali, 1932, s. 9, 10). Yakın zamanlarda yapılan araştırmalarda ortaya çıkan Karaz Kültürü'ne ait bulgular bölgede Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağı boyunca yerleşim olduğunu kanıtlamaktadır (Üngör & Torun, 2021, s. 100; Ceylan, 2019, s. 637; Üngör & Özgül, 2016, s. 280).

Ceylan'da Erzincan'da tarihinde buluntularla ve kayıtlarla tespit edilen medeniyetleri kaydeder. Özetle, Erzincan ve civarı; Hayaşa Krallığından, Diauehi Krallığı, Uruatri-Nairi Urartu, Med, Pers, Helen, Roma, Doğu Roma, Arap, Selçuklu, Mengücekli Devleti, Moğol, Eretna Beyliği, Timur Devleti, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlı İmparatorluğu'nu da olmak üzere pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır (Ceylan, 2019, s. 638).

Bölgeye Müslümanlar Hz. Ömer devrinde, Türkler 1048' de akınlar yaparlar, bir süre sonra da bölge Türklerin kontrolüne geçer (age.). Malazgirt zaferi sonrasında bölgede Mengüçüklü Beyliği kurulur bu beyliğin sona ermesinin ardından Anadolu Selçuklu Devleti'nin hakimiyeti başlar. 1243'teki Moğol istilasından şehir yağmalanmış ve talan edilmiştir (Miroğlu, 1995, s. 319).

Akkoyunlularla Karakoyunlular'ın bölgedeki mücadeleleri neticede Akkoyunluların başarısıyla sonuçlanmış ve Akkoyunlu hakimiyeti de 1500 yılına kadar sürmüştür. Akkoyunlu Devleti'nin Şah İsmail tarafından yıkılmasıyla Erzincan toprakları Safeviler'in hakimiyetine geçmiştir. 1514'te Erzincan Osmanlı topraklarına katılmıştır. Hudutlarla arasındaki uzun mesafe dolayısıyla askerî açıdan sadece konaklama yeri olarak görülen Erzincan Rus istilasına da maruz kalmıştır. Yirmi ay kadar süren Rus işgalinden sonra Erzincan 1918 şubatında kurtarılmıştır (Miroğlu, 1995, s. 319-320)

1.4. Seyyahların Kaleminden Erzincan

1.4.1. Ruysbroeckli Willem

Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255

Willem van Rubroek'in Fransa kralı IX. Louis'e hizmetleri, bazı seyahat ve faaliyetleri hakkında kayıtlar bulunsa da doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir kayıt yoktur. Bazı kaynaklar onun seyahat notlarının aynı coğrafyaları kaleme almış olan seyyahların eserlerinden daha güvenilir olduğunu yazar. Moğol Han'ı Mengü'nün sarayına yaptığı seyahat 1253-1255 yıllarında gerçekleşmiştir. Seyyahın dönüş rotasında bulunan Erzincan'ın şehir merkezine uğramadığı, Munzur dağlarının ardından Camath'a (Kemah) ulaştığı notlarından anlaşılmaktadır. 1255 Şubatının sonunda Kemah'ta bulunan seyyah o yıl Arsengen adlı bir şehirde büyük bir deprem olduğunu, kaydı olmayanlar hariç on bin kişinin kaybolduğunu aktarır. Seyyah bölgeden geçtiği üç gün süresince depremin etkisiyle dağlarda meydana gelen heyelanları ve toprakta oluşmuş çatlakları görmüş depremin büyüklüğünü ve yıkımını karşısında *Yeşeya*'dan bir bölümle dile getirmeye çalışmıştır (Willem, 2010, s. 280). *Yeşeya*'dan hatırlanan bölüm Babil'den kurtuluşu bildiren bölümlerden biridir:

“Her vadi yükseltilecek,
Her dağ, her tepe alçaltılacak.
Böylelikle engebeler düzleştirilecek,
Sarp yerler ovaya dönüştürülecek.” (Yeşeya, 40:4).

1.4.2. İbn Battûta (1304-1368)

İbn Battûta Seyatnâmesi

Seyyahın güzergahında görülen tutarsızlıklar araştırmacıların, aslında Battuta'nın bu coğrafyaya hiç gelmediği, okuduğu ya da duyduklarını kaleme aldığı şeklinde yorumlara yol açmıştır.

Battuta, Erzincan'ı nüfusunun çoğu Ermeniler olan, Irak sultanına bağlı bakımlı ve büyük bir yerleşim olarak görmüş, canlı çarşıları olan, şehirde Erzencâni kumaşlar dokunduğunu ayrıca bakırcılık yapıldığını kaydetmiştir (Battûta, 2000).

1.4.3. Ruy Gonzales de Clavijo (?-1412)

Anadolu Orta Asya ve Timur

Clavijo, Ankara Savaşı'ndan sonra, Kastilya Kralı III. Henry (Enrique)'nin ittifak amacıyla Timur'a gönderdiği elçisidir. Clavijo'nun seyahati 1403'te başlamış 1406'da sona ermiştir.

Clavijo, Trabzon üzerinden Zigana, Torul, Erzincan, Erzurum, Surmari, Ararat'ı geçerek bugünkü İran'ın Hoy kentine ulaşır ve Timur devletinin başkenti olan Semerkant'a kadar uzun bir seyahat yapar (Clavijo R. G.).

Seyahatin gerçekleştirildiği erken tarih ve sonraki seyyahların eserleri karşılaştırıldığında öne çıkacak niteliklere sahiptir. Coğrafya, yerleşim yerleri, insan tipleri ve bölgedeki sosyal ve siyasal hayat hakkında bilgiler içeren eserde Erzincan da yer almaktadır. Güzergâhı ve Timur'un sarayına dair değerli bilgiler sunan yazar o dönemdeki iç çelişmelere; şehzadeler arasındaki çatışmalara da yer vermiştir. Erzincan halkını Çağataylı olarak kaydeden seyyah, Trabzon sınırlarında eşkıya vesair çektiği sıkıntılardan sonra Erzincan valisi ve halkının gösterdiği ilgi ve ikramlardan memnun kalmıştır (Clavijo R. G., 1993, s. 75-87). Clavijo o dönemki Erzincan valisinin adını "Pitabilet" olarak kaydetmiştir (Clavijo, 1928, s. 80) Eserde görülen ve başkaca okuyucularında değindiği çelişki yer adlarının tespiti hususudur.

Eserin, Biblioteca Virtual Universal adlı sitede bulunan, İpanyolca ve üçün şahıs anlatımlı kayıtlarında Erzincan o dönemki ismini, "Arzinján" olarak kaydetmiştir (Clavijo R. G., 2003).

1928 tarihli bir İngilizce çeviride (Clavijo, 1928, s. (Clavijio, 1928, s. 8,23, 111, 120, 121, 122, 125, 126, 129, 130-135, 137,138, 332, 333)) ise şehrin adı Arzinján olarak verilmiştir.

1.4.4. Josaphat Barbaro (1413–1494)

Anadolu'ya ve İran'a Seyahat

Osmanlı Devleti, Fatih döneminde Akkoyunlularla ve Venedik'le savaş halindeyken Akkoyunlular ile Venedikliler Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak oluşturmak için karşılıklı elçiler göndermektedir. Bu elçiler kuzeydeki Tatar topraklarında ya da güneydeki Osmanlı hâkimiyetinde olmayan topraklarda yolculuk ederlerdi. Barbaro,

tüccar olarak 1436-1452 yılları arasında kuzeydeki Tatar topraklarına ve Venedik-Osmanlı savaşının şiddetli geçtiği 1474-1478 yılları arasında İran'a Venedik elçisi olarak yolculuk yapmıştır (Barbaro, 2009, s. yok). Erzincan bahsi, ikinci seyahatinde geçer. Barbaro'nun seyyahlara yardım amacıyla kaleme aldığı notlarında, o tarihlerde Erzincan'ın büyük, fakat bir bölümü harabe olmuş; Fırat üzerinde yedi gözlü tuğladan yapılmış bir şehir bir şehir olduğu kayıtlıdır (Barbaro, 2009, s. yok).

1478 yılında Tebriz'de olduğunu kaydeden Barbaro dönüş yolunda tekrar Erzincan'a uğrar ve burada bir ay kalır (Barbaro, 2009)

1.4.5. Evliya Çelebi

Evliya Çelebi Seyahatnamesi

Evliya Çelebi'ye göre Kemah Kalesi, Osmanlıda “kudret eliyle yapılan Tanrı yapısı kalelerinden biridir fakat diğerlerine göre daha sarptır (Çelebi, 2008, s. 449).

Seyahatname'de, Mamahatun'dan Kemah'ın mimarisine, çarşısına, kalesine; Erzincan'ın bazı köylerine, bağlı köylerin nüfusuna; halkın ekonomik faaliyetlerine; ziyaret yerlerine dair ayrıntılı bilgiler kayıtlıdır. (Çelebi, 2008, s. 447-61).

Evliya Çelebi, Erzincan'ı uğrunda padişahların savaştığı “cennet bahçeleri içinde bir cennet köşesi” (Çelebi, 2008, s. 454) olarak tasvir etmiştir. Seyyah, Erzincan tarihine dair bilgilerini aktarır, şehir içi ve taşrasının doğası ve yerleşimine dair bilgi verir.

1.4.6. Helmuth von Moltke (1800-1891)

Moltke'nin Türkiye Mektupları

1835-1839 yılları arasında kadar Osmanlı ordusunda uzman olarak görev yapan H. von Moltke de gördüğü yerleri bir tarihçi ve bir seyyah titizliğiyle kaleme almıştır.

20 Kasım 1835'te İstanbul'a geldiğinde devletin başındaki padişah, II. Mahmud Han'dır. 1838'de Toros Ordusu'na katılarak Müşir Hafız Paşanın müşavirliğini yapar. On beş ay boyunca Fırat ve Dicle havzası civarında kalan ve Musul'a kadar yolculuk eden Moltke Nizip meydan savaşına da katılmıştır. Moltke, bu bölgenin o zamana kadar yapılmış haritalarını düzeltmiştir.

8 Mart 1838'de Tokat'ta başlayan Doğu yolculuğu Ağustos 1839'da sona erer. Bu sırada Sultan Abdülmecit tahta geçmiştir.

Moltke'nin notlarında bugünkü Erzincan coğrafyasına dahil edebileceğimiz hususlar Munzur dağları ve Eğin (Kemaliye)'e dair anlatıdır. Moltke, 8 Nisan 1839'da Fırat kenarından Eğin'e gitmek üzere yola çıkar. Geçtiği her yeri ayrıntılarla betimleyen Moltke (Moltke, 1969, s. 245, 246), yükseklerle tırmanarak varabildikleri bir köyü "güzel Habunos" olarak anmıştır (Moltke, 1969, s. 246) Burası, bugünkü adıyla Kemaliye ilçesine bağlı Kozlupınar köyüdür. Osmanlının 1643 vergi nüfusu kayıtlarında adı Hapanos olarak geçen 44 vergi nüfusu olan bir köydür (Çakar & Kara, 2005, s. 209).

Moltke, Hapanos ve Eğin'den Asya'da gördüğü en güzel şehir diye bahseder (Moltke, 1969, s. 446, 447)

1.4.7. Charles Texier (1802-1871)

Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi

Mimar ve arkeolog olan, Texier Félix Marie Charles Texier (1802-1871) Orta Doğu ve Asya gezilerini içeren eserinde Erzincan bölgesine Bizans döneminde Akilisene (Acilicene) denildiğini yazar (Texier, 2002, s. 4). Erzincan'a gelişi, pek çok seyyahın kullandığı Arapkir-Eğin-Kemah- Erzincan güzergahına uygun bir sıralamayla kayda geçmiştir.

Texier'in verdiği yer adlarında uyumsuzluklar vardır. Bunların bir kısmının Osmanlı Türkçesinden Fransızcaya çeviri esnasında yaşanan sorunlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Eserde coğrafi özelliklerin yanı sıra, ekonomik faaliyetler, nüfus ve yerleşim, bitki örtüsüne dair bilgiler verilmiştir. Coğrafyanın antik zamanlardaki durumu hakkında bilgiler aktarılmış ve bölge hakkındaki mitolojik anlatıları yer verilmiştir. Seyyah, Fırat nehri civarındaki Erzincan sahasının adını Akilisene (Acilicene) olarak kaydetmiştir (Texier, 2002, s. 148).

1.4.8. Fred Burnaby (1842-1885)

At Sirtında Anadolu

Arapkir üzerinden bugünkü Erzincan sınırlarına giren seyyah, diğerleri gibi Eğin'den (Kemaliye) teferruatlı olarak bahsetmiştir. İngilizce baskıda Egin (Burnaby, 1885, s. 151) olarak geçen isim, Türkçe baskıda Ağın olarak geçmektedir. Kemaliye'nin adı bu zamanda Agn'dır. Bu ad Nişanyan yer adlarındaki bilgilere de uygundur.

1021’de şehrin adı “pınar” anlamına gelen Agn’dır, Egin ya da Eğin adı 1928’den sonra kullanılır (Agn).

Seyyah, Nüfus ve yerleşim hakkında bilgi verir. Kemaliye’i Arapkir’e benzeten seyyah, o zamanki Kemaliye nüfusunu 10.000 kişi olarak kaydetmiştir. 800 haneli Kemah’ın nüfusu ise yaklaşık 4.000’dir (Burnaby, 2016, s. 230; 240). Burnaby, bize bölgenin yerleşim yapılarından, coğrafi özelliklerine; tarihine, sosyal ve dini yaşamına, tarımsal faaliyetlerine dair bilgiler kaydetmiştir. Erzincan mutasarrıfı ile yaptığı askeri-politik konuşmalara da uzunca bir yer ayırmıştır. Seyyah, o tarihlerde Erzincan da pamuk yetiştirildiği bilgisini aktarmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada karşılaşılan temel zorluklardan biri, çalışmanın temel kavramını/kavramlarını tanımlama ve buna bağlı olarak, çalışmanın dayanağı olacak kuramsal çerçeveyi belirlemek olmuştur. Araştırmacıların yaptıkları çalışmalar incelendiğinde ritüel kavramı üzerinde bir ittifak sağlanamadığı görülmektedir. Bu, her alanda sık karşılaşılan, olağan sayılacak bir durumdur. Örneğin, “edebiyat” kavramı için yapılan tanımları tamamıyla tespit etmek mümkün değildir. Düşünürler, çizdikleri çerçeveye uygun eserlere edebi eser gözüyle bakarken bazı eserlerin edebi eser niteliklerine sahip olmadığını düşünebilmektedirler.

Ritüele dönersek belki edebiyat kavramındaki çeşitliliğe ulaşmaz fakat üzerinde ittifak sağlanmış, daha doğrusu okuyucuların zihninde aynı odağa işaret edebilecek bir tanım yoktur. Aralarındaki sıkı ilişki nedeniyle ritüele dair yapılan hemen her çalışmada karşılaştığımız “mit” kavramı için de durum aynıdır.

Pals, kuram tanımlamalarında ve yorumlarında, kökene, türe ve kökenin diğer türlerle bağ ilişkisinin bilinmesinin önemine vurgu yapar (Pals, 2019, s. 18). Din, ritüel, mit kuramları farklılıklar hatta bazen tamamen zıt çıkarımlar içerse de bu farklılıklar ya da zıtlıklar genellikle kuramcılarının -özellikle saha çalışmalarında- elde ettikleri ham verilerden kaynaklanmaz. Araştırmacının başlangıçtaki ön kabulü, yani çalışmayı başından itibaren sınırlayacak olan kuram tercihi çıkarımlardaki bu farklılığın temel nedenidir. Mit, ritüel kuramlarında rastlanılan ve ileride üzerinde durulacak olan, mit ve ritüelin varlık olarak öncelikleri konusundaki farklı yorumlarda da kuramsal ön kabullerin rolü vardır. Aynı mitleri kaydeden/okuyan ve aynı ritüelleri izleyen bilim adamları tarafından farklı ya da zıt görüşler ortaya koyulabilmektedir.

Ritüel uygulamalar, ancak onun doğuşunu ve uygulama prensiplerini belirleyen miti ile birlikte ele alınınca anlamlı bir çözümlemeye kavuşacaktır. Ritüel kavramına ve kuramlara bakarken mit kavramını ve ilgili kuramları dışarda tutmak söz konusu değildir. Miti ile birlikte ele alındığında; ritüel mekânların, katılımcıların, katılımcıların rollerinin ve jestlerinin, ritüel nesnelerin mitlerde kayıtlı olduğu görülecektir.

Bu başlık altında rit, ritüel, mit, din ve büyü kavramları incelenecek, alanda yetkin isimlerin ortaya koydukları bazı tanımlara ve kuramsal çalışmalardan kesitlere yer verilecektir.

2.1. Kavramsal Çerçeve

Bilimsel bir çalışmada kavramı doğru olarak ortaya koymak, çalışmanın ilk ve temel adımıdır. Kavram, kullanıldığı ortamda, bireyleri ya da toplulukları aynı hedefe yöneltmede, zihinlerde ortak bir imge oluşturmada gösterdiği başarı oranında doğrudur.

Halk arasında oldukça sık yapılan ve artık kalıplaşan “ateş yakmak”, “ateş yanıyor” gibi ifadeler, kalıplaşarak kullanıldıkları için insan zihninde aynı imgeyi canlandırabilirler. Ama öğeleri ayrılarak ele alındıklarında anlamlı bir birlik oluşturmadıkları görülür. Yanan ateş değil odundur, odun yakılarak ateş elde edilir. Anlam kaymaları, ya da yanlış kullanım sonucu yok olan kelimelerin ölümünün, ortaya çıkan eski metinlerin değerlendirilmesinde sebep olacağı sonuçlar da bir önem arz eder ama aynı sebeplerle bilim ve teknoloji alanlarındaki kayıplarla kıyaslanamaz.

Eskiden yanlış olarak kullanılan kelimelere galat denirdi. Bunların asıl anlamlarının unutulup başka anlamlar kazanmış haline de Galat-ı Meşhur denir. En tanınmışlarından ikisi şunlardır:

“Zürafanın düşkünü, beyaz giyer kış günü” ve “eşkîya.”

Birinci örnekte daha ziyade hanımlara iltifat için kullanılan “zarif” sözcüğünün çoğulu bir hayvan adına dönüşmüş; ikincisindeki sözcük “eşkîyalar” “haydutlar” anlamındadır fakat tekil anlamı olan “şaki” sözcüğünün yerine kullanılmaktadır.

Şimdi Erzincan’da yaşanmış bir durum örneğiyle bir kavramın sebep olabileceği zararları örnekleyelim.

Perlit, uzun zamanlar Türkiye’de kum ile özdeş kabul edilmiş yani ufalmış kaya ve mineral parçaları olarak görülmüş, ponza taşıyla karıştırılmıştır. Hafif olması

dolayısıyla ticari olarak kullanılsa da ekonomik değeri oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Kum sıfatı da yatırımcının dikkatini çekmesine engel olmuştur. Kum olarak kabul edildiğinden üzerinde uygulanmış laboratuvar deneyleri ve analiz çalışmaları da olmamıştır.

Sahada yetişmiş ilkokul mezunu bir maden işletmecisi tarafından Erzincan'daki mevcudiyeti 1970'li yıllarda fark edilir. Fırınlarda genişletirip gübre, hazır sıva, yalıtım malzemesi; ateşte eritilip cam olarak kullanılan perlitin o tarihlerde yalnızca bir Doğu Bloku ülkesinde kullanıldığı bilinmektedir.

Mahkemelik olan maden sahası dava konusu olmuş, dava senelerce sürdükten sonra madencinin lehine sonuçlanmıştır. Madencinin ve ülkenin elli yılı aşkın süreyle yaşadıkları ekonomik kaybın tek nedeni doğru bir kavramla literatüre girmemiş olmasındandır. Davanın kazanılması için literatüründe Perliti ve yapısını doğru bilgilerle arşivleyen ülkelerden yazışmalar ve analiz sonuçlarının getirilmesi gerekmiştir.

2.1.1. Rit, Ritüel

Latince kökenli oluşu nedeniyle, sözcüğün en eski Latince kaynaklardaki tanımlarına bakmak faydalı olacaktır.

19. yy'da yayımlanmış olan; *Ainsworth's Dictionary*'de, Thomas Goodwin'ın *Latin-English Dictionary*'sinde, *Harper's Latin Dictionary*'de; 1907'de yayımlanan *Cassell's Latin Dictionary*'de; 1968'de yayımlanan *Oxford Latin Dictionary*'de; ayin, tören; doğru; usulüne uygun; gerektiği şekilde; geleneklere göre; ciddiyetle; dini ibadetlerin şekli ve tarzı; dini bir kullanım veya tören; dini ayinlerle veya törenlerle ilgili; dini törenlere veya törenlere göre; genel olarak; düzgünce veya kutsal formül şeklinde birbirine yakın izahlar vardır (Morell & Carey, 1859, s. 305, 859; Goodwin, 1874, s. 203; Lewis & Short, 1891, s. 1596; Marchant & Fletcher, 1907, s. 851; Oxford, 1968, s. 1656). *Chambers's Encyclopedia*'da, rit (Lat. ritus), ekseriyetle bir dini duyguyu ifade etmek veya canlandırmak amaçlı işaret veya eylem olarak kayıtlıdır. Örnek olarak, dua esnasında ellerin pozisyonları verilmiştir. Rit, vaftiz veya Eucharist ayini benzeri dini ayinlerde icra edilen tüm törenlerin toplamını ifade edebilir: Roma riti, Yunan riti gibi (Chambers, 1868, s. 271). Kaynakta, ritüel, Roma Kilisesi'nin kitaplarından biri olarak da tariflenmiştir. Buna göre kitap, kilise tarafından yürütülecek

törenlerin prensiplerini, içeriğini ve rahiplerin görevlerini belirler (Chambers, 1868, s. 272-273).

Rites and Ritual Acts'ta biraz daha geniş ve kapsamlı bir yoruma yer verilir. Servius'un, *Vergilius'un Aeneid*'inin yorumu olan eserinden aktarılan ve sakatlanmış ya da bozulmuş olarak nitelendirilen tanım, ritüeli daima kiliseye bağlayan klasik eserlerdeki yorumdan daha farklıdır. Bu tanımda ritüel, sadece dini kültürle ilgili uygulamaları değil, dini ilişkili ya da kutsama içeren günlük yaşamdaki tüm uygulamaları içerir (Bros, 1916, s. 1-2).

“Ritüel” sözcüğü için, yukarıdaki kaynaklardan, daha çok bir uygulamaya değil, uygulamaların bütününe yönelik bir anlam çıkarılabilir. Rit ise tekil ya da çoğul olarak kullanılabilen ve uygulamanın kendisini anlatan bir ifadedir.

TDK'daki ritüel tanımı da buna paraleldir:

“Bir din veya inanç sistemine ait ibadet, ayin, merasim ve bu sırada uyulması gereken kurallar” (TDK, ritüel).

Nişanyan sözlük, ritüel için en eski Türkçe kaynağı, Belleten dergisinin 1939 tarihli bir sayısı olarak göstermektedir (Ritüel). Arkeolojik bir çalışmaya atfen yazılan makaledeki sözcük, Nişanyan sözlükte Ritüel olarak aktarılmıştır. Orijinal metinde sözcüğün *rituel* olarak kullanılmış olduğu görülmektedir:

“Rituel eşya arasında, ilk safı figürinler alır.” (Arık, 1939, s. 33).

Nazariyede ritlerin iki bölüm olarak gruplandığını aktaran Tylor, uygulamada birleşen törenlerin, bir şeylerin anlatıları ve sembolik pratikleri olduklarını savunur. Ritler, teoloji dünyasının dramatik aktarımı olan davranışlardır. Tylor, bir yönüyle spiritüel varlıklarla iletişim kurma aracı olan ritüellerin bir kısmının, biçim ve anlamlarını korumada çok başarılı olduklarını belirtir. (Tylor E. B., 1920, s. 362-363).

Ritüelin farklı ilim dallarında farklı anlamlarla yüklenmiş olabileceğini hatırlatan Honko, sosyal bilimci için ritüelin; birey ya da topluluklara ait değerlerin, değiştirilmez tarzdaki tekrarı anlamına geldiğini söyler (Honko, 2006, s. 130-131).

2.1.1.1. Ritlerin Sınıflandırılması

Rit/ritüel teriminin, çeşitli bilim dallarındaki farklı anlamlarda kullanımları, sınıflandırmada da doğal olarak farklılıklar yaratacaktır. Alanda, daha geniş, daha ayrıntılı tasnif çalışmaları vardır. Burada, genel kabul görmüş bir sınıflandırma ele alınacaktır. Lauri Honko'nun da çalışmalarında kullanmayı tercih ettiği bu sınıflamada ritler üç başlıkta ele alınır:

Geçiş ya da giriş ritleri, takvimsel ritler, kriz ritleri (Honko, 2006, s. 131).

2.1.1.1.2. Giriş/Geçiş Ritleri

Geçiş ritlerini bireyin yaşamında sınırları belirli olan değişimler oluşturur. İnsan, yaşamı boyunca sınırı belirlenebilen biyolojik, sosyal ve ekonomik değişimler yaşar. Doğum, ergenlik, evlilik gibi sınırları belirgin durumların yanı sıra, bireyin sosyal gruplardaki yeri ve ekonomik pozisyonunda yaşadığı belirgin değişimler de her toplumda, bu yeni statüye geçişe özgü, kuralları belirli törenlerle onaylanır. Özellikle eski toplumlarda bu değişimler çok önem taşımış ve her toplum kendi inanç sistemleri çerçevesinde, bu dönemlere ait, gelenek haline gelmiş uygulamalar yaratmıştır. Günümüzde bazı ritüel uygulamalar (nikah, nişan, düğün, doğum vb.) bireyin arzusuna kalmış olsa da eski toplumlarda bu sistem, yasa gücündedir.

İlk olarak Arnold van Gennep tarafından, "*les Rites de Passage*" adlı eserinde ortaya konulan ve bilim adamları tarafından geliştirilen geçiş ritleri, Lauri Honko'dan özetle, toplumsal statüsü değişen kişi için yapılan törenlerdir. (Honko, 2006, s. 131). Sadece geçiş değil, geçiş hazırlıklarını da içermektedir. Toplumsal birlikteliğin sürdürülmesinde ve toplumsal huzurun sağlanmasında, bireyin toplumsal kabullere uyumu önem arz eder. Bu törenlerde, bireye yeni statüsündeki konumu, sorumlulukları ve hakları hatırlatılır, toplumsal kurallara ve yeni statüsüne uyum sağlamasında yardımcı olunur.

Her rol değişiminin ayrı ve belirli kurallara bağlanmış törenleri vardır. Her geçiş töreninin insan hayatında bir kez tekrar edecek olması, önceden tahmin ve hazırlık durumlarının bilinmesi geçiş ritüellerinin "kişisel odaklı" oldukları tespitini mümkün kılar (Honko, 2006, s. 131,132).

Van Gennep, çalışmalarında belirgin bir sınırı aşmanın dışında “arada kalma” durumunu da tespit etmiştir. Eşiklik adını verdiği bu konumda birey, mevcut statüsünden çıkmış ama yeni bir statüye geçememiştir. Bu teori, Victor Turner tarafından ele alınmış ve geliştirilmiştir. Liminalite ya da eşiklik, denilen bu durum, bireyin tören öncesi statüsünden ayrıldığı ama tören sonrası geçmesi gereken statüye henüz hazır olmadığı belirsizlik durumunun ifadesidir (Liminality).

Takvimsel Ritler: Önceleri hayatta kalmak daha sonra tarımı ve hayvancılığı sürdürebilmek, üretim yapmak için doğayı sürekli gözlemleyen insanın, gözlemleri sonucu oluşturduğu halk takvimlerinde; belirli zamanlar, mevsim döngüleri ve göksel hareketler kayıtlıdır. Hayvanların üreme zamanlarından tohum ve hasat zamanlarına; ayın ve güneşin hareketlerine kadar, döngüsel ve önem arz eden zamanlar, henüz yazılı bir takvimin olmadığı zamanlarda, yaptığı gözlemler sonucu insan hafızasında kayıtlıdır.

Takvimsel ritler, döngüsel olarak tekrar eden; geçiş ritlerinin aksine topluluğa yönelen ve topluluk tarafından icra edilen törenlerdir. Çoğunlukla doğanın gözlemi sonucu oluşturulan bu törenlerin zamanı mevsim sonu ya da başı olabilir. Bayramlar, yeni yıl ritüelleri de bu tür törenlerdendir. Döngü süreleri, hafta, ay veya yıl olabilir. (Honko, 2006, s. 132, 133).

Honko’nun “toplumsal hayatın ritmi” olarak nitelendirdiği takvimsel ritler, tarım ve hayvancılık toplumlarında ekonomik fayda sağlamanın yanında, bu dönemlerde düzenlenen ve toplu katılımların sağlandığı etkinliklerle toplumsal bağın tazelenmesine de katkı vermiştir (Honko, 2006, s. 133).

Kriz Ritleri: Bu araştırmanın başlığını da kapsayan *kriz ritlerinin*, önceki iki türden temel farkı, zamanı önceden bilinmeyip beklenmeyen durumların çözümüne yönelik olarak icra edilmeleridir. Tekrarı ve zamanı belli olmayan durumlar kişiye veya topluma yönelik olabilir; krizin ritüeli bir tek kişi veya topluluk tarafından organize ve icra edilebilir. Toplumun tamamının düzenini bozacak durumlar veya bir tek kişinin varlığını tehdit edebilen durumlarda devreye girerler. Kuraklık tehlikesi baş gösterdiğinde yapılan yağmur duaları, canlı yaşamını tehdit eden doğal afet hallerinde gerçekleştirilen ritüeller, kişi hayatını tehdit eden hastalıkların kovulması gibi ritler kriz ritleri arasındadır. Bu tür ritlerin icrası ise kriz durumunun köken bilgisini gerektirir.

İcracı bu mitin bilgisine haiz değilse ritüel sonuç vermeyecektir. Kriz konusunun miti yeniden yaşanır, ilk çıkış hali ve bunun ilk çözüm yolu tekrarlanarak kriz halinden kurtulmak hedeflenir (Honko, 2006, s. 132, 133).

2.1.2. Mit

Güncel Türkçe Sözlük'te mit tanımı şöyledir: “Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi; mitos; efsaneleşen kavram veya kişi” (TDK). Marchan ve Fletcher miti, efsane ve hikâye olarak tanımlamışlardır (Marchant & Fletcher, 1907, s. 851).

Kaynaklar, mitlere, gerçek hikayeler ya da ilkelin bilimi gibi yaklaşımların 19. yy'da ortaya çıktığını söyler. Sahada yapılan çalışmalarda elde edilen materyallerin çoğalmış olması, karşılaştırmalı bilim anlayışının güçlenmesi mit, ritüel ve din mefhumlarına yeni bakış açıları kazandırmıştır. Önceki çağlarda, uydurma oldukları yönündeki düşünceler başta olmak üzere, görülen yanlış ve temelsiz fikirler etkisini kaybetmeye başlar. Yeni kavramlar ve teoriler üretilir. 1870 yılında Max Müller, birbiriyle sürekli çatışma halinde olan iki kavramı yan yana getirir: din bilimi. Bir konferansta din bilimi üzerine yaptığı konuşmada Goethe'nin "Birini bilen, hiçbirini bilmiyordur." sözüne atıfla karşılaştırmalı dinlerin önemine dikkat çeker (Pals, 2019, s. 1-2).

Bu atıf, Hristiyanlıktan başka din ve inanç sistemlerinin değersiz olduğunu düşünen teologlara yöneliktir. Mitleri değersiz, boş ve saçma inanışlar olarak gören anlayış da bu düşüncelerin eseridir. Bu anlayışın savunucularından biri; din tarihçisi Hamack, Müller'in düşüncelerine olan tepkisini kaleme alarak Hristiyanlık bilgisinin kişiye yeteceğini, bu dini bilen insanın başka din ve inanışlara ihtiyacı olmayacağını bildiren yazılar kaleme alır (Pals, 2019, s. 3).

Dinin, karşıtı olarak kabul edilen bilim ile bir araya geldiği bu dönemlerin bereketinden mit de nasibini alır. Onun gerçekliğine, toplumsal faydalarına, bilimselliğine değinen yazarlar ve yazılar artar.

Mitolojinin misyonunu, mitlerin veya masalların araştırılması ve açıklanması olarak ortaya koyan Lewis Spence, mitlerde teolojik fenomenlerin yanında fiziki fenomenlerin de izahları bulunduğunu belirtir. Mit, ilahların ya da tabiat üstü varlıkların

eylemlerinin ifadesidir (Spence, 2014, s. 11-12). Spence, Miti gelenek ilminin önemli ögelerinden biri olarak kabul eder.

Mitleri kurgusal, uydurma hikayeler; simgesel ürünler olarak gören yaklaşımlara karşı görüş bildiren Malinowski, mitin ilkel toplumdaki biçiminin, sadece anlatılabilecek öykü değil, bir gerçeklik olduğunu kabul eder (Malinowski B. K., 1998). Hristiyanlıkta, dindarlar için, yaratılış, cennet ve İsa'nın çarmıha gerilme anlatıları ne kadar gerçeklik ise ilkelin mitleri onun için aynı derecede gerçektir (Malinowski B. K., 1998, s. 506, 507).

Mite tarihsel yaklaşımların ve demode mit kuramlarının kolaylıkla çürütülebileceğini ileri süren Raglan, ritüelleri mitlerden öncelikli bulan düşünürler arasındadır. Raglan, miti, ritüelin anlatısı olarak tanımlar (Raglan, 2004, s. 217).

20. yy'da Batılı bilim adamlarının, 19. yy'daki meslektaşlarının, kurmaca, uydurma öyküler gibi mit tanımlarına itibar etmeyerek miti, onu yaratan toplumlarda ifade ettiği anlamda inceler ve tanımlarlar. Bu toplumlarda mit gerçek ve kutsal öyküleri içerir (Eliade M. , 2001, s. 11). Eliade'ye göre, mitler yaratılışların hikâyeleri, en eski zamanların kutsal hikayeleridir (Eliade M. , 2001, s. 15-16).

Gordon Marshall, miti, doğal, doğaüstü veya kültürel görüngülerin kaynağı ile ilgili; kutsiyeti olan öyküler olarak tanımlar (Marshall, 1999, s. 506-507).

Mitin gerçekliğine vurgu yapan Bayat'a göre mit, toplumun milli düşünüş ve bulunduğu evreni kavrama sistemidir (Bayat, 2010, s. 11). Pek çok düşünür gibi Fuzuli Bayat da ilkeli kaostan kozmosa taşıyan kuvvetin, milletin kendi eserleri olan mitolojileri olduğunu savunmaktadır (Bayat, 2010, s. 12).

Mitlerin Tasnifi: Mitleri genel ve özel olarak iki gruba ayırarak yapılmış tasnif çalışmaları vardır.

Mitin Genel Tasnifi: Birinci gruplandırma farklı toplumlardaki mitosların benzer yönlerinin tespitiyle yapılmıştır. Yaratılışın dört aşamasını anlatırlar:

Kozmogoni Miti: Evrendoğumu diyebileceğimiz, kâinatın ve yeryüzünün yaratılışının; başlangıçtaki kaostan, kozmosa geçişin hikâyesini anlatır.

Antropogoni Miti: İnsanın yaratılış hikâyesini anlatır.

Türeyiş Miti: İnsanlığın yayılışı; sosyal tabakaların, sosyal ilişkilerin gelişimleri; ata tapınım ve epopeler bu hikayelerde anlatılır.

Takvim Miti: İlk mitosun ve diğerlerinin tekrar tekrar yinelenmesi ve bu ritmik dönüşümlerden zamanın oluşması ve ölçülmesi hikâye edilir. (OMÜ).

Mitin Özel Tasnifi: Her kavimde görülmeyen, bir kavme has yapıları olan Teogoni, Etiyoloji, Eskatoloji ve Totem mitosları bu grubu oluşturur.

Teogoni Mitosu:

Bu mit türü, tanrıların kökeni ve işleri hakkındaki açıklamalardır. Tanrıların kökeni hakkında açıklamalar ilk toplumlarda yoktur. Kültürel açıdan daha gelişmiş eski toplumlar, kendi destan ya da öykülerinde, tanrıların kökenleri ve yaptığı işleri açıklamışlardır. Hesiodos'un Theogonia adlı kitabı, Eski Yunan kültüründe etkili olan tanrıların doğumu ve onların görevlerini anlatır. (OMÜ).

Etiyoloji Mitosu: Bir topluluğun kültürel yapısına etki eden bütün fenomenlerin kaynağını anlatır.

Eskatoloji Mitosu: Kıyameti anlatan mitlerdir.

Totem Mitosu: Tabiatı var olan canlı veya cansız nesnelere kutsiyet taşıyan nitelikler veren ve ata tapınımının kaynağı olan anlatılardır.

2.1.3. Din

“Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum; diyanet.”; “Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen.” (TDK).

TDK'nın bu tanımı belki yetkin bilim adamlarınca tartışılabilir. Yine de oldukça toparlayıcı ve anlaşılır bir ifadedir.

İlkel kültürlerden gelen hayvan-bitki kültlerinin ortaya çıkışını, ilkel kabilelerin bunları ve başkaca cansız varlıkları neden totem olarak aldığını sorgulayan Spencer, bütün dinlerin ilkel biçiminin ölü ataların yatıştırılması çabalarından doğduğunu ileri sürer. Bu atalar kültüdür. Tylor, her kişinin bir ikincisi olduğu inancının tespit edildiğini aktarır. Tylor'un ruh göçü teorilerini hatırlatan bu ikilik inancına göre: biri öldüğünde öbürü her nerede olursa olsun dönüp dostlarına yardım edip, düşmanına kötülük

yapabilir (Spencer, 1891). Spencer, ata tapınmalarının dinin temelini oluşturduğu tezini savunur.

Animizm kavramı bugünkü yoğun kullanımına Tylor'un çalışmaları sayesinde ulaşmıştır. Tylor, ruhsal varlıklara inanç olarak tanımladığı Animizm'i, en alt kültürlerin ayırt edici özelliği olarak görmüş ve Animizmin, yaşadığı değişimlere rağmen bir kopuşa uğramadan modern toplumlara ulaştığını ileri sürmüştür. Animizm, aslında, vahşilerden medeni insanlara kadar dini düşüncenin temelidir. Bu tespitler onu dinin *spritüel* varlıklara inanç olduğu yargısına taşır (Tylor E. B., 1920, s. 424-426). Sonuçta bu yargı, Tylor'u Animizm'in tüm dinlerin atası olduğu tespitine götürmüştür.

Andrew Lang, din sözcüğünün, yeterince kabul görececek bir tanımına ulaşmadaki zorluğa dikkat çeker; bu sıkıntılı durumu sözcüğün farklı manalara gelecek kullanımlardaki fazlalığa bağlar (Lang, 1913). Lang'ın, böyle durumlarda ortaya çıkacak sorunlara dikkat çekmek için verdiği misal oldukça isabetli ve açıktır:

J. D. Lang, Avustralya'nın yerli ırkları hakkında şunları yazmıştı: "Onları yok olan hayvanlardan ayıracak dinin karakteri veya dini törenler konusunda hiçbir şeyleri yok."Ancak aynı kitapta Dr. Lang, yerlilerin "hastalıkların, yaramazlıkların ve bilgeliğin yazarı olan iblislerin başı Turramullun'a" inandıklarını gösteren kanıtlar yayınladı. ve bilgelik" kesinlikle "canavarlar" tarafından açıkça benimsenmeyen dini bir inançtır; yine de (ne kadar hatalı bir üslupla olursa olsun) inançlarının bir kısmının açıklamasını basan yazar tarafından Avustralyalıların her türlü din inkâr edildi. Bu yazar, Hristiyan olmayan bir halkın tanrısından "iblis" veya "kötü ruh" olarak söz eden eski misyonerlik alışkanlığını miras almıştı (Lang, 1913, s. 1,2).

Andrew Lang'ın aktardığı vakada adı geçen John Dunmore Lang'ın (1799-1878) bu talihsiz yorumu kendi yayınında çelişkiye düşer ve çürütülür. Aynı meseleye *Primitive Culture*'da değinen Tylor, J. D. Lang'ın görüşlerini kullanan bazı yazarların Lang'ın aynı kitabında, kendi tezini çürüten tespitlerine atıf yapmadıklarını hatırlatır. Tylor, bunun bilinçli bir tercih olduğunu, etnogafyaya çok katkılarda bulunmuş olan bu yazarların dini yüksek ırklara mahsus bir yapı, dinsizliği ise alt kültürlerle ait bir vasıf olarak kabullendiklerini düşünür (Tylor E. B., 1920, s. 418-420).

Burada vakadan çok vakanın bilim dünyasında yaratacağı olumsuzluklara dikkat çekmek lazımdır. Takip edecek çalışmalarda kullanımı düşünüldüğünde Andrew Lang'ın kavram tanımlarına karşı tedbirli yaklaşımı ve çekinceleri daha açık bir şekilde

anlaşılmaktadır. Bu hassasiyetle Lang, *Myth, Ritual and Religion*'un ilk satırlarında - tanımın sadece bu eserin amacı için olduğunu belirterek- net bir genelleme yapmadan bir din tanımı yapar. “dini, ruhsal varlıklara inancın, ahlaksız olsa bile, dini olarak adlandırılabilceğini reddetmeden, ilkel bir varlığa, bir Yaratıcıya, ölümsüz, genellikle ahlaki olana inanç olarak tanımlamayı öneriyoruz.” (Lang, 1913, s. 1,2).

Émile Durkheim, dini; kutsal alanla alakalı olup bünyesine aldığı insanları “kilise” çatısı altında birleştiren, çelişkiler taşımayan ussal faaliyetler dizgesi olarak tanımlamıştır (Durkheim, 2020, s. 76). Bu tanımı okuyucuya sunmadan önce, “kutsal”ı “kutsal olmayan”dan ayırt edeceğini düşündüğü uzun ve kapsamlı açıklamalara yer vermiştir.

Din tanımına ulaşma arzusunun 19. yy’da olduğu kadar yoğun yaşanmadığı halde, yalnızca bilimsel çalışmalarla bu kavramın çerçevesini oluşturma çabalarının başarılı olamayacağı fikri yaygınlaşmıştır. Bu inancı taşıyanlardan biri de Lewis Spence’tir. Spence, mevcut din tanımlarını yetersiz bulur. Esasında, o zamanlarda genel kabul görececek bir tanıma ulaşılması mümkün değildir, çünkü insan zihni hakkında sahip olunan veriler bunun için yeterli olmayacaktır (Spence, 2014, s. 14).

Glazier, daima ilgi gören ve araştırmalara konu olan din kuramlarındaki çeşitliliği ortak yöntem yokluğuna bağlar. Din tanımlarının neleri içereceği, ne şekilde yapılacağı hususunda birlik yoktur ve bu nedenledir ki farklı ve fazla sayıda teori üretilmiştir (aktaran: Özgen, 2021, s. 1306, 1307). Alana yeni yeni katılan araştırmacılar için bu çeşitlilik içinde çalışmak başlıca problemidir denebilir.

Özgen’e göre de din tanımlarında çeşitlilik görülmektedir (2021, s. 1305). Özgen’in (2021) Glazier’den aktardığına göre din alanındaki çalışmaların çokluğuna, alana gösterilen ilginin yoğunluğuna rağmen antropolojide çok ve farklı din tanımının bulunması metodolojilerdeki farklılıktan kaynaklıdır (2021, s. 1306).

2.1.4. Büyü

“İnsan ve tabiatla ilgili olarak, birtakım gizli güçlerle insan geleceği üzerinde etkiler yapma, yönlendirmede bulunma gibi işlem ve davranışlara verilen genel ad; afsun, efsun, füsün, sihir.” (TDK)

Bu tanım sözcüğün anlamını sınırlamaya yaklaşmamaktadır. Pek çok tanım çalışması büyüü dinden ayırt edebilecek ipuçlarını okuyucuya sunamaz. Bazı tanım denemelerinde ise; örneğin çıkar sağlama-sağlamama, iyi niyet-kötü niyet, müşterisi olma-olmama durumlarını ayırt edici olarak sunan teorilerde de durum değişmez.

Emiroğlu, büyüü tabiat üstü güç aracılığıyla insan için iyi ya da kötü sonuçlar getirecek eylemler olarak göstermiştir (Emiroğlu, 2003, s. 166). Fakat bu tanım, kendisi tarafından da ele alınan taklit büyüleri vb. büyüler dikkate alındığında oldukça dar ve büyüsel uygulamaların büyük bir kısmını bünyesine alamayacak bir tanımdır. Zira büyüler daha ziyade belirli sihirselle güce sahip tabiat varlıkları vasıtasıyla gerçekleştirilir.

Antropoloji alanında incelenmesi Tylor ile başlayan büyü ve din ilişkisi hala tartışma konusudur. Tylor, büyüü bir yanılgı olarak nitelendirir ve medeniyetlerin en alttaki tabakalarına tarihlendirir, eğitimden nasibini alamayan kültürlerde büyüünün varlığını koruduğunu vurgular (Tylor E. B., 1920, s. 112). Bu saptamalara rağmen Tylor, sahte bilim (pseudo-sciences) olarak gördüğü büyüü tamamen olumsuzlamamaktadır. Bir taraftan, sözde bilimi, keyfi benzetmelerin toplamı olarak görse de göksel cisimlerden ve göksel hareketlerden istifade eden sözde bilimcilerin, kurallarını gerçek benzetmelere dayandığını da ekler (Tylor, 1920, s. 130). Aslında, büyüünün ortaya çıkışında aldatma amacı yoktur. (Tylor E. B., 1920, s. 134).

Tylor, büyüünün din öncesi var olduğunu ileri sürmektedir. Psikolojinin etkisine vurgu yapsa da büyüü de ağırlıkla toplumsal platformda incelemiştir. Tylor'un teorisi, Frazer tarafından kabul görür ve geliştirilir (Tanyu, Büyü, 1992, s. 501). Bu görüşe karşı Durkheim ve A. Lang gibi temsilcileri olan düşüncede, din büyüünün yaratıcısıdır (Tanyu, Büyü, 1992, s. 501). Her iki yapıyı ortak kökene bağlayan - Mauss ve L. Bruhl- ve ikisinin de ortak bir zeminde aynı amaca yönelen ve mitlerden temellenen yapılar olduğunu ileri süren -Malinowski ve Goldenweiser- araştırmacılar vardır (Tanyu, Büyü, 1992, s. 501).

Büyünün daha çok toplumsal yanını önemseyen Durkheim, büyüdeki çıkar ilişkisine dikkat çeker. Ticari bir yönü ve müşterisi olan büyü ile din arasındaki fark, birinin bireye diğerinin topluma hitap etmesidir. Din toplumsal birliğe hizmet ederken diğeri bireyin isteklerine yönelir (Tanyu, Büyü, 1992, s. 501). Durkheim'in görüşlerini

kısmi olarak paylaşan B. Malinowski, ağırlıkla büyüye yol açan psikolojik etkileri irdelemiştir. Malinowski'ye göre büyü yalnızca bireyle var olan, şahsi ve evrensel olmayan bir güçtür. İstenilen anda ve her yerde hüküm süremez (Malinowski B. , 1990, s. 65).

Lord Raglan, *Mit ve Ritüel* (2004) adlı çalışmasında, Frazer ve ardıllarının ilkel din tespiti tersine çevirerek, büyüsel uygulamaların -Lagran'ın tam olarak ortaya koyamadığı bir sebeple- yaşayan ama kökeni unutulmuş dine ait olabileceğini düşünür (Raglan, 2004, s. 190-191).

Tanyu, din-büyü ayrımı konusunda farklı düşüncelere yer vermiştir. Buna göre din hâkim ve egemen bir varlığa yönelirken büyü doğa güçlerinden faydalanır; birinin kendine bağlı topluluğu, diğerinin ondan menfaat bekleyen alıcısı bulunur; dindeki günah kavramı diğerinde yoktur; dinde aleniyet, büyüde gizem hakimdir (Tanyu, Büyü, 1992, s. 502).

Dini ve büyüsel pratikler göz önüne alındığında bu teorilerin bir kısmı oldukça tutarlıdır. Büyüsel uygulamalar, Tanrı inancı olan her toplumda günümüze kadar rağbet görmüştür. Bir taraftan her şeye gücü yeten bir Tanrı'ya ibadet eden bireyler, bu Tanrı'dan dua ve ibadet yoluyla elde edilmeyecek istekler sağlamak, daha doğrusu Tanrı vergisi olan durumları değiştirmek için büyüye başvurumaktadırlar. Burada iman ve itikata karşı, menfaat iki olguyu ayırmada yardımcı olabilir. Büyülerin Tanrı'nın yarattığı insanoğluna karşı hastalık ve ölümü hedeflemesi de dikkate alınmalıdır. Gökteki yaratıcıya ya da ilk ana, ilk baba sayılan kültlere yönelen yakarı ve dilekleri büyüsel davranışlardan ayırmada bu tespitler fayda sağlayacaktır.

2.1.5. Yağmur Duası

Bu birleşik kelime için, *Güncel Türkçe Sözlük*'te karşılaştığımız şu şekildedir:

“Kuraklık zamanlarında yağmur yağması için açık havada toplu olarak yapılan dua” (TDK).

Tanım, sahadaki uygulamalardan yola çıkılarak yapılabilecek en dar kapsamlı tanım denemeleriyle dahi çelişecektir. Tanım, binlerce yıllık bir gelenekten gelen ve hala yaşanan bu uygulamaya, sosyolojik ya da antropolojik bakıştan uzaktır. Bu uygulamadan tamamen bihaber olan bir öğrenci olduğunu varsayalım. Bu tanım

öğrencinin zihninde, sadece kuraklık zamanlarında ve açık alanlarda, yalnızca dua ile icra edilen bir uygulamayı canlandıracaktır.

Kuraklığın ortaya çıkması yağmur duasının olmazsa olmaz bir koşulu değildir. Kuraklık kadar afetlere sebebiyet veren yağışları durdurmak için de yapılır. Ayrıca, mevsimin bereketli geçmesi ve ürün için gereken yağmurun bol olması dileğiyle, kuraklık baş göstermeden, toplu halde yağmur dualarına çıkılabilir: “Yağmur duası için bahar aylarında ziyaretlere gidilirdi. O yıl bol yağmur yağsın ekinler bereketli olsun, yeşillik olsun da hayvanlar beslensin diye” (KK 01). Erzincan’da geleneksel hafızada kayıtlı olan bu uygulama bazı toplumlarda yazılı metinlerle düzenlenmiştir. Yahudiler, yağmur duası ritüellerini, kuraklık olsa da olmasa da, her yıl aynı tarihlerde yapılan yağmur mevsimine girerken yaparlar (bk., 1.1.6.1).

Tanımda sabitlenen mekân tanımının da tartışılması gerekir. Mekân yağmur ritüellerinde en önemli unsurlardandır. Ritüellere katılan veya tanıklık eden kişilerin hemen hepsi yağmur dualarının, bölgelerinde kutsiyet atfedilen mekânlarda yapıldığını beyan etmişlerdir. Özellikle, yüksek dağ ve tepelerde bulunan ziyaret yerleri, ulaşımdaki zorluklara rağmen bu törenlere mekân olmaya devam etmektedir. Dere, nehir ve göl kenarları, ağaçlar başlıca ritüel mekânlardır.

Tanımdaki sıkıntılı bir başka yön, ritüelde, dua ile ne anlaşılması gerektiğinin belirtilmemesidir. Bu kavram, bu çalışmada sadece sözlü olarak yapılan bir yakarışı ifade etmez. Yağmur duasından, bir kişi ya da bir topluluğun, yalnızca dua ile icra ettiği bir uygulama anlaşılır. Fakat ritüeller bununla sınırlı değildir. Kuraklık veya afet gibi hallerde, toplumsal tepki olarak yapılan törenlerde bileşenler artmaktadır. Bileşenleri belirleyen unsurlar insanın ve evrenin oluşuna dair yarattığı mitlerden, dinsel inançlardan gelir. Yağmur ritüellerindeki fenomenler dikkate alındığında, tanımdaki dua ifadesinin yağmurla birlikte kalıplaşarak yeni bir anlam taşıdığını düşünmek gerekir.

Bu çalışmada dua; insanların, kutsal varlıktan; bir yağmur yoksunluğunun gidermesi ya da yağmurun sebep olabileceği zararları önlemesi için yakarma; kutsalın verdiği nimetlere şükran etme amacıyla; başlangıcı bilinmeyen zamanlardan gelen inanışları ve dini usulleri de barındıran; belirli mekanlarda icra ettikleri her türlü sözlü ve eylemsel davranışlar bütünüdür. Dua, kayıt altına aldığımız yağmur törenlerindeki,

ritüel davranışların tamamını ifade eder. Bu davranışların tamamı zaten bir yakarış biçimi ve yoludur.

Dünyadaki tüm toplumlarda yağmur aynı öneme sahiptir. Her toplumun en eski ataları, onun uzun süre görünmeyişi veya yıkıcı, yok edici hale gelişini, işlenen günahlara ve bozulan düzene, yani kaosa bağlar. İnsan, kendisine bereket için gönderilen yağmura şükretmek, ceza olarak gönderileni durdurmak için tanrılarla iletişime geçme yollarını aramıştır. Bu arayışlar sonucunda kurallarını mitolojik bilgilerden alan törenler ortaya çıkmıştır. Bu törenlerin bazı uygulamaları, tek tanrılı dinlerde mevcut yapının dışında görülse de toplum tarafından terk edilmemiş; bir kısmı tamamıyla korunarak, bir kısmı mevcut yapıya adapte edilerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Mitolojilerde, insanın yanı sıra yağmura engel olan doğaüstü güçlere de rastlanır. Yılanın mitolojik anlatılardaki hali olan bir ejderha, yağmuru tutma gücüne sahip olabilir; günah sadece insana değil bir hayvana da bulaşmış olabilir. Yağmura engel olan güçlerin yanında bu güçlere karşı kullanılacak varlıklar da vardır. Bu sebeple, kökenini mevcut kayıtlarla milat öncesi yüzyıllarda tespit edebileceğimiz yağmur duasının bileşenleri, bu çağlarda hâkim inanışların etkisiyle belirlenmiştir. İnsan, hayvan ve inançlardaki kökeni itibarıyla ritüel eşyalar; mitik kökene bağlı mekânlar, tabiattaki birtakım varlıklar bu törenlere katılmışlardır.

Yağmur duası tanımındaki mekân, bileşenler ve usullere dair bulgular ilgili bölümlerde detaylandırılmıştır.

2.1.5.1. Yahudilikte Yağmur Duasının Yeri ve İcrası

Yağmur ritüellerinin yağmurun tehlike arz etmediği zamanlarda da icra edildiği görülebilir. Yahudilikte ise bu ritüel belirli zamanlarda yapılan festivallerin bünyesinde yapılandırılarak periyodik uygulama haline getirilmiştir.

Yahudiler, Tişri ayında (Grogeryen takviminde Eylül-Ekim) başlayan ve yedi gün süren Sukkot sukko festivalinin sonunda ya da festivalin sekizinci günü Şemini Atzeret'te (Sekizinci Toplanma Günü) yağmur dualarını icra ederler. Şemini Atzeret'te sabah ayinlerinde okunan dualar Tanrı'ya yöneliktir. Bu dualar daha çok kutsal günlerde okunmak için belirlenmiş dualardır. Aşkenazi Yahudilerinin Şemini Atzeret'te Tefillat Geshem duasını, Sefarad Yahudileri Şemini Atzeret'te Tikkun Hageshem'i duasını

okurlar. Her ikisi de yağmur duasıdır. Festivalin sonu İsrail'de yağmur mevsiminin başlangıcıdır (Passow).

Altı bölümlük yağmur duasının her bölümünde Musa, Harun ve İsrail ulusunu oluşturduğu ileri sürülen On İki Kabile'nin suyla ilgili olaylarını hatırlatılır.

Bizim Tanrımız ve atalarımızın Tanrısı:

Sana su gibi akan İbrahim'i hatırla.

Onu su kenarına dikilmiş bir ağaç gibi kutsadın.

Onu ateşten ve sudan kurtardın.

Her suyun yanına iyilik ekerek senin imtihanını kazandı.

İbrahim'in hatırına suyunuzu esirgemeyin.

İbrahim'in meleklere biraz su vermesiyle, onun doğumunun müjdelendiği İshak'ı hatırlayın.

Babasına kanını su gibi akıtmasını söyledi.

İshak çölde kazılar yaptı ve su kuyuları buldu.

İshak için suyu esirgemeyin.

Ürdün nehrini geçen Yakup'u hatırla.

Kuyunun ağzındaki taşı cesurca yuvarladı.

Ateş ve sudan yapılmış bir meleklerle güreşti,

Ve bu yüzden ateş ve su aracılığıyla onunla birlikte olacağına söz verdin.

Yakup'un hatırı için suyu esirgemeyin.

Nil nehrinin suyundan kamıştan bir sepet içinde çıkarılan Hz. Musa'yı hatırlayın.

Yitro'nun kızlarına kim yardım etti: Su çekip koyunlara su verdi.

Kayaya vurdu ve su çıktı.

Musa hatırına suyu tutmayın!

Yom Kippur'da beş kez suyla yıkanan Başkâhin Harun'u hatırlayın.

Dua etti ve kendisine arındırıcı su serpildi.

Su gibi kararsız bir kavimden uzak duruyordu.

Harun'un hatırı için suyunuzu tutmayın.

Oniki Kabileyi hatırlayın

Bölünmüş suları sen aştın;

Kime acı suyu tatlı kıldın;

Onların soyundan gelenlerin kanı su gibi aktı.

Ey Allah'ım, su gibi belalarla çevrili olan bizlere yönel .

Yahudi halkının hatırı için suyunuzu tutmayın.

Sen Adonai'sin, Tanrımız

Rüzgârın esmesini ve yağmurun yağmasını sağlayan kimdir?

Bereket için, lanet için değil. Amin.

Yaşam için, ölüm için değil. Amin.

Bolluk için, eksiklik için değil. Amin. (Isaacs).

2.1.5.2. İslamiyet'te Yağmur Duası

Kur'an-ı Kerim'de yağmur sözcüğü, cezalandırıcı, helak edici, ödül olarak ve bereket verici özellikleriyle 30'dan fazla ayette geçer. Allah'a yüz çeviren, gönderdiği elçileri tanımayan kavimler şiddetli yağmur ve şimşeklerle helak edilir; günah içindeki kavimler yağmursuz bırakılarak cezalandırılır. Allah, bu kavimlerin, bağışlanma dileyerek, tövbe ederek şiddetli yağmurlardan ya da kuraklık ve açlık getirecek yağmursuzluk durumundan kurtulacaklarını bildirmiştir:

“Yahut onların durumu, gökten yoğun karanlıklar içinde gök gürültüsü ve şimşekle sağanak halinde boşanan yağmura tutulmuş kimselerin durumu gibidir. Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Oysa Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.” (Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/19).

Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez (Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/264).

“Mallarını Allah rızasını dileyerek ve içlerinden gelerek harcayanların misali ise tatlı bir yamaçta bulunan, üzerine bolca yağmur yağan, bu sebeple ürününü iki misli veren bir bahçedir; şayet sağanak yağmazsa incecik yağar. Allah yapıp ettiklerinizi görmektedir.” (Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/265).

“Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz onca imkânı kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmur indirip (evlerinin) altlarından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller meydana getirdik.” (Kur'an-ı Kerim, En'âm, 6/6).

“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanmayı dileyin, sonra O’na tövbe edin ki üzerinize bolca yağmur göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın; sakın günahkârlar olup Allah’tan yüz çevirmeyin!” (Kur'an-ı Kerim, Hûd, 11/3).

“Size korku ve ümit duyguları içinde şimşegi gösteren ve yağmur dolu bulutları meydana getiren O’dur.” (Kur'an-ı Kerim, R'ad, 13/12)

Felâketi vadilerine yönelmiş, ufku kaplayan bir bulut olarak görünce, “İşte bize yağmur getirecek bir bulut” dediler. Hayır, o hemen gelmesini istediğiniz ceza; içinde acılı azap bulunan, rabbinin emri ile her şeyi silip süpüren bir rüzgâr! Sonunda sadece evlerinin kalıntılarının görüldüğü bir hale geldiler. Günaha batıp kalmış bir topluluğu işte böyle cezalandırırız. (Kur'an-ı Kerim, Ahkâf, 46/24,25).

“Dedim ki: “Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin; O, çok bağışlayıcıdır. (Dileyin ki) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin.” (Kur'an-ı Kerim, Nûh. 71/10,11)

Ayetlerden anlaşılacağı gibi yeryüzüne yaşam kaynağı olarak gönderilen “yağmur”, varlığı ya da yokluğuyla sapkın, inkârcı ve günahkâr kavimleri cezalandırma aracıdır da. İnsanoğlu bu cezadan Allah’ın varlığına inanarak, iman ederek, arınarak kurtulabilir. Bu inaniş ve kurtuluş çaresine İslamiyet öncesinde gerek İbrahimi dinlerde gerek tüm kadim din ve inanışlarda rastlanmaktadır. Ahlaki çöküş yaşayan toplumların şiddetli yağmurlarla başlayan bir “Tufan” ile helak edildiği bilgisine kutsal kitaplarda ve hemen her kültürün mitlerinde rastlamaktayız.

Baktır (2001) Hz. Muhammed’in, küçük yaşlarda dedesi ile yağmur duasına katıldığını İbn Sa’d’dan aktarır ve peygamberlik döneminde de bu törenlere katılmaya devam ettiğini kaydeden hadisler olduğunu yazar (s. 382). Hz. Peygamberin uygulamaları sonrasında Müslümanlarca yağmur duası sünnet olarak kabul görmüştür. Buhârî ve Müslim’den aktarılan rivayete göre Hz. Muhammed dua ettiği minberde iken yağmur yağmaya başlamıştır (Baktır, 2001, s. 382). Dua esnasında Hz. Muhammed’in ridâsını ters çevirdiği bilinmektedir. Araştırma alanında bu geleneğin günümüzdeki ritüellerde devam ettirildiği görülmüştür. Kemah’ta çıkılan bir yağmur duasına katılan (KK 53), yağmur duasının Peygamber efendimizin zamanından beri yapıldığını, bu törenlere büyük küçük herkesin katılması gerektiğini; törenlerde elbiselerin ters giyildiğini, hayvanların da bu törenlere götürüldüğünü ve Peygamberin katıldığı her uygulamadan sonra yağmur yağdığını nakletmiştir.

Din adamları eşliğinde ve İslami geleneğe bağlı olarak yürütülen yağmur duası törenlerine iştirak edenlerin çoğunluğu, ellerin (avucların) yere doğru çevrilerek dua edildiğine ve kıyafetlerin ters giyildiğine tanıklık ettiklerini nakletmişlerdir.

Yağmur ritüellerine katılan, tanık olan ya da konuya dair anlatıları dinleyen kaynak kişilerin tamamı topluca yapılan törenlerde dualar edildiğini ifade etmiştir. Yakarılmanın tamamen Allah'a yöneldiği ve Allahtan yardım istendiği törenlerde duanın içeriğini tam olarak bilen bir kaynağa ulaşamamıştır. Bu törenlerde belirli bir duanın olup olmadığı, belirli ayet ya da sürelerin okunmasının gerekli olup olmadığı tespit edilememiştir. Bunun nedeni, çalışmamızın eksik diyebileceğimiz bir yönüdür. Toplu halde yapılan dini mahiyetteki ritüelleri yöneten bir kaynak kişiye ulaşamamıştır.

Bununla birlikte yazılı kaynaklarda da dinen kesinlik kazanmış bir yağmur duası şekline de rastlanmamıştır. Medyada, Peygamberimizin yapmış olduğu "yağmur duasının/dualarının sözlerini aktaran yazılara rastlanmıyorsa da bunları destekler nitelikte, üzerinde mutabakata varılmış çalışmalar elde edilememiştir.

Boratav (1984), çalışmasında yağmur duasının temel özelliklerini tespit eder:

1) Çok sayıda çakıl taşlarının her biri üzerine kısa dualar okunur ve bunlar torba içinde suya daldırılır. Taşların sayısı, yerine göre, değişik oluyor: en az 41, en çok 70 -ya da 75- bin olduğu hakkında bilgiler derlenmiştir. Taş sayısı binleri, on binleri geçtiği zaman çakıl taşlarının toplanması ve duaların okunması işi birçok kimseler arasında paylaşılır. Yağmurun yeterince yağdığı kestirilince taşlar sudan çıkarılır. Bir tek taşın bile suya düşmemesine dikkat edilmelidir; çakıllar suda kalırsa yağmurun dinmeyeceğine, tufan halini alacağına inanılır. 2) Küçük çocukların da katıldığı kalabalıkla ilâhiler okuyarak, genellikle şehir dışında yüksek bir yerde, bir yatacın yakınında dua töreni düzenlenir. Yakarış sırasında elbiseler ters giyilir; eller, parmaklar aşağıya, yere doğru çevrilerek havaya kaldırılır. Ellerin böyle tutulması yağmurun gökten yere inişini hatırlatmak, dilekleri daha kesin belirleştirmek içindir. 3) Ortaklama hazırlanan bir «hayır aşısı» dua yerinde fukaraya dağıtılır ve hep birlikte yenilir. Kimi masallarda rastladığımız bir motif, bir bakıma, bu geleneğe bağlı olsa gerek: padişah gece vakti kapı kapı dolaşır, kimseye belli etmeden halkın düşüncelerini, kaygılarını öğrenmek ister; hallerinden yakman fakir fukaranın yerlerini öğrenir, onları sevindirmek suretiyle memleketin kuraklık afetine uğramasını önleyeceğine inanır. Yağmur duası töreni sırasında verilen hayır aşısı da bu yoldan, Tanrıyı hoşnut etmek amacını belirtiyor. 4) Gene Tanrının çaresizlere acımasını sağlamak için, analarından

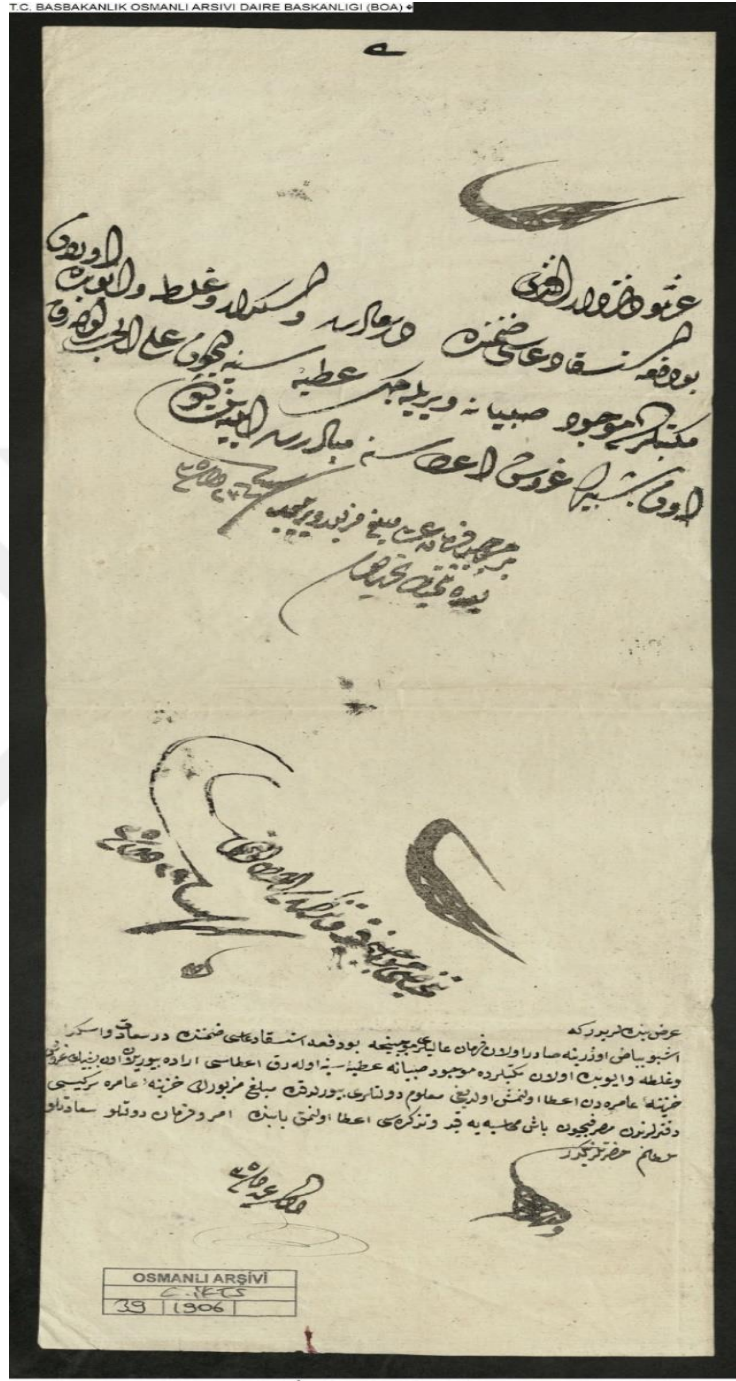
ayrı bırakılan kuzular meletilir, buzağular böğürtülür, emzikli çocuklar ağlatılır; böylelikle Tanrıya toprağın da süttten yoksun kalmış yavrular gibi, su dilediği anlatılmak istenir. (Boratav, 1984, s. 139).

2.1.5.3. Osmanlı İmparatorluğunda Yağmur Duası Törenleri

Zengin bir kültürel varlığa sahip olan toplumumuzda yağmur ritüellerinin varlığı oldukça eski zamanlara dayanır. Halkın eski inanç dairelerinin gelenekleriyle sürdürdüğü yağmur duası törenleri, Müslümanlığı resmi din olarak kabul eden ve 1517'den itibaren halifelik makamına sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda kabul görmüş ve devletçe desteklenmiştir. Kur'an'daki deliller ve Hz. Muhammed'in uygulamalarının da aynı yönde olması, kurumsal kabul ve uygulamalara desteği sağlayan unsurlar olmuştur.

Elimizde bulunan, ilki H. 1235 (1820) yılına ait olan arşiv belgelerinden, devletin kuraklık zamanlarında yağmur duasına çıkılması için memurlar tayin ettiğini, ödenekler ayırdığını, yağmur duasına engel teşkil edici davranışları soruşturmaya tabi tuttuğunu anlıyoruz. Belgelerden, Osmanlı topraklarındaki Hristiyan önderlerin de yağmur duası tertip ettikleri ve devlet tarafından destek gördükleri anlaşılmaktadır.

Şekil 2.1: 1235'te İstanbul, Üsküdar, Galata Ve Eyüp Mekteplerinden Yağmur Duasına Çıkacak Çocuklara Atiyye Olarak Para Verilmesine Dair Vesika

Kaynak: (devletarsivleri.gov.tr)

Belge Özeti : İstanbul, Üsküdar, Galata ve Eyüp mekteplerinden yağmur duasına çıkacak çocuklara atiyye olarak para verilmesi.

Yer Bilgisi : 39-1906

Belge Tarihi : H-27-11-1235

Dosya Ek :

Kurum : C..İKTS

Dili :

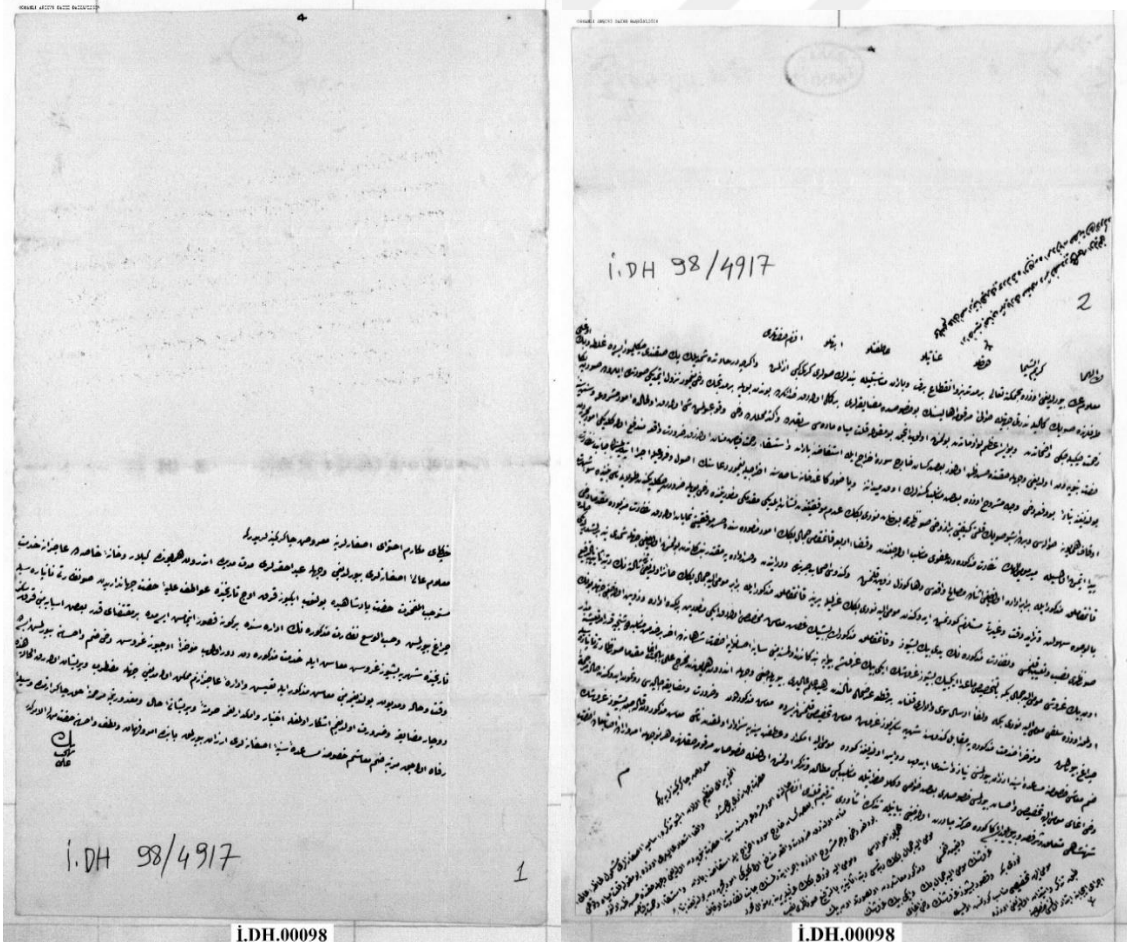
Şekil 2.2: H. 1247’de Selanik’te Yapılan Yağmurun Duasının Neticesine Dair Bir Vesika.

Belge Özeti : Selanik’de yağmur duasına çıkılmış ise de, âsarı görülmemiş iken el-hac Mustafa Efendi namında bir zatın padişahı rüyasında gördüğü ve Selanik’de kâin Ayasofya Camii’ndeki taşlara okunup suya konulmasını ihtar eylediği beyan ve o suretle icabı ifa olundukda dört gün üç gece aled-devam yağmur yağdığına ve ahalinin memnun ve mesrur olduklarına dair Selanik Naibi Abdullah Şakir imzalı.	Kurum : HAT Dili :
Yer Bilgisi : 651-31803	Dosya Ek :
Belge Tarihi : H-11-11-1247	

Kaynak: (devletarsivleri.gov.tr).

Yukarıdaki vesikaya göre H. 1247’de Selanik’te yapılan fakat netice alınamayan bir yağmur duasından sonra el- hac Mustafa adlı zatın ihtarıyla İstanbul’da taşlarla yapılan tören sonrası dört gün süren yağmurlara kavuşulmuştur. Belgenin aslına ulaşılamadığından burada yer verilememiştir.

Şekil 2.3 Su Nazırının Azledilerek Yerine Cemal Bey’in Memur Edilerek Yağmur Duasına Çıkılması Hükmünü İçeren H. 1261 Tarihli Vesika.

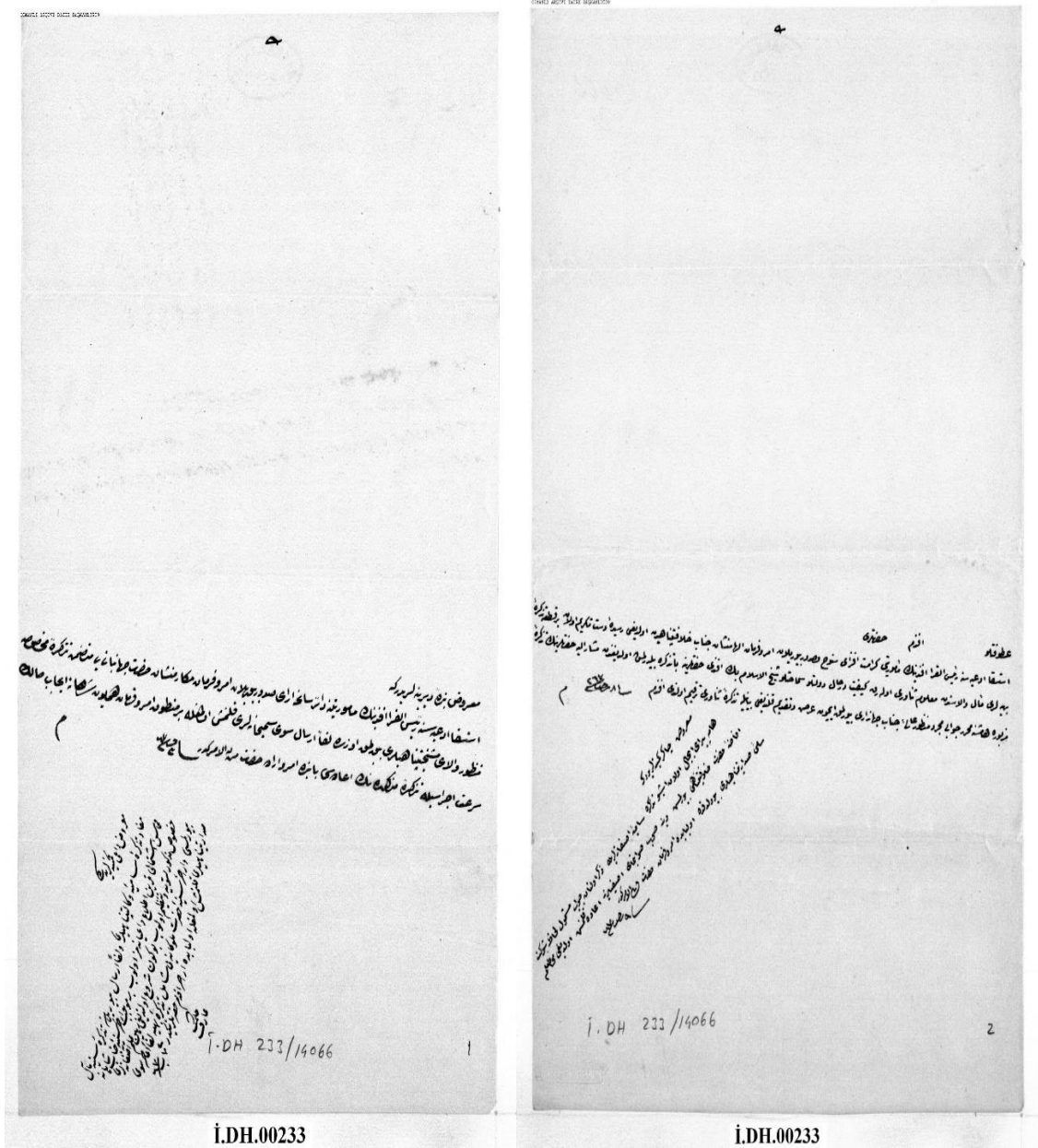

Kaynak: (devletarsivleri.gov.tr)

Belge Özeti : Yağmur duasına çıkılması ve su nazırının azliyle yerine Cemal Bey’in memuriyeti.	Kurum : İ.DH..
Yer Bilgisi : 98-4917	Dili :
Belge Tarihi : H-09-02-1261	

Muhtemelen yağmur duasının icrasında ihmali görüldüğü için su nazırı görevinden azledilmiştir. Evrak devletinin bu husustaki hassasiyetini göstermektedir.

Şekil 2.4: Yağmur Duası İçin Reisü'l-Kura Efendinin Görevlendirilmesi (H. 1267)

Kaynak: (devletarsivleri.gov.tr).

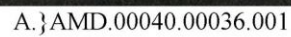
Belge Özeti : Yağmur duası için Reisü'l-kura efendinin görevlendirilmesi.
Yer Bilgisi : 233-14066
Belge Tarihi : H-08-07-1267

Dosya Ek :

Kurum : İ..DH.
Dili :

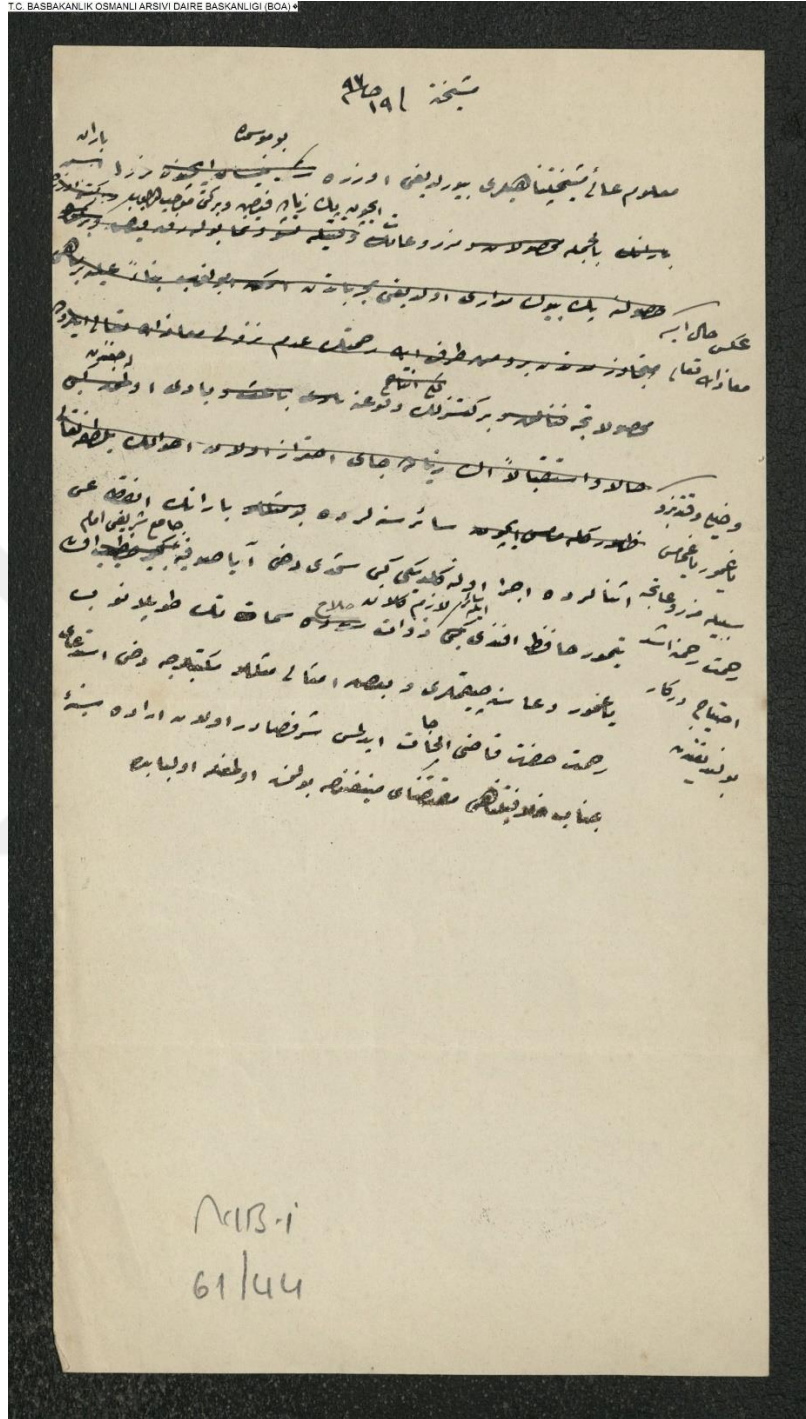
Reisü'l-kurra, kıraat ilmini en iyi seviyede bilen alimler için kullanılan bir sıfattır (Akakuş, 2007, s. 545).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA) •

Belge Tarihi : H-29-12-1268

Şekil 2.6: H. 1297'de Baş Gösteren Kuraklık Sebebiyle İcra Edilen Yağmur Duasına Dair Evrak

MB.İ.00061.00044.001

Belge Özeti : Başgösteren kuraklık sebebiyle Ayasofya Camii İmam-ı evveli Hafız Timur Efendi ile bazı zatların toplanarak yağmur duasına çıkmaları.

Yer Bilgisi : 61-44

Belge Tarihi : H-19-05-1297

Dosya Ek :

Kurum : MB.İ...

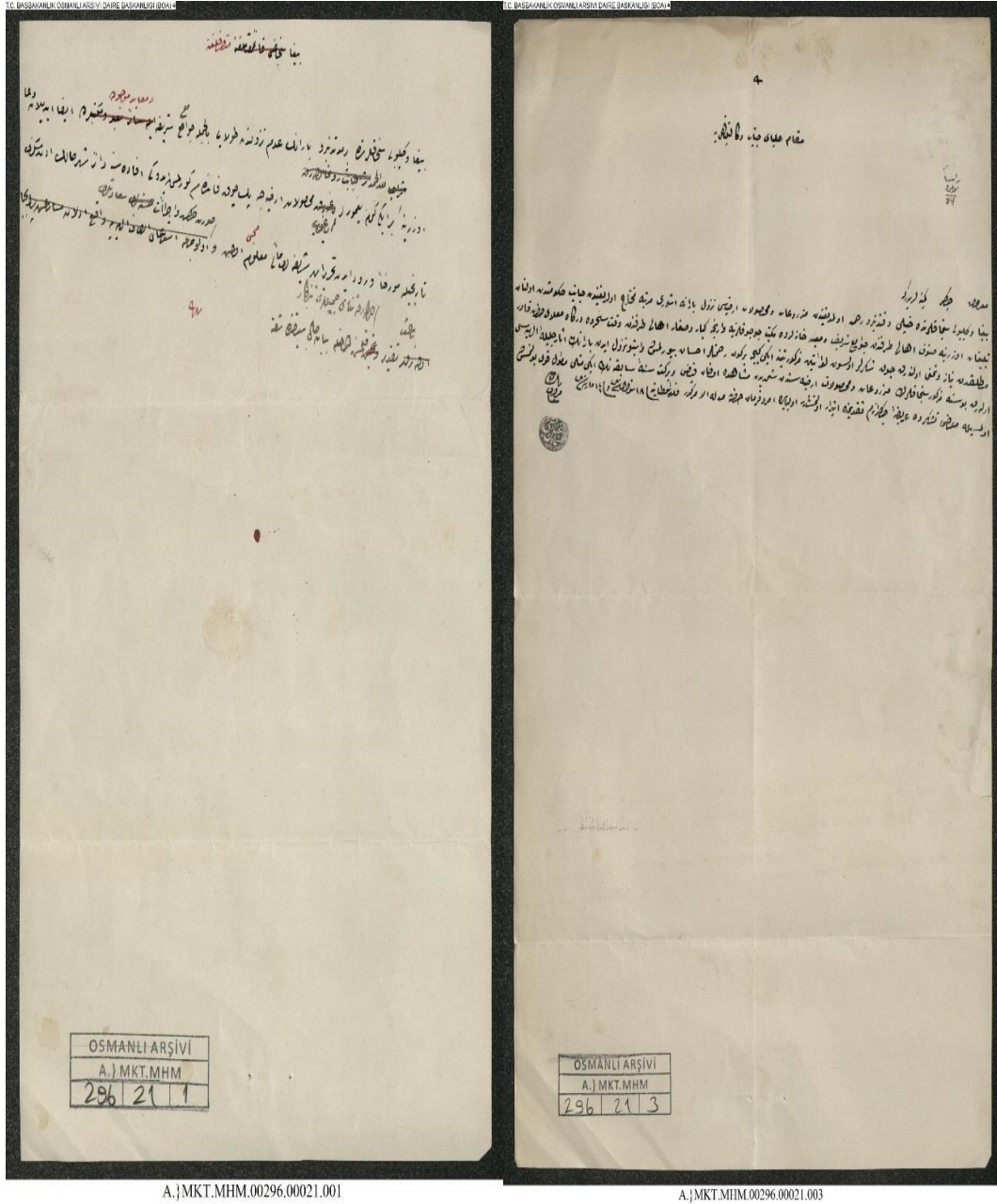
Dili :

T.C. BAŞBAKANLIK GİZLİLİK İZLEME DİREKTÖRLÜĞÜ (BOA) Ç

36

Şekil 2.8: Biga Ve Gelibolu'da (H. 1280) Halk Tarafından Yapılan Yağmur Duası Sonucunda Yağmur Yağdığına Ve Mahsulü Arttığına Dair Belge.

Kaynak: (devletarsivleri.gov.tr)

Belge Özeti : Biga ve Gelibolu'da halk tarafından yapılan yağmur duasını müteakip bir kaç gün içinde mahsulü iki katına çıkaracak bol yağmur yağdığı.

Yer Bilgisi : 296-21

Belge Tarihi : H-27-10-1280

Dosya Ek :

Kurum : A.İ. MKT. MHM.

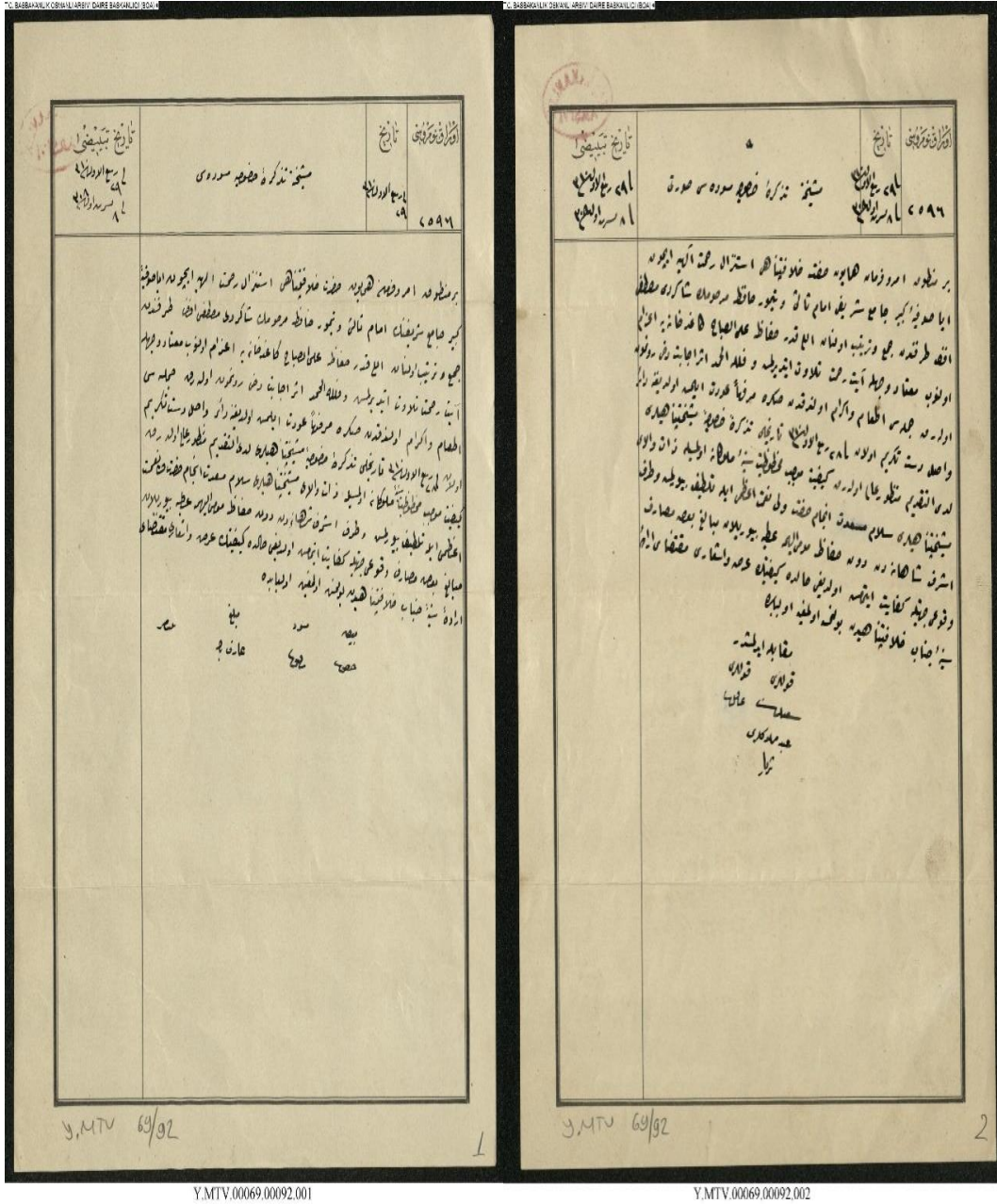
Dili :

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

YIPKUM 21/96

38

Şekil 2.10: Yağmur Duasına Gönderilen (H. 1310) Elli Adet Hafıza İkramda Bulunulduğuna Dair Meşihat'ın Tezkiresi.

Kaynak: (devletarsivleri.gov.tr)

Belge Özeti : Yağmur duasına gönderilen elli adet hafıza ikramda bulunulduğuna dair Meşihat'ın tezkiresi.
Yer Bilgisi : 69-92
Belge Tarihi : H-29-03-1310

Dosya Ek :

Kurum : Y..MTV.
Dili :

Şekil 2.11: Priştine’de Kaymakamın, Yağmur Duasını Engellemek İçin Kilisenin Kapatması Üzerine, Metropolit Nikfor’un Gereğini Yapılmasına Dair Gönderdiği H. 1325 Tarihli Telgraf.

T.C. BASKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

TELEGRAMME

De: _____ Pour: _____

Signature de l'Employé: _____

Signature de l'Employé: _____

De: _____ Pour: _____

N° du dépôt	Nombre de mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minut	Malin ou soir	Velos	Indications non taxés
111	11		11/11	11	11	11	11	11

OSMANLI ARŞİVİ
TFR.I.ŞKT
115 11450 .

TFR.I.ŞKT.00115.11450.001

Kaynak: (devletarsivleri.gov.tr)

Belge Özeti : Priştine'den Metropolit Nikfor'un, kaymakamın kilisede yağmur duasını engellemek için kiliseyi kapattığından gereğinin yapılmasına dair telgrafi.

Yer Bilgisi : 115-11450

Belge Tarihi : H-21-04-1325

Dosya Ek :

Kurum : TFR.I.ŞKT.

Dili :

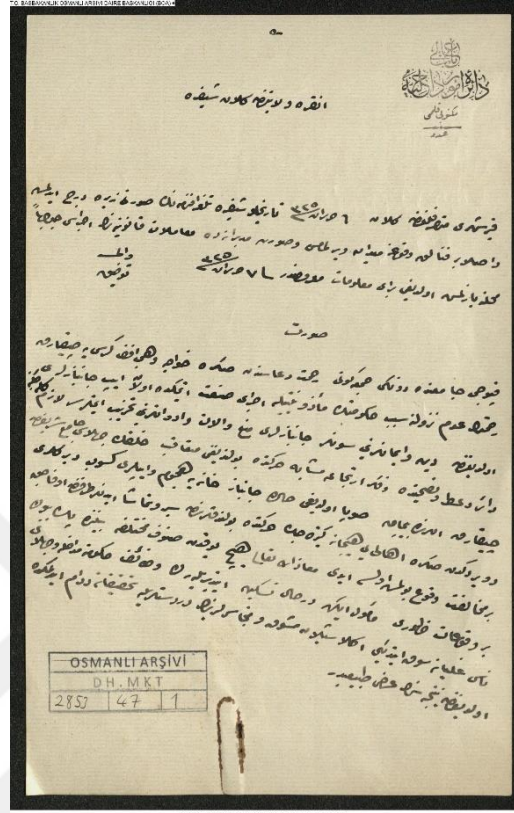
OSMANLI ARŞIVI
TFR.I.KV
165 16426 1

TFR.I.KV.00165.16424.002

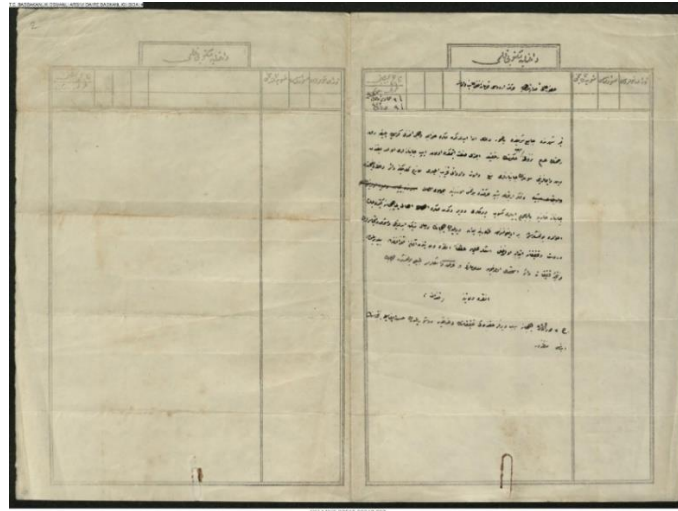
TFR.I.KV.00165.16424.002

41

Şekil 2.13: Kırşehir’de Yapılan Yağmur Duasından (H. 1327) Sonra Yağmurun Yağmamasını Hükümet İle İlişkilendiren Hoca Vehbi Efendi Hakkında Tahkikata Başlandığı Hakkında Evrak

DH.MKT.02853.00047.001

Kaynak: (devletarsivleri.gov.tr)

2.1.5.4. Çin

Cong Ellen Zhang (2020) Çin’de doğal afetlerin sorumluluğunu başarısız yönetime ve yöneticilere bağlayan ve çok eski tarihlerden süregelen kanaatin sadece kozmolojik düşünce de değil, Çin siyasal düşünce sisteminde de var olduğunu yazar. Cennet ile insan arasında kurulan dengeler bu sebeple bozulur. Bu felaketlerden kurtulma ve düzeni sağlamanın bir çaresi, imparatorun kendisinin veya bir temsilcisinin usulüne uygun icra edeceği ritüellerdir. Tanrılar samimi ve düzgün icra edilen bu törene kayıtsız kalmaz ve İmparatorun meşrutiyetini onaylayacak lütuflarda bulunurlardı. Zhang (2020) bu ritüellerin en kalıcı olanlarından birinin yağmur duası olduğunu ileri sürer. Ülkenin hemen her yerinde kutsal mekanlarda icra edilen ritüeller Cennet’e, tanrılara ve dağ-nehir ruhlarına gönderilen dualar içerir. Bu ritüellere, tehlikenin büyüklüğüne göre, imparator, yerel yöneticiler ve yerel toplum temsilcileri katılabilirdi. İlk kurban sunumunda yağmur sağlanırsa, bu töreni izleyen bir takdir ritüeli icra edilirdi (Zhang, 2020).

Yağmur dualarına dair bilgi aktaran tarihi metinlerin en eskileri Shang ve Zhou krallarının yağmur dualarına çıktıklarını anlatır. Yağmur dualarına yer veren yazılı kaynakların yanında, Shang (MÖ 16-11. yy’lar) ve Zhou (MÖ 1040-256) hanedanlıkları zamanından kalma kehanet kemikleri, bronz yazıtlar, resmî belgeler ve edebi eserler (2020, s. yok) yağmur duasının Çin kültür tarihinde kapsadığı hacmin büyüklüğünü açık şekilde ortaya koyar. Zhang (2020) bu törenlerde genellikle davulların çalınması, toprak ejderhalarının inşası, dua ve kurban sunusu etkinlikleri olduğu aktarır.

İmparatorların ve yöneticilerin siyasi meşrutiyetlerini tazeleyecek ve sürdürecekt kadar büyük bir öneme sahip olan yağmur dualarının icrasında imparatorun kendisi de görev alır hatta ritüelin yöneticisi konumundadır. Daha da doğrusu bu ritüeller, kaosa neden olan yönetimin resmî işleri arasındadır; ilk iş olarak da bir yağmur duası şiiri yazmak gerekir. Bu şiirler; şairler, valiler veya diğer yetkililer tarafından yazılır. Zhang’ın (2020) verdiği ilk örnek 1040 ya da 1041’de Song Qi’ye (998-1061) aittir. Şiir, meydana gelen kuraklığın zamanı ve şiddeti; kuraklık karşısında yöneticilerin izlemesi gereken yol hakkında bilgileri de bugüne ulaştırmaktadır.

Zhang’ın (2020) verdiği 1062 tarihli bir başka kaynak Su Shi (1037-1101) adlı şaire aittir. Uzun süren bir kuraklıktan dolayı endişeleri dile getiren şair yağmur duası

yazmıştır. Bölgeye yakın olan Taibai Dağı'nda gerçekleştirilen ritüel tamamlandığında gerçekleşen yağmur imparatoru ve yetkilileri sevindirmiştir. Bu ritüelin başarısı sonrasında imparator, Taibai Dağı'na daha yüksek bir unvan vermiştir (2020, s. yok).

Şekil 2.14: Taibai Dağı. <https://Www.San-Shin.Org/China-Qinling-Taibaishan.Html>

2.2. Kuramsal Çerçeve

Mite dair erişebileceğimiz kuramlar tam anlamıyla yaklaşım olarak kalmıştır. Literatürde rastlanan makalelerde, 3, 5 ve 7 guruba ayrılarak aktarılmaya çalışılan mit teorilerinde, mit ve ritüelin kökenine yönelen bulgulardan ziyade bunların biçimsel özelliklerine dair fikirler yer almaktadır. Teorilerdeki en büyük noksanlık ve çelişki diyebileceğimiz nokta ise, mit ve ritüel ilişkisine yaklaşımlardır. Ağırlıkla ritüeli önceleyen düşüncelerden sonra, ihtimaldir ki mevzu içinden çıkılmaz hale gelince bu ikilinin eş değerde olduğuna hükmedenlerin sayısı artmıştır. Söz konusu olan önem dereceleri olsaydı yorumlar çelişki arz etmeyebilirdi. Mevzu hangi mefhumun daha önce bina edildiği olunca kuramlara daha temkinli yaklaşma refleksi doğmaktadır.

Çoğu yazar tarafından tercih edilen ve paylaşılan ve mit yaklaşımlarına yer verdikten sonra bu temkinli davranışın sebebine değinilecektir.

Bu çalışmanın temel konusu ritüellere dayandığı halde, kuramsal çerçeveye mitten bahisle giriş yapılması, bu çalışmada, mitin ritüellerden önce var olduğu fikrinin kabulünden dolayıdır. Alanda incelenen hiçbir ritüelin, mitinden ayrı düşünülmeyeceği ve ancak mitin önceliğinin kabulüyle her ritin anlam kazanabildiği kanaati hasıl olmuştur.

Reno Rani'nin makalesi, bilinmesinde fayda görülen bazı yaklaşımları dışarda bırakmış olsa da derli toplu bir anlatıma rehberlik edebilecek gibi görünmektedir. Rani, mit kuramlarını dört ana başlıkta incelemiştir:

“1. Rasyonel Mit Teorisi, 2. İşlevsel Mit Teorisi, 3. Yapısal Mit Teorisi, 4. Psikolojik Mit Teorisi.” (Rani, 2015, s. 441).

Birincisi, mitin gündelik hayattaki fenomenleri izah etmede aracılık ettiğini ileri sürer. Bu kurama göre tabiattaki ilahlar ve ilaheler her şeye hükmederler. Yaratılışın mitosları kurama kaynak sağlar. İkinci kuram Malinowski'ye aittir. Kuram, miti toplumsal işlevi açısından ele alır (Rani, 2015, s. 441). Mitin toplumsal denetim işlevi vardır, uygun ve uygun olmayan davranışları aktarırlar, toplumsal normları korurlar.

Malinowski, toplumsal kültürün tamamının zaman içinde, genel gereksinimlerin doygunluğu haline dönüşebileceğini savunur. Buradan yola çıkarak, köken bilgilerini göz ardı eder ve her ilişkiyi ya da fenomeni o andaki durumuyla açıklamayı yöntem

olarak belirler. Bu anlayış, onu Trobriand Adalarında yaptığı çalışmalarda bugün kabul görmeyen tesspitlere götürmüştür (Marshall, 1999, s. 469).

Yapısalcı kuram, dili temel alarak kurulan ilişkiye dayanır. Mit sadece “dil” gibi üretmekle kalmaz, kendisi bir dildir ve işlevsel olarak da aynıdır. Kuramın teorisyeni Strauss, mitin bir dili olduğuna inanırdı (Rani, 2015, s. 441-442). Mitler, sesler misali; ancak belirli biçimlerle bir araya gelince her biri anlam taşıyan birimler oluşabilir (2015, s. 442). Mitin ilgisi mefhumlarda değil yapısında bulunur

Psikoanalitik yaklaşımın iki önemli temsilcisi Freud ve Jung’dur. Kuram, mitleri bilinçaltının ürünü olarak kabul eder. Freud’ göre mitsel mefhumlar kültürel tarihe bağlı değildir. Mitler, bilinçdışı çatışmasının ve arzularının sembolik ifadeleri olan “gündüz düşleridir.” (Rani, 2015, s. 442-443).

Yaklaşımlar bununla sınırlı değildir daha pek çok teori vardır. Bunlar tek tek ele alınmayacaktır. Kuramların içeriğinde bu çalışma konusuna katkı sağlayacak en ilgili başlık olması münasebetiyle, kuramlarda en çok işlenen ve tartışmalara mevzu olduğu görülen mit-ritüel ilişkisine yaklaşımlar özetle aktarılacaktır. Mit- ritüel önceliğinde, hangisinin daha önemli olduğundan ziyade, hangisinin önce oluştuğunu tartışmalara konu olduğu anlaşılmaktadır.

Mit ve ritüelin kronolojik gelişimleri ile belirlenen öncelik sonralık tartışmaları mitin önceliği, ritüelin önceliği, ve ayrımı mümkün görmeyip mit ve ritüelin birlikte varoluş düşüncelerini temel alan üç başlık altında toplanır:

1. Mitin Önceliği
2. Ritüelin Önceliği
3. Eş Değerlilik

Edward Burnett Tylor (1832-1917), için mitos dünyada olup biteni izah etme çabasıdır. Bu izahların denetimini ve kalıcılığını temin eden törenler ikincil unsurlardır. Ritüel ikincildir, tıpkı teknolojinin bilimin bir uygulaması olması gibi ritüel de mitin bir uygulamasıdır. Tylor’a göre mit, kendi başına bir amaç olarak dünya hakkında bilgi sağlar. Ritüeller daima ondan önce mevcut olan mitosunu işaret eder. çünkü törenin kaynağı mitlerdedir (Segal, 2015, s. 758).

William Robertson Smith (1846-1894), mit-ritüel bağları hususunda çalışmalar yapan bilim adamları arasındadır. Ritüelin önceliği sonucuna varmıştır. O ve ardılları, daha çok, ritüelin sosyolojik tabakalaşmada, kültürel yapıyı belirlemedeki rolleri üzerinde durdular, mitosun bu yapılara izahat getirmedeki önemini açıkladılar (MythRitualTheory).

Smith, dini, uygulamalardan ziyade, itikat üzerinden açıklamalar getiren bakış açılarına karşı çıkmıştır. İlkel elbette törenlerini bazı nedenlere dayandırarak icra eder. Aksi halde bu törenler geleneksel hal alamayacaklardır. Bu gerçeği kabullenen Smith, yine de anlamı ikincil bir unsur olarak görmektedir. Anlam ve inancı doğrulayacak bir töreni tespitle uğraşmaktansa, inancı doğrulayacak bir töreni aramak daha doğru bir yöntem olacaktır. Hatta o, inanışların aranmasının gereksiz olduğu yargısına da varmıştır. Bu yargının dayanağı, kadim dinlerde çoğunlukla inancın olmadığı düşüncesidir (Segal, 1997).

Durkheim (1858-1917) öncelikle kutsal ve kutsal olmayanın tanımını ortaya koyar. Durkheim töreni, kutsallara karşısında davranış kurallarını içeren bir rehber olarak görmüştür (Durkheim, 2020, s. 69). Émile Durkheim önem derecesi ayırt edilmeden tüm ritüellerin, toplumun tamamını harekete geçirici, toparlayıcı, topluluk bireylerinin ilişkilerini artırıcı işleve sahip olduklarını ileri sürer (Durkheim, 2020, s. 474,475). Özgen, Toplumsal çerçeveden ritüellere bakışta, Durkheim'in en önlere olduğunu düşünür (Özgen, 2021, s. 1312). Durkheim ritüellerin bu yönünü sürekli vurgulayarak, ritüellerin toplumu harekete geçirici, bireyler arası bağları kuvvetlendirici etkilerine dikkat çeker. Dini inançların derecesi de ritüellere bağlıdır. Çünkü hiçbir inanç, insan tarafından üretilen ilk haliyle kalmaz. Gurup içinde başlayan bu inançların canlı tutulması topluca eylemlerin sıklığına bağlıdır yoksa doğdukları andaki kuvvetini muhafaza edemezler (Durkheim, 2020, s. 471). Ritüelin önem derecesinin işlevini sağlamasında fazlaca bir katkısı olmaz. Her ritüel, bireyleri toparlamada, aralarında bağ oluşturmada başarılı olacaktır. Katılımcı birey, sıradan günlerde bütün benliğini kendine çevirmişken grup içinde bu hal tersine döner, grup veya toplum öne çıkar. Durkheim, ritüellerde ise kişisel kaygının değil toplumsal kaygının egemen olduğunu söyler. Kişisel ve kutsal olmayan kaygıların bu ayinlerde dışlandığını ifade eder. Bilinçlerde ilk sırayı toplumun aldığını ve davranışlara yön verenin toplum olduğunu savunur (Durkheim, 2020, s. 471).

Bronisław Kasper Malinowski (1884-1942), mitosun, toplum doğrularına, inancına gerekçe sunduğunu ve önem sırasına göre ritüellerle daha yakından ilişkili olduğunu savunmaktadır. Törenleri başa alsa da, mitosun mana ve işlevini açıklama açısından mitin önemine vurgu yapar. Ritler, ilkelin hakikatlerinin dramatize edilmesiyle oluşturulur ve ilkelin hakikatinin kavranmasını da mitos sağlar. mitler (MythRitualTheory).

Malinowski iki tip mit tespit eder

1. *Tip I: Eğlence amaçlı anlatılan peri masalları ve efsaneler. Bunlar öncelikle toplumsal hırsı tatmin etmeyi amaçlayan toplumsal bir ifade olarak görülür,*
2. *Tip II: Mit, insanlar tarafından yaşanan bir gerçekliktir. Sembolik değildir, ancak konusunun doğrudan bir ifadesidir. Bilimsel ilgiyi tatmin etmek için yapılan bir açıklama değil, ilkel bir gerçekliğin anlatsal bir dirilişidir (MythRitualTheory, Pdf Ders Notları).*

Bu tespit, ritüel teorisinin ilk temsilcilerinden Smith'in fikirleriyle uyusmamaktadır.

Clyde Kluckhohn (1905-1960), mitos ile ritüel arasındaki bağda, psikanalist yorumları önemsemiştir. Mitosları ritüellerin tanımları olarak açıklar. Kluckhohn, mitos ve tören ilgisi üzerine yapılan çalışmaları, sosyal tutum ve eylemleri incelemeye olanak sağladığı için değerli bulur. Zaman temelli her görüşün karşısında olmuştur. Mit ve ritüelin oluş sırasını ortaya çıkaracak mevcut bir usul olmadığından, toplum içindeki temayülleri tespit etmek lazımdır. Her ikisinin de, kişinin toplumsal normlara intibakında aynı oranda destek verdiğini ortaya koyan; psikoloji etkisiyle oluşan teorileri savunan Kluckhohn, ortak bir psikolojik temele işaret eder. (MythRitualTheory)

Stanley Edgar Hyman (1919-1970), meseleye, William Robertson Smith'in bakış açısına benzer bir anlayışla yaklaşır. Bütün mitosların ritüel uygulamalardan geldiğini ileri sürer ve mitosun orijini tabiat olaylarıyla ilişkilendiren köken teorilerinin karşısında yer alır (MythRitualTheory).

Lord Raglan (1885-1964), ritüeli, öncesinde yapılmış şeylerin anlatıları olarak tanımlar (Raglan, 2004, s. 187). Bu aynı zamanda Raglan'ın, ritüelin mite göre önceliği olduğunu kabul ettiği anlamını da taşıyan bir tanımdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERZİNCAN'DA YAĞMUR DUASI RİTÜELLERİ

Erzincan'da yağmur duası ritüelleri, iki başlık altında incelenmiştir:

Yağmur yağdırma amaçlı ritüeller

Yağmuru durdurma amaçlı ritüeller

Bu başlık ritüellerde yeni bir tasnif ortaya koyma amacını gütmeyiz. Burada amaç kaynak kişi aktarımlarından elde edilen ve çalışma sahasının tamamında tutarlılık gösteren verilerden hareketle bir gruplandırma yaparak okuyucuya tertipli bir anlatım sağlama çabasıdır. İlk kaynak kişiden itibaren verilen ve kaynak kişilerin kendilerince ortaya konulan ilk tasnif ritüelin amacına yönelik bir tasniftir. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu sınıflamayı kendiliğinden yapar. Kaynak kişiler ritüellerdeki iki amacı aktarırlar:

Yağmurun yokluğunu gidermek yani yağmur yağmasını sağlama amacı,

Yağmuru durdurma amacı.

Kuraklığa yol açacak derecede yağmur yokluğunda belirli mekanlarda yağmur yağdırma amaçlı ritüeller yapılmaktadır. Hayatı olumsuz yönde etkileyecek şiddetli yağışları durdurma amaçlı ritüeller de vardır. Bazen bu şiddetli yağışlar çıkılan bir yağmur duasından sonra başlar ve günlerce devam eder. Bu kez yağmur duasında yapılan bazı uygulamaların tersine çevrilmesi gerekir.

Erzincan'daki yağmur duası ritüellerinin yönetiminde dört farklı uygulama görülür:

H. Muhammed'in davranışlarını temel alarak şekillenmiş İslami geleneğe uygun uygulamalar,

İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin (şamanik, animist vb.) açık izlerini taşıyan, uygulamalar,

Büyüye dayalı uygulamalar.

Dinsel-büyüsel uygulamalar.

Yağmuru sağlama ya da durdurma amaçlı ritlerde; insan, bazen yönetici bazen katılımcı konumdadır bazen de ritüel uygulamanın temel hedefi yani üzerinde ritüel eylem icra edilen varlık olur. Bazı hayvanlar ritüele katılımcı olarak getirilebilir ya da onlarda ritüel eylemin uygulandığı varlık olarak kullanılır. Ritüel nesneler de ritlerde yağmur sağlamada önem arz ederler.

Bu uygulamalarda yer alan kişi ya da nesnelerin gördüğü işlevi anlayabilmenin yolu ritüellerin doğuş zamanlarında; daha doğrusu ritüellerin senaryosu olan mitlerde insana ve nesnenin doğuşu ilgili mite ulaşmak en doğru yöntem olacaktır. Mitik hafızanın zayıfladığı ya da silindiği durumlarda sözlü kültürde kalanlarla yetinmek gerekecektir.

3.1. Yağmur Yağdırma Amaçlı Ritüeller

Kuraklık dünyanın her yerindeki insanlar için ortak tehlikelere işaret eder. Yaşamla birlikte başladığı düşünülen tehlikenin boyutları, yerleşik hayata geçişten itibaren sürekli artmıştır. Kuraklık her çağda, toplu halde insan hayatını, insanın yaşamsal ihtiyaçlarını, kurduğu medeniyetleri etkilemiştir. Tehdit ettiği alan tüm yeryüzüdür. Bu nedenledir ki her toplumun, bu tehdidin kaynağına dair ilk tespitleri ve giderilmesine dair ilk çözüm yolları sıkı benzerlikler taşımaktadır. İlkel, önce sorunu tanımlamış, sonra sorumluları tespit etmiştir. Bu sorunu bir ceza olarak görüp kendilerini ikaz eden ve hoşnut kılınırlarsa kaosu düzene çevirebilen tanrıları ve iyeleri vardır.. Bozulan düzeni yeniden kurarak tehdidi gidermenin ve düzene geri dönmenin koşulu hâkim güçleri ikna ve memnun etmektir. İnsanlar bu taleplerini ritüeller vasıtasıyla iletirler.

Ritüeller, toplumun çok eski ataları tarafından belirlenmiş usullerle icra edilir. Ritüelin gerçekleşmesi daha çok da buna bağlıdır. Kökeni hakkında bilgisi olsa da olmasa da katılımcı, ritleri atalarının gerçekleştirdiği, usullerle, aynı mekanlarda ve aynı ritüel nesneleri kullanarak icra eder. Makbul olan budur (KK. 02).

Yağmur duasının unsurlarını insanlar, belirli hayvanlar, belirli nesneler ve sunular oluşturur. İnsanlar yönetici, katılımcı ve bazen de haberli ya da habersizce ritlerin üzerinde gerçekleştirildiği birimler olurlar. Hayvanlar, özellikle kuraklık durumlarında insan tarafından zorunlu yönlendirmeye katılımcı olabilirler. Ritüel eylemin hedefi olarak kullanıldıkları da olur. Toplu katılımlarda genelde bir ya da birkaç hayvan kurban edilir. Ritüel nesnelerin, onlara, varoluş hikayelerinde yüklenmiş olan ve ritlerle bağlantılı olabilecek, ritüel amacı sağlayacak nitelikleriyle törene dahil edilmiş olmaları muhtemeldir. Asırlar öncesinde tespit edildiği haliyle, değişime uğramadan bugüne ulaşabilmeleri bu yönleriyle mümkündür.

3.1.1. Ritüelin Unsurları

Yağmur duasının unsurlarını insanlar, belirli hayvanlar, belirli nesneler ve sunular oluşturur. İnsanlar yönetici, katılımcı ve bazen de haberli ya da habersizce ritlerin üzerinde gerçekleştirildiği birimler olurlar. Hayvanlar, özellikle kuraklık durumlarında insan tarafından zorunlu yönlendirmeye katılımcı olabilirler. Ritüel eylemin hedefi olarak kullanıldıkları da olur. Toplu katılımlarda genelde bir ya da birkaç hayvan kurban edilir. Ritüel nesnelerin, onlara, varoluş hikayelerinde yüklenmiş olan ve ritlerle bağlantılı olabilecek, ritüel amacı sağlayacak nitelikleriyle törene dahil edilmiş olmaları muhtemeldir. Asırlar öncesinde tespit edildiği haliyle, değişime uğramadan bugüne ulaşabilmeleri bu yönleriyle mümkündür.

3.1.1.1. İnsan

İnsan her durumda uygulayıcı olarak ritüellerin temel unsurudur. Bazı uygulamalarda ise topluca ya da birey olarak, insan tek başına, bazan da bir nesneyle birlikte ritüelin icrasında temel koşul olabilir. Bu tür pratiklerde insan, kendi isteğiyle ya da uygulamadan bihaber olarak -çoban örneğinde görüleceği gibi- üzerinde ritüel uygulanan unsur durumundadır. Bazı pratiklerde ise insan, uygulayıcı olarak yağmuru çağırma gücüne sahip olan uzman yağmurdur.

3.1.1.1.1. Yağmurcu/Uzman Olarak İnsan.

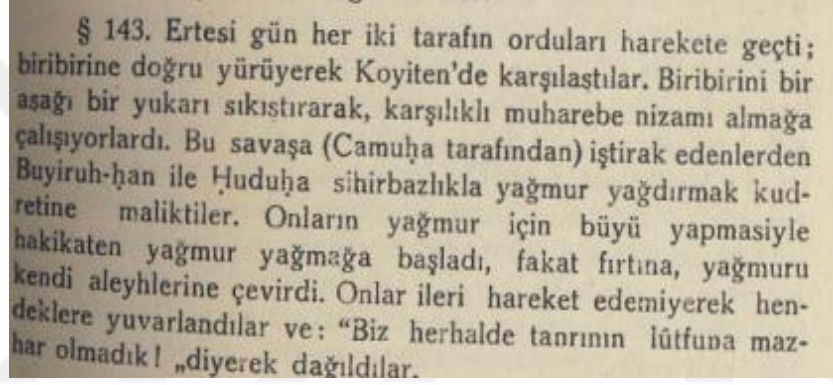
Uzman, topluca yapılan törenleri yürüten ama aynı zamanda tek başına da rit uygulamaları yapan kişidir. Fakat her rit uygulayıcısı uzman olarak görülmemelidir. İnsan, ritüellerde yönetici konumdaysa ritüelin akıbetinde sorumludur. Katılımcılar başarısızlıkla sonuçlanan bir tören için onu suçlayacaklardır. Törenlerin ancak belirli

niteliklere sahip insanlar tarafından yönetilebileceği bunun yanında ritüel katılımcılarda dahi bazı niteliklerin bulunması gerektiği. görülmektedir.

Destanlarımızda rastladığımız; yağmur, kar, dolu, fırtına gibi hava olaylarına müdahale eden yağmurculara birçok ulusun kültüründe rastlanmaktadır. Manas Destan'ında, Almambet (Manas'ın çobanlarından) bir yağmurcudur. Almambet' in doğdu gün yetmiş gün boyunca sürecektir olan bir yağmur başlar (İnan A. , 1992, s. 25).

Moğolların Gizli Tarihi, yağmurculardan bahseden en eski kaynaklardandır. Temir (1989) in çevirisinden 143. paragraf aşağıdadır:

Şekil:3.1: Moğolların Gizli Tarhin'de Yağmurcularla İlgili Evrak

§ 143. Ertesi gün her iki tarafın orduları harekete geçti; birbirine doğru yürüyerek Koyiten'de karşılaştılar. Birbirini bir aşağı bir yukarı sıkıştırarak, karşılıklı muharebe nizamı almağa çalışıyorlardı. Bu savaşa (Camuğa tarafından) iştirak edenlerden Buyiruh-han ile Huduğa sihribazlıkla yağmur yağdırmak kudretine maliktiler. Onların yağmur için büyü yapmasıyla hakikaten yağmur yağmağa başladı, fakat fırtına, yağmuru kendi aleyhlerine çevirdi. Onlar ileri hareket edemiyerek hendeklere yuvarlandılar ve: "Biz herhalde tanrının lûtfuna mazhar olmadık! „diyerek dağıldılar.

Burkut Ata, Türkmenlerde ve birçok Türk kavmi arasında, yağmur iyisi olarak bilinir. Fakat bazı söylencelerde, onu ikilemde bırakan dileklerden dolayı yağmuru ancak kendi istediği zaman yağdırdığı anlatılır (Gökçimen, 2010, s. 69).

Frazer, Kongo'da kimi topluluklarda farklı bir krallık sistemi olduğunu kaydetmiştir. Bunlar yağmura hükmetme yeteneği olan yöneticilerdir. Kuraklık durumunda kendisine hediyeler sunulur ve görevini yapması beklenir. Başarısızlık bu kral için sıkıntılı bir ölüm getirir (Frazer, 1894, s. 54). Frazer'e aktarılan bilgiler, bugünkü Habeşistan'da yaşayan bazı topluluklarda Alfai adı verilen yağmurcuların olduğunu, şayet bunlar işlerinde başarılı olamazlarsa taşlanmak suretiyle yaşamlarına son verildiğini anlatır (Frazer, s. 52-53).

Yağmuru çağırma ve elde etme gücü olan kişiler olduğu inancı günümüzde de tespit edilebilmektedir. Otlukbeli'nde çıkılan bir yağmur duasında, töreni yöneten Sofi Baba adlı ermiş kişi, elini havaya doğru kaldırarak şöyle söylemiştir.: "Senden yağmuru alacağım" (KK 44). Tören sonucu güçlü bir yağış başlar ve uzun süre devam eder. Sofi

Baba'nın davranış modeli ve gözlemcinin kuvvetli bir inançla aktardığı bu bilgi, yaşayan inancın örneklerindendir.

Yağmur dualarını yöneten kimseler, başarısız geçen törenlerden sorumlu tutulabilirlerdi (KK. 03) Ali Süslü, şahit olduğu törenlerin sonucunda daima yağmur yağdığına, hatta bazen ziyaretçiler daha yoldayken yağmurun başladığına şahit olduğunu vurgulamaktadır: “O zaman dedelere hürmet vardı, dedelerin hikmetleri vardı, duaları kabul olunurdu. Şimdi dedelik bozuldu.” (KK. 03)

Şekil 3.2: Sofi Dede Türbesi, Çadirkaya.

Katılımcı, çekinme ya da saygı nedeniyle ermişe seslenişin, kime, neye yöneldiğini soramamıştır. Ama İslami geleneğe aykırı bir tutum olup olmadığı hususunda endişe eder gibi bir hali vardır.

Bu duruma açıklık getirmek için pek çok ermişin ya da garip diye adlandırılan bazı kimselerin tasavvufi bilgilerinin küçümsenmeyecek ölçülerde olduğunu unutmamak gerekir. Artık pek rastlanır olmasa da bu şahsiyetlerin, toplu ortamlarda, kış gecelerinde konuk oldukları hanelerde, ezberden peygamber kıssaları, menkıbeler, destanlar anlattıkları günlerden henüz çok uzaklaşmamıştır. Elbette bu ermiş, Allah’a yönelen bir davranış sergilememiştir. İlk akla gelen eski Türklerin yer-sub inaçlarıdır. Bunun yanında, büyük ihtimalle, hâkim olduğu dini bilgisinin de davranışını belirleme de etkisi olabilir. Örneğin, Hz. Musa, burada ermiş rol modellik etmiş olabilir.

Rab, Firavunu ikna etmeleri için Harun ve Musa peygamberlere bazı mucizeler yapmasını buyurur. Gösterilen farklı farklı mucizelerde Rab’in peygamberlere buyruklarında ve peygamberlerin uygulamalarında hep sabit kalan bir husus, peygamber elinin mucizenin gerçekleştirileceği yöne doğru uzanmasıdır. Rab böyle buyurur ve Peygamber buyurulduğu şekilde davranır:

RAB Musa’ya, Elini göğe doğru uzat” dedi, Mısır’ın her yerine, insanların, hayvanların, kırdaki bütün bitkilerin üzerine dolu yağsın. Musa değneğini göğe doğru uzatınca RAB gök gürlemeleri ve dolu gönderdi. Yıldırım düştü. RAB Mısır’a dolu yağdırdı. Şiddetli dolu yağıyor, sürekli şimşek çakıyordu. Mısır Mısır olalı böylesi bir dolu görmemişti. Dolu Mısır’da insandan hayvana dek kırdaki her şeyi, bütün bitkileri mahvetti, bütün ağaçları kırdı. Yalnız İsraililer ‘in yaşadığı Goşen bölgesine dolu düşmedi. (Çıkış, 9: 22-26).

Kurbağa (Çıkış, 8: 5-7) ve çekirge (Çıkış, 10: 12-15) mucizeleri de aynı şekilde gerçekleştirilir.

Amaleklilerle savaşta, Musa elini havada tuttukça düşmanları savaşı kaybetmekte fakat yorulan eli düşünce düşmanlar başarılı olmaktadır. (Staff of Moses).

Bir başka zat, Otlukbeli’nde, Hacı/Lal Hacı diye bilinen biridir:

“Onu herkes tanırdı, takva bir adamdı. Bu zat saf bir insandı, bu zatın evi de yoğudu. Otlukbeli’nde Selahattin Ercan’ın evinde kalırdı (KK 43). Katılımcı bu zatın dua ve uygulamalarından sonra haftalarca yağmur yağdığını gördüklerini samimiyetle ifade eder: “Bunu gözümüzle gördük ve kalbimizle tasdik ettik.” (KK 43).

Yağmura hükmetme gücü olan (bazen de duaları her zaman kabul gören kişiler olarak tanıtılırlar) şahıslar, kendisine kuvvetle itikat edenler tarafından, normal olmayan, garip (her iki anlamıyla), gizem yüklü diyebileceğimiz ifadelerle de

tanıtılmaktadırlar: “Zağgerililer (Büklümdere) bize söylerdi. Orada bir adam vardı... normal değildi. Göle üç taş götürür atardı, birdenbire yağmur yağardı. Yağmur durmazsa, o adama: ‘git o taşları gölden al’ derlerdi... tılsım buymuş.” (KK 23). Normal olmama hali Şaman için de geçerlidir, daha da doğrusu seçilme şartlarının asıl unsurlarındandır: Şamanlar "seçilmiş" kişilerdir ve bu nitelikleriyle, topluluğun öteki üyelerinin ulaşamadığı bir kutsal alana erişebilirler.” (Eliade M. , 1999, s. 25).

Eliade, bu tespitin ardından Şamanın seçilmesinin nedeninin, onun yaşadığı toplumda sivrilmesini sağlayan olağan üstü niteliklerden kaynaklandığını izah etmektedir (Eliade M. , 1999, s. 26).

“Esime” durumu, Eliade’nin izah etmeye çalıştığı, Şamanın özelliklerini anlatabilmenin doğru ve en kısa yoludur. Şaman’ın seçilmiş kişi olduğu, genelde ona rüya halindeyken tebliğ edilir. Şamanın bu tebliği kabul etmeme durumu söz konusu değildir. Aksi halde öleceğine inanır. Günümüze kadar gelen Âşık geleneğinde de rastladığımız bu hal Şamanda daha yoğun ve ağır seyreder.

Bazı hastalıklar, rüya görme ve tanrılarla iletişim kurma haline haiz olması, kişinin Şamanlığa seçilme gerekçesi olabilir (Eliade M. , 1999, s. 55).

Bir veya iki kişinin gerçekleştirdiği bazı uygulamalarda, kadın uygulayıcılar, bazen yaşlı akrabalarının tarif yönlendirmeleriyle ritüeli gerçekleştirirler. Erkek katılımcıların gerçekleştirdiği suya taş koyma ritlerinin, Ocakbaşı (KK 02, 07), Derebük (KK 05, 06), Karacalar (KK 11), Yalınca (KK 21), Oğulveren (KK 28), Ağılöz (KK 55) köylerinde kızlar tarafından da uygulandığı görülmektedir.

Bazı pratiklerin sadece kızlar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Bir tek örnek hariç (Karacalar, KK 63), eşek başı yıkama ritüeli kızlar tarafından gerçekleştirilir.

3.1.1.1.2. Katılımcı Olarak İnsan

Kötülükler şeytan tarafından planlanır ve şeytan insanoğlunu kandırarak günaha sürükler. Tanrı burada insan oğlundan yanadır. Fakat insan, pişmanlığını inanarak ve itaat ederek yapmalıdır ki Tanrı insana verdiği cezayı kaldırsın. Zamansız yağmur, sel, fırtına gibi afetler de günahkâr ve inançsız insanlara verilen bir ceza, bir ikazdır. Bu cezayı ortadan kaldırmada aracılık edecek olan kişilerin, dua ve dileklerde bulunacak kişilerin saflıkları ve samimiyetleri önemlidir. Bunun yanında kuraklığın baş gösterdiği

yerlerde yapılan yağmur dualarında topluca katılım önemlidir çünkü kimin günahkâr olduğu, kimin dualarının muteber olduğu bilinemez.

Şengül ziyaretinde yapılan törenlerdeki dualardan aktarılan ifadeler, ritüellerde yakarıları kabul olunacak kişinin profilini özetlemektedir: “Bir ağzı hayırlının duasını duyasin.” (...) “O zaman dedelere hürmet vardı, dedelerin hikmetleri vardı, duaları kabul olunurdu. Şimdi dedelik bozuldu.”. (KK 01).

“Ziyaret yerlerinde yapılan dualardan sonra yağmur yağmazsa herkes bu töreni idare eden -dede-pir- kimseyi suçlardı ya da tören katılanlarda kusur arar bu kusura sebep, duaların kabul olunmadığını söylerdi.” (KK. 03).

3.1.1.1.3. İlklerin (Nuxur) Üzerinden İcra Edilen Uygulamalar

Pınarlıkaya (KK 1), Derebük (KK 04), Çamlıca (KK 08), Karacalar (KK 11, 62, 63)), İkizler (KK 23), Büklümdere (KK 24, 25), Gökçe (KK 32, 33, 34), Orta Çat (KK 39), Gölpınar (KK 58), köylerinde, yağmur duası ritüellerinin icrasına bizzat katılmış tanıklık etmiş kişiler, deneyimlediği ya da tanık oldukları bazı uygulamaları aktarırken, bunların ancak evin ilk doğan çocuğu tarafından yapılabileceğine dikkat çekmişlerdir. Hane halkından birinin; taşlar, hayvanlar, eşyalar, oyunlar vasıtasıyla gerçekleştirdiği bazı pratiklerde ise uygulama ilkinlerin yani ilk doğan çocukların üzerinden yapılabilmektedir. Katılımcılar ilk çocuğu genellikle “nuxur” sözcüğüyle ifade etmişlerdir. Develioğlu bu Farsça kelimeye yer vermemiştir. Lügatinde, ilk ve birinci anlamlarına gelen “nuhust” ve “nuhustin” kelimeleri mevcuttur. (Develioğlu, 2002, s. 844)

Eşeğin başını yıkama, suya taş atma, insan ıslatma gibi ritler, ilkinler tarafından yapılabilir. İlk olma özelliği pek çok uygulamada kadın ve erkeklerde aranan bir özelliktir. İlerde değinilecek olan yağmuru durdurma veya yağmur yağdırma ritüellerinden: kişiyi ıslatma, tabutu suya koyma, eşeğin başını yıkama, gibi uygulamalar da evin ilkinine düşmektedir.

Bazı uygulamalar ilkinlerin üzerinde yapılır. Yağmur yağdırma ritüellerinden, insan ıslatma uygulaması çoğunlukla ailelerin ilk çocuklarına yöneliktir. Gökçe’de (KK 32, 33, 34), Orta Çat’ta (KK 39), Gölpınar’da (KK 58), yağmur yağdırma amaçlı insan ıslatma pratiği, evin ilkininin, bir dereye ya da herhangi bir yerde ıslatılması ile gerçekleştirilir.

3.1.1.1.4. Çocuklar

Herhangi bir yağmur duası ritüelinde, dua ve dileklerin kabul görmesi için bu töreni yöneten ya da törene katılan kişilerin nitelikleri önem arz etmektedir. Belirli niteliklere sahip olmayanların duaları ve eylemleri sonuç vermeyecektir. Tanrı temiz kalple ve iyi niyetle yapılan duaları elbette kabul edecektir.

Gerek sahamızdaki gerek ülkemizdeki genel yargı, kuraklığa günah ve kötülüklerin neden olduğudur. Bu, dünyanın geneli için de kabul görmüş bir inançtır. Mitlerdeki, kutsal kitaplardaki Tufan, kuraklık vb. felaketler Tanrı'nın günah ve kötülöklere sapan insanı cezalandırma yöntemleridir. Bu felaketler yalnızca saf, temiz kalmış insanların Tanrı'ya yakarlarıyla son bulabilir. Yağmur Duası başlığı altında Kur'an ayetlerinden ve Tevrat'tan verdiğimiz pasajlar bu inancı destekler.

Çocukların günahsız ve temiz oldukları düşünölür. Çocukların dualarının daha makbul olduğu düşüncesinin yaygın bir inanış olduğu gözlemlenmiştir. Yağmur duası deneyimi ya da tanıklığı olan tüm katılımcılar bu yönde fikir beyan etmişlerdir.

Kargın'da bir camide katıldığı bir törenden sonra yağmur sağlanamayınca, katılımcılardan biri(KK 26), törene katılan yetişkinleri suçlar (herhalde büyükleri günahkâr bulduğu içindir). Köyüne döner ve köyün hocasına bu düşüncesini aktararak yeni bir tören yapılmasını talep eder:

“Hocaya dedim ki köyden bir tek büyük adam götürmeyeceksin, ne kadar çocuk varsa götür -yüksekçe bir tepeyi işaret ederek- a bu yukarıya.” Hocanın çocuklarla yaptığı törenin ardından yağmur yağar. Bu hadisenin doğruluğu köy muhtarı (KK 24) ve törene şahit olan köylüler tarafından tasdik edilmiştir. Tanıklık edenlerin ifadelerine göre hadise 2018 ya da 2019'da gerçekleştirilmiştir.

Çocukların da yağmur dualarına katıldığını hatırlatan bir kaynak (KK 42): “... O zaman derlerdi ki çocukların duası daha iyi olur, yağmur bereketli gelir...” demektedir. Erzincan genelinde, Allah nezdinde, çocukların dualarının daha makbul görüldüğü ve kabul edileceği inancı hakimdir.

Yağmur yağdırma törenleri arasında çocukların/gençlerin gerçekleştirdiği oyunlara rastlanmaktadır. Adlandırmada farklılıklar görünse de oyunun uygulaması pek farklı olmaz

Yayla yolu (KK 27), Gökçek (KK 32) ve Balıklı (KK 47)' da Dodi gezme; Gökçe Köyü'nde, Godi godi olarak adlandırılan bu oyun, çocukların bir sopaya elbiseler giydirerek şarkılar eşliğinde gezmeleriyle gerçekleştirilir. Ev ev dolaşıp ekmek, yağ, yumurta gibi yiyecekler toplayan çocuklar tören bitiminde birlikte yemek yerler.

Katılımcılar söylenen şarkılardan birini, ufak farklılıklarla anlatırlar. Bu yağmur başladığında annelerimiz tarafından bizlere de söylenen şarkıdır. Pencereye çıkılıp söylenen dörtlük şöyleydi:

Teknede hamur,

Bahçede çamur.

Ver Allah'ım ver

Sicim gibi yağmur.

Çocukların gerçekleştirdiği bu uygulama, yalnız Anadolu'da değil oldukça geniş bir coğrafyada görülmektedir. James G. Frazer, Bu motifin Güney Doğu Avrupa'daki bir örneğini vermektedir. Buna göre, kuraklık zamanlarında Servian'lar (Sırplar) bir genç kızı soyar, başından ayağına kadar otlarla, çiçeklerle örter ve bu kıza Dodola adını verirler. Bu kızla birlikte ev ev dolaşarak şarkılar söylerler. Ev kadınları bu kızın başına su dökerler (Frazer, 1894, s. 16). Benzeri uygulamalar, Yunan, Bulgar ve Romen yağmur yağdırma ritüellerinde görülmektedir (Frazer, 1894, s. 16, 17).

Frazer bu ritüeldeki simgelerin izahını Wilhelm Mannhardt'tan aktarır: “üzeri yaprakla örtülü genç kız bitkilerin ruhunu temsil etmektedir, onun suyla ıslatılmasıysa yağmurun bir taklididir.” (s. 17).

İran'da, tehrantimes.com isimli bir internet sitesinin 9 Ağustos 2020'de, TAHRAN-CHTN'den paylaştığı haberin içeriği bu ritüelin İran'da yaşatıldığını göstermektedir. Chaharmahal-Bakhtiari, kuraklık zamanlarında çocukların yaptığı kuklalara Chomcheh Galin (Bizdeki Çömçe Gelin olmalı) adını verildiğini söyler. Şarkılar söyleyerek, dualar ederek gezen çocuklar, nohut, fasulye, erişte ve taze otlarla yapılan bir çorba (aş) pişirirler. Haberde “Çömçe Gelin”in yakın bir zamanda ulusal miras ilan edilmiş olduğu da yazılıdır (tehrantimes.com, 2020).

Şekil 3.3: Chaharmahal-Bakhtiari'de Çömçe Gelin Ritüeli

Kaynak: (tehrantimes.com, 2020)

Acıpayamlı (1964), çocukların kukla ve şarkılar eşliğinde gerçekleştirdiği yağmur ritüellerinden bahsederken bu oyunlara verilen; “gelin, gelin gok, çomça gelin, çömçe gelin, eşik gelin etme, kepe gelin, çullu kadın, kepçe kadın, odi, bodi bostan, dodu, gode gode, göde göde, hucrik gibi” (Acıpayamlı, 1964, s. 221-222) isimleri zikreder. Bu isimlerden; bodi, dodu, gode ve göde’nin Şamanist dönemlerden gelmiş olabileceğini söylerken konuya destek olarak. A. Caferoğlu’nun bir çalışmasına atıfta bulunur.

Karaçay-Malkarlılar benzeri bir uygulamada küreğe kadın kıyafetleri giydirirler. Buna verdikleri ad “Kürek Biyçe” dir. Törenin sonrasında diğer uygulamalar gibi ev ev gezilir ve bu kuklaya su serpilerek ıslatılır. (Tavkul, 2016, s. 234).

3.1.1.1.5. Çobanlar

Çobanın kendisi ve değneği yağmur ritüellerinde etkin bir unsur olarak yer alır. Çobanın ritüellerdeki temsiliyetinin kökenine ulaşmak için; ritüeli yaşatan insana ve çoban motifini içeren mitlere başvurmak gerekir. Çoban, köken bilgisine ulaşmada kaynağı oldukça fazla olan unsurlardan biridir.

Çobana, hayvancılıkla geçinen toplumlarda, destanlarda ve dinler tarihinde verilen önem, atfedilen mucizeler ona ritüel uygulamalarda yer açmıştır. Kökene dair çalışmalar da, başta Tevrat ve İncil gibi kutsal metinlerde, destanlarda, bu ritüellerle ilişkilendirilebilecek bilgiler vardır.

Hayvancılığın ekonomik yapının temelini oluşturduğu çağlarda çobanlık en saygın meslek olmalıdır. Kutsal kitaplar bu düşüncayı doğrulamaktadır. İlk peygamber olan ademin oğullarından biri çobandır diğeri çiftçidir. Yani bir zaman sadece bu iki meslek vardır. Musa ve Davut Hz. Muhammed gibi peygamberler de belirli sürelerde çobanlık yapmışlardır. Peygamberlerden Musa'nın sihirli bir asaya sahip olması, en eski mitlerde dahi Gılgamış gibi çoban kralların varlığı, eski zamanlarda çobanlığın kutsiyet taşıdığını ve ritüellerdeki yerini bu nedenle almış olabileceğini düşündürmektedir.

Çobanlık, Tevrat'ta Allah kul ilişkisini vurgulamak için kullanılmıştır. Rab, kullarını yönlendiren çobandır. Yakup peygamber uzun süre göremediği oğlu Yusuf'la buluşmasında torunlarını kutsarken: “Bugüne dek yaşamım boyunca bana çobanlık eden Tanrı” ifadesini kullanmıştır (Tekvin, 48: 15). Tanrıya verilebilen ve Musa, Davut gibi birçok peygamberin meslekleri arasında olan çobanlık sıfatı bu sebeple her zaman kutsiyetini korumuştur. Dinler tarihinde ilk çoban Âdem peygamberin oğullarından Habil'dir ve o zamanda dahi imanı, itaati ve dürüstlüğü simgelemektedir. Allah, onun sunularını kabul etmiştir.

Yine çobanlık yaptığı rivayet olunan İsa peygamber, çoban-sürü ilişkisini açık bir şekilde lider-cemaat ilişkisi üzerine oturtmuştur. Ona göre koyunların bulunduğu korunağa kapısı dışında yollardan girmeye çalışanlar, kötü kimselerdir. Kapıdan giren doğru çobandır. İsa kendisini bu kapıda bekleyen iyi çoban olarak tanımlar. Sürüsünü canı pahasına koruyacak kişidir. Bu düşüncelerini ona itaat etmeyen Yahudilere söylemiştir. Sürüsünün onu tanımadığını, onu takip etmediğini ve iman etmeyenlerin onun koyunu olmadıklarını söyler. Çobanlık yetkisini ise ona babası vermiştir. İman etmeyenler onun koyunları değildir, izleyenleri onların koyunlarıdır ve Baba'nın [Tanrı'nın] ona verdiği koyunları kimse alamayacaktır (Yuhanna, 10: 1-30).

Kendini “iyi çoban” olarak nitelendiren Hz. İsa'nın bu sözleri Hristiyan din adamlarına rehberlik etmeye devam etmektedir. Piskopos Brewer'ın 17 Nisan 2016'da

Orlando'daki St. John the Baptist'te verdiği vaaz, asa ve çobanın simgesel gücünün, hala etkili ve biraz da tehditkâr biçimde kullanımının devam ettiğini göstermektedir:

Bir piskopos, çobanın taşıdığı asanın sembolü olan, bizim asa dediğimiz bir şey taşır. Ben, kilisenin piskoposu, Central Florida Piskoposluğu'nun baş çobanı ve ayrıca İsa'nın bana olan hizmetine tabi biri olarak bir tane taşıyorum. Eğer bu dolandırıcılığa teslim olmazsam, bunu başkasına da uzatma hakkım yok. Bu, Tanrı önünde dürüstlikle yürüme sorumluluğumun derin bir hatırlatıcısı. Ancak çobanın asası, hizmetimin bir simgesinden çok daha fazlasıdır. Mesih'in takipçileri olarak bireysel ve kolektif olarak sahip olduğumuz üç muazzam sorumluluğu temsil eder (Brewer G. O., 2016).

Öncelikle, koyunlarıyla birlikte tarlada olan bir çoban için asanın ne anlama geldiğine bir bakalım. Çoban olmak aslında zor bir iştir. Orada duran ve oldukça mutlu görünen birinin vitray cam resmi değildir. Hiç de değil. Çobanlar çok çalışır ve kirlenirler. Eğer bir çobansanız, asaya ihtiyaç duymanızın üç nedeni vardır. Birincisi, koyunları kırsalda gezdirdiğiniz için asaya ihtiyaç duyarsınız. Kayalık bir zemindesiniz, bu yüzden sizi dengede tutmaya yardımcı olacak bir asaya ihtiyacınız vardır. Bu anlamda, bir yürüyüş sopası gibidir. Düşüğünüzde sizi yakalar. Bir çoban olarak bir asaya ihtiyaç duymanızın ikinci nedeni, bunun saldırgan bir silah olmasıdır. Eğer biri koyunlara karşı geliyorsa, asayı onlarla savaşmak, onları uzak tutmak için kullanırsınız. Gördüğünüz gibi, sizin işiniz koyunları korumaktır. Sonra bir çoban olarak bir asaya ihtiyaç duymanızın üçüncü bir nedeni daha var. Görüyorsunuz ya, bazen koyunların kendi akılları vardır. Her zaman çok zeki olmazlar ve düzeltilmeye ihtiyaçları vardır. Uzaklaşabilirler. Böyle bir durumda, koyunlarınızı sürüye geri çekmek, onları hizaya sokmak için asayı kullanabilirsiniz (Brewer G. O., 2016).

Fuzuli Bayat, çobana kutsallık yükleme durumunun Türklerde görüldüğünü yazar. Çoban Ata, koyunların iyesidir. Tatarlarda çobanlık kültleşmiştir, ata olarak kabul edilir (Bayat, 2021, s. 79).

Bayat, çobanlığın İslamiyet'le birlikte evliya tapınımının doğuşunda önemli etkileri olduğunu ifade eder. Aynı zamanlarda ata tapınımı Asya'dan Anadolu'ya evliyalık niteliklerine bürünmektedir (Bayat, Türk Mitolojik Sistemi 2, 2021).

Çoban'ın yer aldığı yağmur ritüelleri, Erzincan'da sahasında da tespit edilmiştir:

“Bir de, mesela çoban tutarız, çobana deriz ki (ilk gideceği akşamdan): ‘Değneğini suya goy’. Çoban ilk malı süreceği gün, sürmeden, akşamdan deriz ki

‘Değneğini suya goy ki yağış yağsın, ot olsun, hayvanlara yarasın’. Bu da var biz bunu da yaparız. Yağmur yağmazsa çobana deriz ki ‘Senin ayağın ne kadar kötüydü, köyü kuruttun.’ (KK. 24)

“Bir kez de, çobanların değneklerinin çalınıp suda bekletildiğine şahit olmuştum. Bunu o zaman bizden daha büyük olan abilerimiz yapmıştı.” (KK. 58)

3.1.1.2. Hayvanlar

Kuraklık ve doğal afetler, insan yaşamını doğrudan tehdit etmek dışında; besin kaynakları, üretim faaliyetleri ve ürünleri, barınakları için de dolaylı tehditler oluştururlar. Afetleri bir ceza olarak gören kültürler, afetin sonlanması için yapacakları yakarılırları güçlendirmek için afete sebebiyet verecek bir günahı olmayan fakat ondan olumsuz etkilenen, insan yaşamı için önem arz eden hayvanları katılımcı olarak ritüel mekânlara götürürler. Tanrı, göksel varlıklar ya da iyeler onların perişan hallerine karşılık kayıtsız kalmayacaktır. Bu düşüncüyü doğrulayan bulgular, katılımcıların ifadelerinde mevcuttur. Kuzuları, koyunlardan ayrı tutularak karşılıklı meleşmelerini sağlama eylemi bu düşüncüyü kuşkusuz olarak doğrulamaktadır.

Bazı hayvanlar ritüel uygulamanın temel unsurudur. Ritler, onların bedenlerine yönelik uygulamalarla gerçekleşir. Bu uygulamaları anlamlandırabilmek bu hayvanın, ritüeli gerçekleştiren gruba ait olan mitik hikayesini bilmekten geçer.

3.1.1.2.1. Büyükbaş-Küçükbaş Hayvanlar

Toplu halde yapılan yağmur duası törenlerinde, hayvanlar da tören alanına götürülürler. Etinden, sütünden ve gücünden fayda için beslenen bu hayvanların da tüm canlılar gibi kuraklıktan olumsuz etkilenmelerirler. Allah onların bu haline istinaden topluma yağmuru bağışlayabilir. Bu amaçla hayvanlar topluca yapılan yağmur duası törenlerine katılmak üzere, tören alanına götürülmektedir (KK 53, 36, 44, 52).

Bunun nedenini şöyle izah edilir: “Yağmur duasına katılanlar yanlarına hayvanlarını da alırlar, onları da sebep olarak gösterir, dualar ederler.” (KK 52) Hayvanlar da kuraklıktan etkilenir, zayıflar ve verimsiz olurlar. Yağmur duasında koyunun kuzuya katılması, kuzuların meleşmesini sağlar. Meleşme sesleri de bir yalvarış gibidir. Onların sebebine de Allah’ın yağmuru bırakması beklenir.

Topluca yapılan yağmur törenlerinde genelde kurbanlar kesilir, topluca yemek yenir. Kurban kesme, sunu yapma geleneği de çok eski zamanlardan günümüze gelmiş olan bir gelenektir.

3.1.1.2.2. Eşek

Eşğin toplumlarda değerli görüldüğü zamanlar ulaşım araçlarının sadece insan ve hayvan gücüyle sağlandığı dönemler olmuştur. Ağır yükleri her türlü arazide taşıyan ve beslemesi diğer yük hayvanlarına göre daha kolay ve masrafsız olan eşğin kıymeti o dönemlerde bilinirdi.

Mitlere giren hayvanlar içerisinde en yanlış yorumları alan da eşek olmuştur. Mitlerde, masallarda, hikayelerde, ata sözlerinde her zaman aptal ve yaygaracı olarak sunulan eşek, Hz. İsa'yı taşıması münasebetiyle bir zaman Hristiyan törenlerinde yer alsa da ona olan ilgi azalarak terk edilmiştir. İncil'de İsa'nın bir eşğin üzerinde geleceği müjdelir:

Ey Siyon kızı, sevinçle coş!

Sevinç çılgınları at, ey Yeruslaim kızı!

İşte kralın!

O adil kurtarıcı ve alçakgönüllüdür.

Eşeğe, evet, sıpayı,

Eşek yavrusuna binmiş sana geliyor!

Savaş arabalarını Efrayim'den,

Atları Yeruslaim'den uzaklaştıracağım.

Savaş yayları kırılacak.

Kralınız uluslara barışı duyuracak,

Onun egemenliği bir denizden bir denize,

Fırat'tan yeryüzünün uçlarına dek uzanacak. (Zekeriya 9.9)

Uğurelli (2020), yağmur yağdırma ritüellerinde, Eşğin kullanıldığı üç farklı uygulamayı kaydetmiştir bunlar; eşgi gelin etme, eşğe kız çocuğu bindirme ve eşğin başının yıkanması uygulamalarıdır. Uğurelli bu pratiklerin tamamının kadınlar ve kız çocukları tarafından gerçekleştirilmekte olduğunu tespit eder (Uğurelli, 2020, s. 30).

Uğurelli, çeşitli kaynaklara atıfta bulunarak, eşeğin ritüeldeki yerini cinsel organına ve cinsel münasebetine bağlamaya çalışır. Aşırı cinsel birlikteliğin çok doğum getireceğini, bunun da bereketle bağlantılı olduğunu dolayısıyla eşeğin ritüeldeki konumunun cinsel birlikteliğe simge oluşundan kaynaklandığını ifade eder. (Uğurelli, 2020, s. 37).

Bu, ilkel için, cinsellik ve çoğalmanın ve de bereketin önemi düşünüldüğünde kabul edilebilir bir tespittir. Fakat mitlerdeki tufanlar, yeryüzüne gönderilen kuraklık gibi cezalar, Kur'an-ı Kerim'de bildirilen kavimlerin helak edilmesi vakaları her zaman bozulmaya, günaha ve sapkınlığa düşmüş toplumlara yöneliktir. Ahlaken çökmüş toplumlar; iyelerin, tanrıların ya da Allah'ın hükmettiği cezalarla karşılaşır. Mitlerde, göksel tanrılarla yerdeki insan arasındaki ilişkiler ve düzen çeşitli nedenlerle bozulduğunda; yağmuru keserek ya da hava olaylarıyla yaratılan afetlerle, insanlar cezalandırılışı anlatılır. Dolayısıyla bu törenler, cezanın sonlandırılması amacıyla yapılan pratikler, ibadetler, cezaya hükmeden makama yönelecektir. Burada da cinsellik ön plana çıkacaktır ama eşeğin başının yıkanması "arınma"yla ilişkilendirilmeli ve uluorta yüksek sesle anılarak cinsel birleşmesini gerçekleştiren eşeğin bu davranışının verilen cezayla bağı olabileceği düşünülmelidir.

Yağmur ritüellerinin arınma ritüelleri gibi de düşünülmesi gerektiği, araştırma sahasının dışında ve farklı kıtalardan örneklerle de desteklenmektedir. Shilluk halkının yağmur ritüellerindeki kurban kesimi, farklı ve şaşırtıcı bir yöntemle yapılır. Fakat kurban etinin tüketilmesindeki bir kural törene gösterilen önem ve hassasiyeti ortaya koyar: kurbanın etini hamileler ve ritüel öncesi gece ilişkiye giren eşler yiyemezler (Seligman & Seligman, 1932, s. 81).

Sudan'da yaşayan bir diğer toplulukta da aynı kurallar geçerlidir (Seligman & Seligman, 1932, s. 365).

Pınarlıkaya (KK 02), Ocakbaşı (KK 07), Karacalar (KK 11), (KK 62) ve İkizler (KK 22) köyünde, eşek başı yıkamaya dayanan bir yağmur yağdırma geleneği vardır. Taşlarda olduğu gibi, kökeninin çok eski zamanlara dayandığını düşündüğümüz, eşeğin başının yıkanması uygulamasına çoğunlukla kadınlar sahip çıkmıştır:

Çalışmamızda bu ritüeli deneyimleyen bir erkek katılımcıya tesadüf edilmiştir: “Eşeğin başı yıkanırsa yağmur yağardı. Bunu evin ilkinin yani en büyük çocuğunun yapması gerekir. Ben bunu birkaç kez yaptım.” Mehmet Aydın (KK 63).

Bu ritüel sadece evin ilkinin tarafından uygulanabilmektedir. “Yağmurun yağmadığı senelerde. Nuxur, yani ilk doğan kız çocuğu eşeğin başını yıkardı. Bunun yağmur yağdıracağına inanırdık.” (KK 23).

3.1.1.2.3. Yılan

Erzincan’da tespit edilen yağmur yağdırma amaçlı ritler içinde “yılan yakma” uygulamasına sıklıkla başvurulduğu görülmüştür.

Türkiye’de yapılan başka araştırmalarda da örnekleri görülen bu uygulama, Acıpayamlı tarafından da kaydedilmiştir. (1964, s. 244). Acıpayamlı, yılan ile yağmur arasında bir ilişki bulunduğunu söyler. Bu ilişki her neyse yağmurun yağmasına mânidir ve yılan yakılınca bu mâni ortadan kalkacaktır. Acıpayamlı’nın bu tespiti tüm ritüeller için geçerlidir.

Kriz durumlarında icra edilecek ritüeller köken bilgisini gerektir. Kriz konusunun miti yeniden yaşanır, ilk çıkış hali ve bunun ilk çözüm yolu tekrarlanarak kriz halinden kurtulmak hedeflenir. (Honko, 2006, s. 132, 133). Öyle ise bu engeli ortaya çıkarmanın yolu da bu ritüeldeki unsurların mitlerdeki hikayesini aramaktadır.

Mitlerde, bazen ejderha olarak rastlanan ve yaratıcısı olan toplum tarafından tanrılaştırılmış da olabilen yılanın tanrısal vasıfları ve konumu diğer tanrılardan sınıfsal farklılıklar gösterir. Bazı toplumlarda kült olduğu halde birinci derecedeki tanrıların seviyesinde değildir. Kötü eylemleri daha ağır basar. Hint mitolojisindeki kötü ruhlu Vritra ırmakların suyunu çalarak bir dağa kapatmıştır. Doğadaki tüm bitkiler solar, insanlar açlıktan perişan hale gelir. Tanrıların bu yaratığa gücü yetmez ama içlerinden İndra sonunda onu yok etmeyi başarır. Böylece ırmaklar serbest kalır (Rosenberg, 2003, s. 516).

Andre Bonnard, Herodot’un yazılarında, Perslerde, Hürmüz tarafından yaşam bulan hayvanların katledilemeyeceği, Ehriman’ın hayat verdiği yılanı katletmenin ise sevap sayıldığı inancın kaydedilmiş olduğunu yazar (aktaran Beydiz, 2016, s. 265).

Yılanın, cennette ve Nuh'un gemisine girerken oynadığı rol, yağmur ritüellerinde yakılmasının kökenine dair bir fikir verse de başka bir anlatı bu ritin kökenine tereddütsüz bir açıklık getirmektedir. Sözlü gelenekte bütünlüğü bozulmuş ve dağınık bir halde anlatılan, Nuh ve Yılan söylencesinin tam metni, bu ritüelin kökeni hakkında oldukça sağlam bir çıkarım yapmayı sağlayacak bilgiler içerir. Anlatı, Tufan'nda, denizin ortasında geminin altının delinerek su almasıyla başlar. Tehlike yaratan bu durumdan gemiyi kurtaracağını söyleyen yılanın, bu iyilik karşısında Nuh'tan dilekleri vardır.

Yezidilere ait iki farklı anlatıdaki temel fark, bu dileklerin anlatılardan birinde hiç geçmeyişidir. Birinci anlatıdaki yılan siyahtır ve yardım için dilediği bir şey yoktur. Yezidiler için bu renkte yılanların kutsal sayılması buna bağlanır (Nicolaus, 2018, s. 269).

Evliya Çelebi'nin anlatısında, geminin su alması farklı bir şekilde aktarılmıştır. Geminin kurtarılışı ise Yezidilerin ikinci versiyonuyla aynıdır. Yılan gemiyi kurtarmak için insan kurbanı istemiş ve Nuh bunu kabul etmiştir.

“Tanrımız bir gemi yaptı,/İnsanlar, hayvanlar ve her çeşit kuş;/Gemide herkese ikişer ikişer yer verdi./Rabbimiz geminin dümenindedir,/Kendisi dört tarafta dolaşır./Gemi su aldı, su geldi,/Yılan üzerine kıvrıldı.” (Nicolaus, 2018, s. 269).

Yılan kuyruğuyla ya da vücuduyla suyun geldiği yeri tıkayarak tekneyi selamete ulaştırdıktan sonra Nuh'Tan verdiği sözü tutmasını bekler. Verdiği vaatle insan hayatı arasında bir ikilem yaşayan Nuh'a bir melek görünür ve yılanı yakmasını söyler (Çelebi, 2010, s. 84-86)

Dähnhardt, bu anlatının ve yanan yılanın küllerinden haşerelerin meydana çıktığına dair anlatıların geniş bir coğrafyada bilindiğini ileri sürmüştür söyler (aktaran Nicolaus, 2018, s. 269, 270).

Bu metnin Yezidi kozmogonisinde bulunması dolayısıyla, Avrupa ve Asya'nın büyük bir bölümünde biliniyor olması; Hint mitolojisinde tüm suları hapseden yılan tanrıça bulunması, yılan yakma ritinin bir cezalandırma ve engeli ortadan kaldırarak yağmuru sağlamayı hedeflediğini göstermektedir. Ritin oluşmasına, Nuh ve Yılan anlatısının kaynaklık ettiği açıktır.

Geçit (KK 03), Çamlıca (KK 08), Bayırbağ (KK 15), Pişkidağ (KK 17), Şıhlı (KK 18), Oğulveren (KK 29), Mercan (KK 31), Gökçe (KK 34), Çadirkaya (KK 37), Sırataş (KK 38), Bozağa (KK 40), Dereyurt (KK 50), Davarlı (KK 51), Ağılöz (KK 56), Gözeler (KK 57), Kureyşli Sarıkaya (KK 61) gibi belde ve köylerde görülen “yılan yakma” ritüeli yağmuru sağlama amaçlıdır. Bu uygulamanın oldukça yoğun olduğu ve orta yaş ve genç sayılacak kuşaklarca, bilinip uygulandığı görülmektedir. Araştırma alanında yılan üzerinden yapılan bu uygulamaya, eşek başı yıkama uygulamasından daha sık rastlanmaktadır. Bu törende geven bitkisi üzerinde yılan yakılmakta ve bu eylemin yağmur getireceğine inanılmaktadır. Eşegin başını yıkama pratiğinde olduğu gibi bu ritüeli deneyimlemiş olanlardan, uygulamanın ardından yağışın başladığına şahitlik edenlerin sayısı az değildir:

Bazen, yılan, geven içine atılarak yakılır: “...Ayrıca geven yakarsak da yağmur yağacağına inanırdık. Bir keresinde bir geven yakarak içine yılan attık, hemen ardından dolu yağdı.” (Çamlıca Köyü, KK 08).

3.1.1.2.4. Böcekler

Ananda tek örneğine tesadüf edilen uygulamalardan biri Oğulveren Köyü’nde, Ali Asker’den derlenmiştir. Yalnızca yağmur yağdırma amaçlı olmayıp, herhangi bir dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini ortaya çıkaracak olan bu yöntem, fal-büyü uygulaması olarak görülmektedir. Yağmur yağdırmaktan çok ileri zamanda yağmurun gelip gelmeyeceğini gösterir:

Taşlarla ilgili hatırladığım bir şey var ama bunu sadece yağmur için yapmazlardı. Bahara doğru, kar kalkmaya başladığı zaman, dışardan çeşitli taşlar toplanırdı. Bunlar çok büyük taşlar değildi. Taşlar ocağın etrafına daire şeklinde dizilirdi. Kırka yakın taş dizilirdi. Bir ay veya kırk gün sonra bir dilek tutarak bir taş çevrilirdi. Eğer o taşın altında ufak böcek varsa dileğiniz gerçekleşir aynı zamanda bolluk ve bereket olurdu.” (Oğulveren Köyü, KK 29)

3.1.1.2.5. Kene

Sarıgüney’de, kenelerin sobaya atılmasının çok yağmur getireceğine inanılmaktadır (KK 45, 46).

3.1.1.3. Ritüel Nesneler

Bahaddin Ögel'in çalışmalarında eşya ile yağmur yağdırma pratiklerinin çok eskiye dayandığı görülür. Ögel (2010, s. 4) Altay Şamanlarının yayla fala bakarak yağmur yağdırdıklarından bahseder. “ yay ile fala baktı, yağmur yağdırdı” deyiminin buradan geldiğini de ekler.

3.1.1.3.1. Ateş

Türk inanışlarında güçlü bir şekilde yer alan ateş kültünün temeli yaratılış mitlerinde atılmıştır. İlk ateş, Tanrı Ülgen'in et yemeyi buyurduktan sonra gönderdiği taşlarla yakılan ateştir. Şamanların bu yöntemlerle yakacakları ateşlere, bundan böyle “mukaddes ateş” denecektir (İnan A. , 1976, s. 41-42).

Ateşin temizleyici, arındırıcı olduğuna; kötü ruhları uzak tuttuğuna inanırlardı. Göktürklerin, Altıncı yy'da Bizanslı temsilcileri alevlerin arasından geçirerek kabul etmeleri bu inançların etkisiyle yapılmış olmalıdır. Başkurtlar, Kazaklar benzeri uygulamayı hastalık tedavisi için yaparlardı. Meşaleler hasta olan kişinin etrafında dolaştırılarak kötü ruhlar uzaklaştırılırdı (İnan A. , 1976, s. 43).

Türk inançlarında ateş kültü ocak kültü ile iç içedir. Şaman için ateş ve ocak kutsaldır. Şaman dualarında ateş kültü açık olarak gözlenir: "Otuz dişli ateş anam, kırk dişli kayın anam, gündüzlerini bizim için çalışıp çabalıyorsun..." (İnan A. , 1976, s. 44). Tüm yer-sub üyeleri gibi Türkleri ve Türk vatanını korumaktadır. Ateşin, her şeyi temizleyen, kötü ruhları uzak tutan güçleri bulunduğu inancı Türk kavimlerinde yaygındır.

Hikmet Tanyu, ateşin kaynağına dair görüşleri altı başlıkta toparlamıştır:

1. *Bazı mitlere göre ateş, tanrılar tarafından insanlara verilmiştir.*
2. *İnsan ateşi tanrılardan çalmıştır.*
3. *Ateşin kendisi tanrı veya tanrıçadır.*
4. *Ateş, Tanrının gücünü gösteren bir işarettir.*
5. *Ateş kendisine mahsus bir ruhtur. Veya onun bir ruhu vardır.*
6. *Ateş bir devdir. Veya Helios adlı (Güneş) devinin yeryüzüne inmiş ve evcilleştirilmiş yavrusu olan devdir. (Tanyu, 1976, s. 286).*

Tanyu, ilkel çağlarda, hane büyüğünün, kapıdan içeri girdiğinde ilk olarak ocaktaki ateşe ibadet ettiği, sofradaki yiyeceklerden ateşe sunduğu yönündeki tespitleri

aktarır. Ateşin kutsallığı Çin, Sümer, Hint, Pers gibi eski ve büyük toplumlarda da görülür. Bu toplumlar ateş tanrılarına tapınılmaktadır (Tanyu, 1976, s. 287).

Eski Yunan ve Roma'da, Türklerin inançlarına benzer bir gelenek vardı. Türklerde olduğu gibi ocakta sürekli olarak ateş bulunması önemsenirdi. Baharda söndürülen ateş iki ağacın sürtülmesiyle yeniden canlandırılırdı (Tanyu, 1976, s. 287).

“Ben 12-13 yaşlarındayken kuraklık olmuştu. Selhane’de kuzu otlatıyorduk. Köyümüzden, sağır ve dilsiz olan bir çocuk (R. G.) bir yılan öldürdü. Bu yılanı beraberce yaktık. Biz yılanı yakınca köyün yaşlıları, yılanı yaktığınız için yağmur yağacak dedi.” (KK.17). Yaşlılar, yılan öldürüldüğü için değil; yakıldığı için yağmur yağacağını düşünmektedirler.

“Kurak geçen bir sene, Taner Yaman’ın babaannesi, bir yılan yakarsak yağmur yağacağını söyledi. Kardeşimle beraber bir yılan yakalayarak yaktık. Arkasından çok şiddetli bir yağmur yağdı. Bu 1990’lı yıllarda oldu.” (KK. 18).

Ateşin yağmur yağdırma ritlerinde tek başına kullanımına rastlanmamıştır. Yılan yakma (bk. 2. 1. 1. 2. 3), ateşten kızgın bir demir çıkararak dışarıya bırakma (bk. 2. 2. 2.) ritleri ateşle gerçekleştirilebilir. O olmadan bu uygulamalar gerçekleşemez. Mühim olan şey yılanın öldürülerek yok edilmesi değildir. Araştırma sahasının hemen her yerinde rastlanan bu ritüel uygulamada amaç herhangi bir yöntemle yılanı öldürerek ortadan kaldırmak değildir. Onu ateşe atmak gerekmektedir. Yılan öldürülse bile ardından ateşe atılmaktadır. Ritin esası budur. Nuh’un yılanı yakmış olması bu uygulamanın kuralını belirlemiş olabilir (bk. S. 66-67). Ateşin temizleme, kötü ruhları uzaklaştırma gücüne olan inanmalar bu ritler değerlendirilirken dikkate alınmalıdır.

3.1.1.3.2. Su

Su, canlılar aleminin tamamı için hayati önem arz eder. İnsanoğlu yerleşik hayata geçtikten sonra, kentlerini kurmak için su kenarlarını tercih etmişlerdir. Yine Türklerin mitolojilerindeki en başat mevkiler suya ayrılmıştır. Türk kozmogonisinde ilk varlık olarak suyu görüyoruz. Altay Yaratılış Destanı şu iki mısra ile başlar:

“Yerin yer olduğunda, sularla kaplıydı her yer, Ne gök vardı ne de ay ne güneş ne de bir yer (Ögel, 2010, s. 451).”

Türklerin yer-sub kültü canlılığını hala korur. Türk kavimlerinin su inançları kayıt altına alınmıştır. Una Harva'nın tespiti tüm bu kayıtların özeti sayılabilir: “Bölgede bulunan bir göl veya nehrin ruhuna genel olarak ‘Suyun efendisi’ adı verilir.” (Harva, 2015, s. 324).

Yakut, Karagesse halkı, balığa gittiğinde su iyesine ikramda bulunur. Tüm su kaynaklarının iyeleri olduğuna kuvvetle inanır ve bu nedenle bu mekanları kirletmezler, göllerin, nehirlerin, her su kaynağının, bir ruhu olduğuna inanırlar (Harva, 2015, s. 324).

Bu anlayış Türklerin yaşadığı her coğrafyada hakimdir. Anadolu'da su tapınımlarının izleri suya gösterilen saygıda görülmektedir. Su ve su kaynaklarının temiz tutulması, kirletilmesine sebep olanların cezalandırılacağı inancı bu kültü canlı tutmuştur (Tozlu, 2021, s. 128).

Su, arındırıcı, temizleyici özelliklerinin yanında hastalıkları tedavi edici kudrete de sahiptir. Erzincan'da çocuksuzluğa, deri hastalıklarına, sarılık ve sıtma gibi hastalıklara çare olduğu söylenen birçok pınar ve göl mevcuttur (Tozlu, 2021, s. 128-151).

3.1.1.3.3. Taş

Annemarie Schimmel ve Friedrich Jeremias, Sümer, Akad ve Babil'de büyü-tılsım ve tedavide taş kullanıldığını, üzeri yazılı taşların muska olarak kullanıldığını kaydetmiştir (akt. Tanyu (1968, s. 8). Tanyu, çalışmasında Hindistan'dan İskandinav yarımadasına; Almanya'dan Avustralya'ya taş kültüne bağlanan inanç ve uygulamalardan bahsetmektedir (Tanyu, 1968, s. 7,8).

Kimi araştırmacılar taş kültürünün yaygınlığını ve gücünü, ilkel insanın taşla olan münasebetine bağlar. İlkelin, ilk korunma ve avlanma araçlarından en etkili olanları taşlardan yapmış olduklarıdır. Kalıcılığı, dayanıklılığı ve gücü taşı toplumların mitolojisine taşımıştır. Olağanüstü güçlere karşı bir korunma aracı olarak kabul edilmiş olabilir.

Yaradılış destanlarının başında taşla yer vermiş olan Türklerin taşlarla bağının daha güçlü olduğu söylenebilir. Altay Yaradılış Destanı'nda, konacak bir yer bulamayan Tanrı Ülgen, sürekli uçmak zorundadır. Gaipiten bir ses, ona bir buyruk vermiştir:

“ — *Tut önündeki şeyi, hemen yakala!*” Dedi.

“ Ülgem bu emre uydu, uzattı ellerini,

“ İçinden tekrarladı, Semânın sözlerini.

“ Denizden çıkan bir taş, fırladı çıktı yüze,

“ Hemence taşı tuttu, bindi taşın üstüne!

“ Artık Ülgem memnundu, rahatı bulmuş idi.

Taşa oturan Ülgem rahatlar ve gökleri yaratmaya başlar.

Taşlarla ilgili inançlar Türkler arasında çok kuvvetlidir. Hurafelere karşı olduğu bilinen Gazi Mihal Hoca buna eserinde değinmiştir.

Yabanda eğer yalnız ağaç bolsa

Yaki çeşme ya uluğ taş bar bolsa

Bala tapmas hatunlar dertle bolsa

Anda barıp koy soyup konar imdi (Tanyu, 1968, s. 75).

İnan, bu satırları şu şekilde şerh eder: “Sahrada tek başına biten bir ağaç ya bir pınar ya da büyük bir taş (kaya) bulunursa kısır kadınlar onu ziyaret eder, kurban kesip orada geceyi geçirirler.” (Tanyu, 1968, s. 75)

Erzincan’da yağmuru sağlamaya yönelik uygulamalar arasında suya taş bırakma riti en sık rastlanan uygulamalardandır. Tabiatla her şeyin ruhu olduğunu kabul eden kültürlerde bu uygulama gariplik ihtiva etmez. Taş ruhuna ve taş kültüne olan inançlar tereddütsüz tespit edilmiştir. Kültleşmiş benzeri nesnelerle yapılan bu tür ritüelleri büyüsel uygulamalar olarak yorumlamamak gerekir. Kişinin yaratıcısı olarak addettiği bir varlıktan yardım beklemesi büyüsel bir eylem değildir. Bu ritüel tanımlarına da uymamaktadır. İnsan bulunduğu kriz halini yaratıcıya bağlamakta ve ondan yardım beklemektedir. Aksinin kabulü durumunda tüm dua eylemlerini büyüden ayırt etmek mümkün olmayacaktır.

“Taşların suya atıldığını biliyorum. Ben de bunu yaptım. Bunun için özel bir törene veya ziyaret yerine gitmeye gerek yoktu. Ben evin ilkiyim. Mezarlıktan bir taş alıp bunu bir dereye bırakabilirdik. Bunu yaptığımızı kimseye söylemezdik” (KK 02).

“Ben böyle bir törene katıldım. Ali Rıza amcanın isteği üzerine, bir mezardan taş alarak çeşmenin suyuna bırakırdık. Yağmurun yağdığına da şahit oldum.” (KK 05).

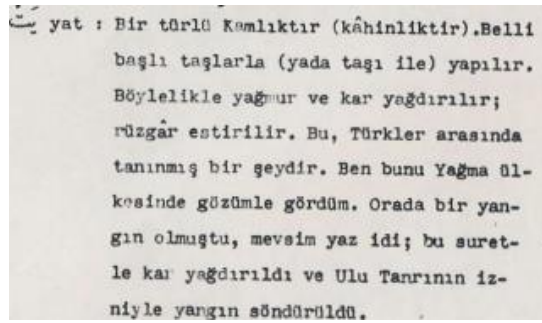
“Annem buraya geldikten sonra “Mercan Deresi”ne gider suya taş atardı. Sonra da gidip taşı geri aldığını hatırlıyorum. Ama neden geri alırdı bilmiyorum. Annem suya attığı taşları mezarlıktaki Kimsesiz Dede’nin mezarından alırdı.”(KK. 21).

3.1.1.3.3.1. Yada Taşı

Taş kültü yeryüzü coğrafyasının tamamında görülür. Türklerde ise taşlarla ilgili inanışlar çok daha güçlüdür ve uzun bir geçmişe sahiptir. Hemen her varlığın bir ruhu olduğuna inanan Türklerin bu yaklaşımının ritüellerine yansımış olması kaçınılmaz olacaktır. Taş ve su, yağmur ritüellerinde en fazla kullanılan unsurlardır. Acıpayamlı, Taş ile ilgili tatbikatların, törenlerde en çok rastlanan uygulamalardan olduğunu düşünür: “Türkiye’de yağmur törenlerinin esasını taş-su münasebetlerinden doğan şekil meydana getirmektedir dense yeridir.” (1964, s. 285).

Ritüellerde taş kullanımının kökeni genelde “yada” taşına bağlanır. Yada taşıyla ilgili bilgiye, Divanü Lûgat-it-Türk’te de rastlamaktayız. Kaşgarlı (1985, s. 3), “yat” maddesi başlığı altındaki açıklamasında, bunu bir tür kamlık olarak nitelemiştir. Kendi gözüyle de yada taşının marifetine tanık olduğunu aktarır:

Şekil.3.4:Yada Taşı

Roux (1994, s. 78) yöntemin kesinlikle Türklere ait olduğunu ifade etmektedir. Yöntemin, 1202’de Cengiz’in Naymanlarla savaşı sırasında Naymanlarca kullanıldığını da kaydeder. Bunun gibi pek çok savaşta yada taşının kullanıldığı ve güçlü etkilerinin görüldüğü kayıtlıdır. Moğolların Gizli Tarihi (s. 71) nin 143 bendinde yine yada taşının savaşta kullanımından bahseder. Yağmurcu bölümünde naklettığımız gibi Manas destanında da yadacılar defalarca yada taşı marifetiyle yağmur yağdırmışlardır.

Roux’un (2011, s. 136) aktardığına göre Kazvini’de yada’nın Türklerin bir buluşu olduğunu kabul eder. İbn-Haldun, Türk topraklarında bulutlardan sihirle

istedikleri her yere yağmur yağdırabilenlerin varlığından bahseder. Abdulkadir İnan, Türk kavimlerindeki yaygın bir inanişaya değinir: buna göre yada taşını, büyük Türk Tanrı'sı, Türklerin cediti alasına armağan etmiştir. Türk kamları ve komutanları daima bu taşla sahiptirler ve onunla yağmur, kar, dolu yağdırabilirler (İnan A. , 1986, s. 160). İnan'ın, Hyacinth (Nikita Yavovlevich Bichurin) den aktardığına göre bu taşla ilk kez Çin kaynaklarında rastlanmıştır (1986, s. 258).

Taşların kullanımı daha çok suyla birlikte. Daha ziyade tabiattaki su kaynaklarına bırakılan ya da bir miktar suyla ıslatılan taşlardan yağmurun sağlanması beklenir.

Frazer, taşları ıslatmak yoluyla yağmuru elde etme uygulamasının, özel bir taşı suya daldırarak ya da üzerine su serpererek yapılmasını Samoa halkında tespit etmiştir (Frazer, 1894, s. 14-15). Yağmur taşının törenden sonra bir rahip tarafından muhafaza edilmesi, kuraklık tehlikesi belirlediğinde yine rahip tarafından bir su kaynağına bırakılması, Erzincan'da icra edildiği tespit edilen bir törenle çok benzer:

“Burada bir hoca vardı. O taş okurdu. Aylarca senelerce o taşları okurdu, sandıklara doldurur götürür suya goyurlardı. Yağmur çok yağdığı sıra gider taşları çıkardılar ordan, Allah tarafından yağmur dururdu işte. Ben o sıra belle ki on altı- on yedi yaşlarındaydım, şahid oldum. Çok yağmur yağdı o sene. Gidip göllerden çıkardılar taşları. Taşları Kahraman'ın kardeşi Hamit çıkardı. Taşlar torbada değil sandıkla suya koyulmuşdu.” (KK 37).

Erzincan'da tespit olunan yağmur duası ritüelleri arasında taşlarla ilgili uygulamalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu ritüelin hâlâ canlılığını korumakta olduğu ve genç denilecek yaş gurupları tarafından da bilinip uygulandığı anlaşılmaktadır. İslam öncesi inançların ürünü olan bu gelenek terk edilmemiş, kabul edilen yeni dinin uygulamalarına adapte edilmiştir.

Ritüellerde sadece taş ıslatılmamaktadır. İleride görüleceği gibi, insanları, birtakım eşyaları ıslatarak yağmuru sağlamaya yönelik uygulamalar da vardır.

Araştırmacıların büyük çoğunluğu topluca çıkılan yağmur dualarında, suya bırakılmak üzere toplanan taşların miktarını 70.000 olarak kaydetmişlerdir. Bizim çalışmamızda bu rakamı telaffuz eden tek kaynak kişi Osman Gezici (KK 37) olmuştur. Ayrıca bu taşlar torbayla suya bırakılabileceği gibi sandıkla da bırakılabilmektedir (KK

37). Bunda amaç uzun süren bir yağışa engel olabilmek için aynı taşları bulup sudan çıkarmak olmalıdır. Ayrıca bu taşlar okunmuş olduğundan tekrar kullanılabilir.

Bir tek taşla yapılan ritüellere daha sık rastlanmıştır. Bir tek kişi bir taşı alır ve bir yerde suya bırakır. Burada mühim olan taşın nereden alınacağıdır. Katılımcıların çoğunluğu, bu ritüelde kullanılan taşın bir mezardan alınması gerektiğini aktarmışlardır. Bu mezar bir garibin, bir meczubun, bir ermişin ya da bir şehidin olabilir. Pınarlıkaya (KK 02), Derebük (KK 04, 05, 06), Ocakbaşı (KK 07), Tercan (KK 20), Yalınca (KK 21), İkizler (KK 23), Büklümdere (KK 24, 25), Oğulveren (KK 28, 29), Başbudak (KK 30), Gökçe (KK 35), Çadirkaya (KK 36, 37), Otlukbeli (KK 43, 44), Sarıgüney (KK 46), Ağılözü (KK 49), Davarlı (KK 51, 55, 56)'da hala canlı olan bu geleneğin Erzincan genelinde bilindiğini anlaşılmaktadır. Bu uygulamayı deneyimleyen genç ve orta yaş grubu katılımcılar vardır.

(KK 21) annesinin daima bu ritüeli yaptığını ve suya bırakacağı taşları Yalınca Köyü'ndeki Kimsesiz Dede'nin mezarından aldığını söyler.

Şekil 3.5: Kimsesiz Dede'nin Mezarı, Yalınca

3.1.1.3.4. Kemikler

Yağmur yağdırma çerçevesinde görülen pratiklerden biri de iskelet kullanımıdır. İnsan ya da hayvan iskeletinden bir parçanın ıslatılarak yağmuru sağlamayı amaçlayan

bu pratikte; tıpkı mezarlarından taş alınan kişiler örneğinde olduğu gibi, iskeletin kime ya da neye ait olduğu önemlidir.

Kemiklerin gücüne değinen Roux (1994, s. 137), kemiklerindeki gücün anlaşılmasından sonra, iskeletin bütünü ile uğraşmak yerine, bunun bir kısmının tamamı yerine kullanılmasının yontma taş çağından kalmış bir miras olduğunu belirtir. Kafatası ruhun ikametgahıdır.

3.1.1.3.4.1. İnsan Kemikleri

Kemiklerin yağmur ritüellerinde kullanımının köken bilgisini aralamak için hayvanlara yönelik diğer inançlar bakmak faydalı olabilir.

Ögel, Çin kayıtlarında bulunduğu belirtilen, Hıтай Devletinde, bir çadırda bulunan kafatasları vakasından bahseder. Bunlar domuz ve insan kafatasıdır ve sihir yapmak için saklanmıştır .

Yine Çin kaynakları bu kafataslarına, beyaz atla boz öküz kurban edildiğini de yazarlar. Bu adet XIII-XIV. asırlardaki Mogol çağında da yaşamıştı. Sihirbazlar, kafatası elde etmek için mezarları açarak ölü kafalarının almış ve bu suretle bir kafatası hırsızlığı ortaya çıkmıştı. Çinliler bu suçu, o zaman büyük bir tesir sahibi olan Müslüman hocalar ile Hıristiyan papazlarının üzerine atmışlardı. Gerçekte ise bu ileri dinlerin, böyle kafatası büyüsü ile ilgileri yoktu. Bu da bize gösteriyor ki bu adet, o zamanda bile, Mogollar arasında yaşıyor ve kafataslarına ihtiyacı olan Moğol Şamanları, bunları mezarlardan çıkarıyorlardı. Prof. Eberhard, Çin'deki bu tip sihirbazlar üzerinde geniş olarak durmuştur (Ögel, 2010).

(KK 02), Duyduğu ve tanık olduğu ritüelleri: “...En çok taşlardan ve kemiklerden konuşulurdu. Yağmur yağması için kemiklerin suya atıldığını, hatta bu kemiklerin insan kemikleri olabileceğini çok defa duydum. At ve bazı hayvanların kafataslarının suya atılmasının yağmur yağdırmakta çok etkili olduğunu evin büyüklerinden sık sık duyardım.” şeklinde aktarmıştır.

Ritüellerde, insan kemikleri yağmur yağdırma amaçlı kullanılmaktadır. İnsan kemiğinin suya atılmasının yağmur getireceğine inanılır Bazı anlatılarda kemiğin kafa kemiği olması gerektiği söylenmektedir. Kafatası kemiği sudan çıkarılırsa yağmur duracaktır. “Annem bunu denemiş ve sonucunda yağmurun yağdığını görmüştür.” (KK

62). “Uzun süre yağmur yağmazsa, savaşta ölen bir kimsenin ya da garip bir kişinin, bir ermiş kişinin mezarından kemikleri alınıp yıkandıktan sonra suya konulursa yağmur yağacağına dair inançlar vardı” (KK. 63). Benzer inanca Gökçe Köyü’nde rastlanır. Suya atılacak olan kafatasının bir Ermeni kafatası olması gerekir. Yağmur çok yağarsa, kafatasının sudan çıkarılmak yağmuru durduracaktır (KK 32, 33).

Araştırmalar, Türkiye ve dünya genelinde yağmur yağdırma ritüellerinde iskeletin tamamının ya da bir bütünün kullanılması pratiğinin oldukça yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Ebru Aykut (2018, s. 190), kafatasının, özellikle de bir gâvur kafatasının yağmur yağdırmayı sağlayacağı inancının var olduğunu belirtir ve belgelenmiş bir hadiseden söz eder: hadise, 1858 yılında, Erzurum Eyaleti’ne bağlı Erzincan Kazası’nda yağmur yağdırmak için Hristiyan mezarlığından çıkarılan bir kafatası ve bununla ilgili davadır. Kafatası, bazı kişilerce, yağmur yağdırma amacıyla Fırat nehrine atılmıştır.

Aykut, yapılan araştırmalarda, suya insan veya hayvan kafatası atarak ya da ıslatarak yağmur sağlama pratiklerinin, İslam öncesinde, Şamanizm’de suya saç sunma geleneğiyle ilişkilendirildiğini söyler (Aykut, 2018, s. 190). Frazer’in aktardığına göre Turner, Samoa adlı çalışmasında Yeni Kaledonyalıların, yağmur yağdırmak için bir iskeleti ıslattıklarını kaydetmiştir. Bunlar, güneşi çıkarmak için iskeleti yakarlar (Frazer, 1894, s. 26).

Yağmur yağdırma ritüellerinde kafatası kullanımına Güney ve Doğu Afrika topraklarında da rastlanır. Frobenius’un kayıtlarına göre bu coğrafyada kafatası kutsal kalıntılardan sayılır, en yaşlı bireylerin ölümü halinde defnedilen cesedin kafatası bir zaman sonra mezarından çıkarılır (aktaran Campbell, 2016, s. 134).

Kırmızıya boyanıp saklanan kafatası, yağmur sağlayıcı taraafından, yağmur ritüellerinde veya vahşi hayvan yaralamalarında tedavi edici olarak kullanılır (Campbell, 2016, s. 135).

Türklerde ve diğer toplumlarda, ritüellerde kullanılacak insan kafataslarının herhangi bir insana değil belirli nitelikteki insanlara ait olması gerektiği düşüncesi, yağmur ritüellerinde kemik kullanımına açıklık getirebilir. Ermişlik, şehitlik, bilgelik gibi mertebeler cesaret, akıl gerektiren niteliklerdir. Garipler de eski kültürlerden beri toplumda ayrıcalıklı bir gruptur. Bir sebeple, ocağından evinden ayrı kalmış ya da

aşıklar ve abdallar gibi dünya nimetlerinden el ayak çekmiş kimselerdir. Ermişlerin, velilerin ve keramet sahibi olanların türbelerinden, eşyalarından çare umulduğu da bilinmektedir.

3.1.1.3.4.2. At Kafatası Kemiği

İlkelin, zihninde hayvan bedenindeki herhangi bir uzvun hayvanın bütün fiziksel ve ruhani meziyetleri simgelediği inancını aktaran Tavkul, bazı hayvanların vücut parçaları üzerine ant içilmesinin bu inanca kanıt sağladığını belirtir (Tavkul, 2016).

Tunguzlarda, ayı pençesini dişlenerek ant içme adeti vardır. Yakutlarda post veya pençeyi ısırarak antlar içerler. Benzeri biçimde Altay, Tatar geleneği de vardır (Tavkul, 2016, s. 332).

Hayvanların mitlerde yer almaları için öncelikle mitin yaratıldığı kültürde var olması, bununla birlikte de bir yönüyle insanın sahip olmadığı ama karşılaştığı ve mevcut yapısıyla çözemediği niteliğe sahip olması ya da insanın cevabını bulamadığı kriz durumlarına çözüm olacak bir şekle ya da yeteneğe sahip olması gerekir. Örneğin, bir şaman toplumun beklentileri ve konumunun gereği göksel varlıklara yükselebilmeli, yer altındaki ölümlerle irtibata geçmelidir. İnsan sürekli gözlemleyen bir varlık olduğundan böyle durumlarda gözlemlerinden her krize bir çözüm getirebilir. Şamanın yer altına inmesine yarayacak olan şey de bu gözlemlerinde mevcuttur. Hızla hareket eden ve tehlike anında yerde bulunan deliklerde kaybolan yılan burada Şamanın yardımcısıdır. Bu nedenle Şaman elbisesinde yılan motifleri oldukça fazladır. Yılan ruhuyla ilişkisi onu yer altına taşır. Şaman elbiselerinde de yılan motifi, elbise ve davulunda ayı pençesi vardır. Asya kırsalının Türk topraklarında, rastlayabileceği en güçlü yaratıklardan olan ayı ruhu, onun kötü ruhları alt etmesinde yardımcı olacaktır.

At eski devirlerden beri kutsiyet atfedilen hayvanlardandır. 10. yüzyılda Başkurt yurduna giden İbn Fadlan, onların taptıkları on iki ilahın arasında atın da olduğunu tespit eder. Ural- Batır destanı at tapınının varlığına dair delilleri günümüze taşımıştır (Sagitov, 1986, s. 125).

Bazı türk kabilelerinde olduğu gibi Başkurtların da ölen atlarını törenlerle gömdükleri, bazen atlarını sahipleriyle aynı mezara defnettiklerine dair rivayetler mevcuttur (Sagitov, 1986, s. 126). Başkurtlar, Atların insanlar tarafından görülemeyen

şeyleri gördüğüne inanırlar. Kötü ruh onlara yaklaşamaz ve büyü yapamaz (Sagitov, 1986).

Şamanizm de tabiattaki her varlığın ruhu olduğuna inanılır. Bu inanç dairesinde bir taşında ruhu vardır veya suyun ve ağacında. Dede Korkut Hikayelerine suyla, ağaçla yapılan konuşmalar da bu inançların ürünüdür. Sahibini her türlü tehlikeden koruyan, uzak mesafelere kadar götüren hatta sahibiyle konuşabilen atın, ata kültüründe olduğu gibi öldükten sonra da sahibine bir şekilde yardım etmesi mümkün olacaktır. Muhtemeldir ki atın ve ayının eti sahip olduğu güçler kendisine geçsin diye yenmektedir:

“Başkurtlar ayıya totem ata olarak saygı duyarlar, onu avlarlar, onun kuvveti ve en iyi özellikleri kendilerine geçsin diye etini yerlerdi.” (Sagitov, 1986, s. 128).

Gökyüzünün kafatasından oluştuğunu anlatan mitlerde bu inancın ne denli kuvvetle sahiplenildiğine delalet etmektedir. Gök yüzü, Rigveda’da, Purusas’ın Koçınşına’da dev bir yaratığın kafa kemiğinden meydana getirilmiştir (Harva, 2015, s. 88). İzlanda mitinde de Ymir öldürüldükten sonra kafa kemiğinden gökyüzü yaratılmıştır. Bu inancın Mani dininde ve başka kültürlerde benzerleri görülmektedir (Harva, 2015, s. 88-89).

Hacıyeva, Karaçay-Malkar halklarının, topluca icra ettikleri yağmur dualarına erkeklerin yedi at kafatası ile gittiklerini, bu kafataslarıyla iyelerden yağmur dilediklerini yazmıştır (Hacıyeva 1996: 10-11).

Roux (1994, s. 136), kemiklerin tıpkı kan gibi bir güce sahip olduğunu aktarır ve Şamanizm’de, iskeletin, tekrar doğuşa olanak vererek, ölünün yeryüzündeki devamlılığını ve kişiyi atalarına ve gelecek nesillere bağlamasını sağlayacak bir güce sahip inançların var olduğunu ifade eder. Şayet bu genele yayılan bir inanç ise tek başına yağmur ritüellerinde kemik kullanımını anlamlandırır ki literatürde kemik kullanımına dair tespit edilen inançlar çok daha geniş hacim oluşturmaktadır.

Pınarlıkaya’da yapılan bir görüşme ritin Erzincan’daki varlığını doğrulamaktadır:

(KK 02), Duyduğu ve tanık olduğu ritüelleri: “...En çok taşlardan ve kemiklerden konuşulurdu. Yağmur yağması için kemiklerin suya atıldığını, hatta bu kemiklerin insan kemikleri olabileceğini çok defa duydum. At ve bazı hayvanların

kafataslarının suya atılmasının yağmur yağdırmakta çok etkili olduğunu evin büyüklerinden sık sık duyardım.” şeklinde aktarmıştır.

3.1.1.3.5. Değnek (Sopa)

Asanın dinsel-büyüsel simge olarak ortaya çıkması, eski Mısır’da başlamış; buradan, güç, otorite, iktidar ve yetki gibi simgesel kullanımlarla Yunana, Roma’ya geçmiş olması mümkündür (Köprülü & Köprülü, 1991). Bu kanaatin kaynakları, Tevrat’ta yer alan metinlerden kaynaklanmaktadır. Asa ve Yed-i Beyzâ, Hz. Musa’nın peygamberlik alametlerindendir. Musa, kendine görünen Rab’bin tebliğini halka iletmede başarılı olacağından emin değildir. Rab, ona, emirlerine karşı kuşkulu insanlara karşı kullanması için bazı güçler vermiştir. Elindeki değneği yere atmasını emreder. Yere düşen değnek bir yılan olur (Mısır’dan Çıkış, 4: 1-3).

Musa’nın asası suyla ilişkilendirilerek de yağmur ritüellerine yer almış olabilir. Musa çobanlık yapmıştır ve asasını yere vurarak kayalardan su çıkarmıştır (Çölde Sayım, 20: 7-11).

Musa ve Harun peygamberlerin Firavun’u ikna etmek için gösterdikleri mucizelerin birçoğu her ikisinin asaları üzerinden gerçekleşir: Harun’un asasının, nehrin sularını kana çevirmesi, kurbağa ve sivrisinek mucizeleri de asaların gücüyle gerçekleştirilir (Mısır’dan Çıkış, 8: 6-7, 17).

Tevrat’ta, Asa’yı hava olaylarıyla ilişkilendirebilecek metinler de mevcuttur. Rab’in emriyle değneğini gökyüzüne çevirince, başlayan dolu ve yıldırımların etkisiyle Mısır’da insanlar, hayvanlar ve ürünler büyük zararlara uğrar (Mısır’dan Çıkış, 9: 22-25). Daha sonra Firavun’un büyücülerini yutacak olan bu asa her toplumda gücün ve erkin sembolü olarak kullanılmıştır.

Rab’in izniyle mucizeler yaratan Musa’nın asası, Allah’ın asası olarak da adlandırılmıştır. Musa, Amaleklilerle yapılan savaşı da asanın gücüyle kazanmıştır (Staff of Moses).

Hz. Musa’nın asasıyla yarattığı mucizelere Kur’anda. Bakara (2: 60), A’râf (7: 107, 160), Şuarâ (26: 32, 45, 63) surelerinde yer almıştır.

Türklerde, Şamanlar, baksılar, dervişler asayı kutsi ve büyüsel özelliklere sahip olduğuna inanmış ve asa taşımışlardır (Köprülü & Köprülü, 1991, s. 451).

Kaynağı tam olarak bilinmese de her medeniyette saygınlığın, sosyal ve siyasal statüde erkin ve otoritenin göstergesi olarak kabul edilen asa, yokluğu toplumlar için birincil derecede risk arz eden, yağmura adanan ritüellerde ve hemen hemen her medeniyette yer bulmuştur. Frazer, Gervasius'un, bir taş veya sopa bırakıldığı anda yağış sağlayan bir menbadan bahsettiğini aktarmıştır (Frazer, 1894, s. 21).

Bu alıntı rivayetin kaynağı Felix Liebrech'tir. 10-13. yüzyıllar arasında varlık gösteren Arelatus krallığında, suyun taş veya değnek bırakıldığında çok geçmeden yağmur veren bir kaynağın varlığından bahseder (Liebrecht, 1856, s. 41-42).

Büklümdere ve Gölpınar da değnek (sopa) ile ilgili bir gelenek vardır. Temelinde “çoban sopasını” ıslatarak yağmuru sağlama inancı yatan bu yağmur yağdırma pratiğini aktaran katılımcıların anlatıları arasındaki fark: birinde çoban değneğin habersizce alınarak ritin gerçekleştirilmesi, diğerinde çobandan bu eylemi yapmasının istenmesidir.

“Bir de, mesela çoban tutarız, çobana deriz ki (ilk gideceği akşamdan): ‘Değneğini suya goy’. Çoban ilk malı süreceği gün, sürmeden, akşamdan deriz ki ‘Değneğini suya goy ki yağış yağsın, ot olsun, hayvanlara yarasın’. Bu da var biz bunu da yaparız.” (KK. 24).

“Bir kez de çobanların değneklerinin çalınıp suda bekletildiğine şahit olmuştum. Bunu o zaman bizden daha büyük olan abilerimiz yapmıştı.” (KK.58).

3.1.1.3.6. Tabut

Büklümdere’de kuraklık zamanlarında yağmur yağdırma ritüelleri çerçevesinde tabutu ıslatma pratiği görülmektedir.) Evin ilk doğan erkek çocuğu, camiden bir tabut alarak, kimseye göstermeden suya koyar, ardından üç Kulhuvallah [İhlas Suresi], bir Elham okur (KK 24. Birinin bundan haberdar olmasının duayı bozacağı ve yağmurun yağmasına engel olacağına inanılır.

Özhan (2018, s. 270), tabut ve sopa uygulamalarını doğrulamaktadır. Sopa ve tabutu dinsel olmayan eylemlerin arasına kaydetmiştir. Bu iki eylemin Türkiye’de en sık görülen uygulamalar arasında olduğunu yazar (s. 271).

Orhan Acıpayamlı, tabut uygulamasının esasında, tabutun iskeletle olan münasebetinden kaynaklandığı kanaatindedir. Tabut ölüye ait olduğu için yağmur yağdırma ritüellerinde kullanılmaktadır (Acıpayamlı, 1964, s. 231).

3.1.1.3.7. Un

Çalışma sahasında un ile yapılan bir pratik tespit edilmiştir. Bu pratik rüzgâra karşı un serperek; rüzgârı (KK 19, 23), doluyu (KK 61) veya kar fırtınasını (KK 08) durdurma amacı güder. Bu pratiğin uygulamasını da ilkinlerin yapması gerekir.

Pratiğe dair bilgileri olan katılımcıların bir kısmı, bunda amacın rüzgârı, dolu, kar fırtınasını durdurmak olduğunu ifade etseler de burada asıl amacın yağmuru sağlamaya yönelik olduğu düşünülmektedir. Pratik elbette durdurma amaçlı da düşünülebilir. Fakat daha çok kastedilen durdurma rüzgâra yöneliktir. Esasında şiddetli rüzgâr yağmura engel olacak bir hadisedir. Eski Türk geleneklerindeki doğaya saçı törenlerini hatırlatan bu yöntemde amaç rüzgârı durdurarak yağmuru sağlamak olmalıdır.

3.1.1.4. Bitkiler

3.1.1.4.1. Geven

Yılan yakma riti genelde geven adlı bitkiyle gerçekleşmektedir. Çamlıca köyünde yalnızca geven yakılarak yapılan bir uygulama vardır. (KK 08) Bu bitkinin yakılmasının yağmur getireceği inancının varlığı ve yaygın olduğu ifade edilmiştir. Yaygın bir inanç olmasına rağmen gevenin bu ritteki rolüne dair bir kaynağa ulaşılmamıştır.

3.1.1.5. Mekân

Yağmur duası törenlerinin yapıldığı mekân genelde bulunan bölgeden oldukça yüksekte kalan tepe veya dağlardır. Uygulama, yüksekliği olmadığı halde göl ve nehir kenarlarında da yapılır. Belirli cins ağaçların altları ve cami avlularında ya da bir yatacın yakınında ritüel gerçekleştirilebilir. Genelde halkın geleneklerinde kutsal sayılan yerler ritüellere mekân olmuştur

Eski Türklerdeki Yer-Su inancı toplu halde doğa ruhlarını gösterir. Türkler doğadaki her varlığın ruhu olduğuna inanırlardı ve onlara tapınırlardı. Çin kaynaklarında, Eski Karaçay-Malkar inançlarında kutsal ağaç motifine de

rastlanmaktadır. Ağaç kültü eski Türk boylarının yanı sıra, Kafkas kavimlerinde de oldukça yaygın biçimde görülmektedir. Orta Asya Türkleri arasında, kayın kutsiyeti olan, kültleşmiş bir ağaçtır (Tavkul, 2016, s. 232). Bu yer-sub kültürünün tamamı ritüellere mekân olabilir.

Doğa ruhları arasında dağ kültü mühim yer edinmiştir. Şamanist Türk için dağlar Gök Tengri inancıyla kaynaşmıştır dağ kültü Gök Tanrı kültürüyle bağlantılı bir kültür olmuştur. Ona adanan kurban törenleri mukaddes dağların doruklarında yapılmıştır (İnan A. , 1976).

“Dünya yaratılınca, Tanrı rahatı seçti,

“ Oturmak için yine, Altın-Dağ’ına geçti.

“ Çok büyük bir dağ idi, Altın-Dağ dedikleri,

“ Ayla Güneşe değer, gökteydi delikleri.

“ Bulunurdu Altın-Dağ, gökle yer arasında,

“ Ülgen de otururdu, bu dağın ta başında!

“ Dağın etekleriyse, dünyaya değmez idi,

“ Bir adam boyu kadar, durur da düşmez idi. (Ögel, 2010, s. 434)

Altay Yaratılış destanından alınmış olan bu pasaj Türk inanç dünyasında dağlara ayrılan yeri tasvir eden sayısız örnekten sadece biridir. Türk destanlarında hacimli bir yere sahip olan Dağ, Oğuz Kağan’ın oğullarından birine isim olmuştur.

Abakan Tatarları, yaratılış destanındaki bu dağı, Demir Dağ; Moğollar, Buryatlar, Kalmuklar, Sumbur, Sumur ya da Sumer adıyla anarlar. Dağ, Moğollarla Kalmuklara göre üç veya dört, Sibiry Tatarları için yedi katlıdır (Eliade M. , 1999, s. 288).

Erzincan’da bu inancın sürmekte olduğu, yağmur duası törenleri veya başka dileklerle, ritüeller eşliğinde kurbanların adandığı kutsal mekanların bulunduğu görülmektedir. Bunların bazıları bulunduğu yöre halkı tarafından unutulmaya yüz tutmuş, bazıları definecilerin tahriplerine maruz kalmıştır. Geçit beldesinin hemen arkasında yer alan Kepenek ziyaret yerinin varlığından haberdar olan bir iki kişiye

tesadüfen ulaşılmıştır. Ziyaret yerinin bulunduğu tepenin büyük kısmı define arayıcıları tarafından kazılarak tahrip edilmiştir

Karaçay-Malkarlılar da kutsal olduğuna inandıkları bazı ağaçlara taparlar, onlara adaklar adar, kurbanlar keser, onlardan yardım dilerlerdi. Kuraklık baş gösterdiğinde Cangız Terek adını verdikleri kutsal ağacın etrafında ibadet ederek ondan yağmur dilerler (Tavkul, 2016, s. 233).

Tören mekânlarından olan ağaç altları ve çevreleri Türkiye’de sayısız örneğiyle varlığını sürdürmektedir. Ağaç kültürünün tamamı dünya ağacı mitinden yayılmış olmalıdır.

Dünya ağacı

Dünya ağacı, ağaç kültürünün temelini oluşturmaktadır. Türkler’de ve diğer kavimlerin önemli kısmında ağaç kültürü inancı görülür.

Dünyanın göbeğinde, her şeyin merkezinde bütün ağaçların en ulusu, dev bir çam ağacı bulunmakta ve bu ağacın üst dalları Bay- Ülgen’in (Baş Tanrı) katına kadar ulaştığı” anlatılmaktadır. Bu dünya ağacı timsalini zaman zaman Altay şamanlarının davullarının derilerinin üzerine resmedilmiş olarak da görürüz (Harva, 2015, s. 53).

Abakan Tatarlarının söylencelerinde, Dünya ağacı olan kayın, demir bir dağın merkezinden yükselir. Sibiry Tatarlarının söylenceleri, bu ağacın yer altına doğru uzanan bir eşi olduğunu anlatır. Destanların kahramanlarından biri yer altına seyahatinde Erlik Han’ın kapısında dokuz dallı bu ağacı görmüştür (Harva, 2015, s. 53-54). Osmanlı dönemi kültüründe bu ağaç hayat ağacı daha çok “Tuba” adıyla bilinir. Yeryüzündeki insanların tamamı için bu ağaçta bir yaprak vardır ve yaprağın sahibi vefat ettiğinde bu yaprağın kopacağına inanılır (Harva, 2015, s. 54).

Su Kaynakları

Türklerin en eski kültür yapılarında bulunan kültürlerde pınarlar, nehirler, göller ruhları olan canlı varlıklar olarak tasavvur edilmiş ve kültleştirilmiştir. Birûnî, Oğuz Türklerinin bir pınar yakınındaki kaya önünde tapındıklarını kaydetmiştir (İnan A. , 1976, s. 40)

Araştırma alanında tespit edilen ritüellerde, su, ya törenin temel unsuru olarak görevlidir ya da bir yönüyle ritüelin içinde yer alır. Temizliğin de simgesi olan suya saygı, kaynaklarına karşı hassasiyet sahanın tamamında görülmektedir.

Suya taş bırakma ritüellerinde, çocukların yer aldığı uygulamalarda, çoban sopası ve tabut örneklerinde su temel unsurdur. Erzincan'da kaydedilen örneklerden birkaçı şunlardır:

Taşların suya atıldığını biliyorum. Ben de bunu yaptım. Bunun için özel bir törene veya ziyaret yerine gitmeye gerek yoktu. Ben evin ilkiyim. Mezarlıktan bir taş alıp bunu bir dereye bıraktık. Bunu yaptığımızı kimseye söylemezdik. En çok taşlardan ve kemiklerden konuşulurdu. Yağmur yağması için kemiklerin suya atıldığını, hatta bu kemiklerin insan kemikleri olabileceğini çok defa duydum. At ve bazı hayvanların kafataslarının suya atılmasının yağmur yağdırmakta çok etkili olduğunu evin büyülerinden sık sık duyardım. Eşek kafasını yıkayan kadınlar gördüm. Bunlardan sonra yağmurları yağdığı olurdu.(KK: 02)

Ben katılmadım ama birkaç kez tanık oldum. Yağmurların geciktiği bir yaz, köyümüzün yaşlılarından olan Ali Rıza Kaya ve hanımı, kızlarını böyle bir tören için çağırırdı. Bir garibin mezarından taş alınıp suya bırakılırsa yağmur yağacağına inanılıyordu. Bunu evin ilk doğan kız çocuğunun yapması gerekiyordu. Kızımı gönderdim ve tören sonrasında yağmurun yağdığını hatırlıyorum. Ben hiç katılmadım ama kızlarımı birkaç kez gönderdim. Kimin mezarından alındığını bilmiyorum. Ama bir garip kişi olması gerektiğini biliyorum. (KK:04).

Ben böyle bir törene katıldım. Ali Rıza amcanın isteği üzerine bir mezardan taş alarak çeşmenin suyuna bıraktık. Yağmurun yağdığına da şahit oldum.” (KK: 05).

Ali Rıza Kaya'nın hanımı, bizden bir mezardan taş alarak suya koymamızı isterdi. Biz getirdiğimiz taşları çeşmeye bıraktık. Yağmur çok yağınca da ‘Taşları sudan çıkarın’ derdi. Taşları sudan çıkarırsak yağmur duracaktı.” (KK: 06)

“Duyduğum ve gördüğüm şeyler oldu. Kendim de bazılarına katıldım. Böyle zamanlarda suya taş atardık. Yağmur çok fazla yağarsa o taşı sudan alır saklardık. Ben bunları yaptığımda ilkokul çağındaydım. Bazen de bir eşiği tutar ve başını yıkardı. Bunun yağmur yağdıracağına inanılırdı. Ben hiç yıkamadım ama yıkayanlara su tuttum. Bazen gariplerin mezarından taş alarak suya koyardık. Ben bunu Ocakbaşı Köyü'ne gelin geldiğim zaman kayınvalideme anlattım. Onun da bu inanıştan haberi vardı.

Ocakbaşı Köyü'nde evliyken de böyle bir törene katıldım. Köylüler toplanıp ziyarete gittik. Lokmalar pişirildi ve dualar edildi.”(KK. 07).

Üzümlü'de, zamanında yağmur dualarına mekân olmuş olan Dereboğazı mevkiindeki yatırlar sel altında kalmış ve unutulmaya yüz tutmaktadır.

Ocakbaşı Köyü'nde (Fotoğraf: 7) bulunan Kırmızı Ziyaret yerine, yöre halkının ilgisi hiç kesilmemiştir. Köylüler tarafından yapılan ve yılın karlı, çamurlu günleri dışında daima ziyaretçilerini ağırlayan bir mekân olmuştur. Ağaçların kesilmesinin günah sayıldığı ziyaret çevreye hâkim bir tepenin üzerindedir. Pınarlıka'yada bulunan ziyaretlerden biri Pute ziyaretidir.

Bu iki ziyaretle birlikte Canbeği ziyareti hakkındaki efsane ağaç ruhuna olan inancın somutlaşmış halidir. Rivayete göre bu üç ağaç aslında bir arada yaşayan üç kız kardeştir. Bir sebeple araları bozulur ve ayrılarak uzaklaşırlar. Ama birbirine o kadar düşkündürler ki görüşmeden duramayacaklarını anlarlar. Neticede rahatlıkla diğerini görebilecekleri bu yüksek mekanlara yerleşirler.

Şekil 3.6: Kırmızı Ziyaret, Ocakbaşı Köyü

Şekil: 3.7: Pute Ziyareti, Pınarlıkaya Köyü

Şekil 3.8: Dereboğazı Ziyaret Yeri, Üzümlü.

Karakaya’da yağmur duası ritüellerinin gerçekleştirildiği mekânlardan biri Oğlan Ağa’dır.

Şekil 3.9: Oğlan-Ağa, Karakaya.

Şekil 3.10: Kumru Ziyareti, İkizler Köyü

Şekil 3.11: Oklu Baba Yatırı, Çadirkaya.

Şekil 3.12: Çırahane Ziyaretinin Bulunduğu Tepeler, Ağamçağam Köyü.

3.1.1.6. Zaman

Yağmur duasına sadece kuraklık zamanlarında çıkılmaz. Bahar aylarında, çoğunlukla nisan ve mayıs aylarında gelecek mevsimin iyi geçmesini sağlamak için yapılan yağmur törenleri yakın tarihlere kadar neredeyse gelenek halindeymiş.

3.2. Yağmuru Durdurma Amaçlı Ritüeller

Yağmur, tarımla uğraşan kimseleri en çok da harman zamanlarında zor durumda bırakır. Bu dönemde yağan yağmurlar, kuruyan başakların, mahsulün, samanın, biçilen otların, bağlardaki üzümün ıslanarak bozulmasına neden olabilir. Yağışlar sonucu oluşan seller de ürünlere zarar verir. Bu nedenlerle çiftçiler bu zamanlarda yağmur yağsın istemezler.

Bu durum karşısında insanoğlu, inanç temelli bazı tedbirler geliştirmiştir. Meteoroloji biliminin, tarım teknolojilerinin gelişmesi inanç temelli tedbirleri zayıflatsa da henüz hafızalardan silememiştir. Yağmuru yağdırmaya yönelik ritüellerde olduğu gibi, yağmur durdurma ritüellerinin yakın zamanlara kadar görüldüğünü ve bu uygulamalara olan inancın devam ettiğini söyleyebiliriz.

3.2.1. Suya Atılan Nesnenin Sudan Çıkarılması

Çalışma sahasının tamamında tespit edilen, suya; taş, kemik, tabut, sopa atarak tatbik edilen yağmur duası törenlerinin sonucunda yağmurların başlamış olduğuna tanıklık eden veya bu törenlerin yağmuru getirdiğine inanlar, katılımcıların tamamına yakındır.

Yağmur duası törenleri sonucunda başlayan yağmurlar bazen uzun süre devam etmekte ve yaşamsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu takdirde yağmuru durdurma pratikleri devreye girer. Burada en çok kullanılan yöntem suya atılan nesneleri, objeleri geri çıkarmaktır. Bu konuda da tüm katılımcılar hemfikirdir. Bunun dışında başka pratikler de vardır:

3.2.2. Hatirçek/Hacirdek ve Eğiş Kullanımı

Mercan(KK 31), Bozağa (KK 40), Sarıgüney (KK 46), Elmalı (Tercan) (KK 59) ve Karakışlak (KK 09)'ta yağmur durdurma ritüelleri çerçevesinde görülen bir uygulama da tandır üzerindeki kızgın durumdaki Hatircek/Hacirdek veya eğişin alınarak

dışarıya bırakılmasıdır. Çoğu yağmur duası uygulamalarında olduğu gibi bu geleneğin kökeni üzerine katılımcılardan bilgi edinilememiştir. Yine de demirlerin kızgın olarak kullanılması ve soğumak için yağmura ihtiyaç duyuyor olması, ritüelin kökeni hakkında bir fikir verebilir.

Şekil 3.13: Hatırçek

Şekil 3.14: Eğiş

3.2.3. Karasaban Demiri

Karasaban demiri ile yapılan iki farklı yağmur durdurma uygulaması vardır. Büklümdere’de uzun süren yağmuru durdurmak için karasabanın demiri alınarak tandırın yanına konmaktadır (KK 25). Kureyşli Sarıkaya’da ise karasaban demiri

mezarlığın bir köşesine konmakta, böylece yağmurun duracağına inanılmaktadır (KK 61).

3.2.4. Çamur

Yalnızca bir örneğine rastladığımız, yağmur durdurma pratiği Yollarüstü köyüne aittir. Narten Esen (KK 10), sürekli yağın ve çevreyi çamura bulayan yağmurdan şikâyet edince annesi, çamur içindeki ayak izlerinden biraz çamur alıp sobanın arkasına yapıştırmasını tembih etmiştir. Uygulamadan sonra çamurun kurumasıyla birlikte günlerdir yağın yağmur kesilir.

3.2.5. Kel İnsan

Kel insanların başının bağlanması da yağmur durdurma uygulamalarındandır. Araştırmalarda yağmur yağdırma amacıyla uygulandığına dair derlemeler olsa da bizim çalışmamızda sadece yağmur durdurma pratiği olarak karşılaşılmıştır. Gölpınar'da, yağmuru durdurmak için dokuz kelin başı bağlanır. (KK 58), uygulama yapan kişinin bunu neden yaptığını söylememesi gerekir. Burada bağlama ile kastedilen, her biri için bir ipe belirli sayıda düğüm atmadır. Karacalar Köyünde, kırk kadar kel için kırkar düğüm atılmasının yağmuru durduracağına inanılır. Bu uygulamaları herkes yapamaz (KK 63).

Sayılar ve uygulama şeklindeki bazı farklılıklarla birlikte bu pratik Türkiye'nin birçok yerinde görülmüş ve araştırmacılarca kaydedilmiştir (Boratav, 1984, s. 141,142). (Kobya, 2014, s. 66, 360, 363) (Demren, 2016, s. 77,78).

Ritüeller arasında büyü ile ilgili tek uygulama budur. Diğer uygulamalar daha çok Şamanizm'in ve eski Türk inanış dairelerinden günümüze ulaşan ve İslami gelenekten gelen uygulamalardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Meteoroloji biliminde, tarım ve hayvancılık sektöründe, henüz yarım asır öncesine oranla dahi takip edilemeyecek bir hızla yol alan gelişmeler, insanoğluna binlerce yıl öncesinde geliştirdiği çözümler olan ritüellerini henüz unutturamamıştır. Kuraklık tehlikesi karşısında modern tekniklerden kesin bir çare bulamayan halk, ilk keşiflerine geri dönmektedir. Yağmur duası ritüelleri, Erzincan sahasında hâlâ hatırlanmakta ve tatbik olunmaktadır.

Erzincan sahasında, yağmur ritüelleri toplu halde ya da bireysel olarak; dinsel-büyüsel yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Ritüellerin tamamında değilse de çok büyük bir bölümünde eski Türk inançlarının etkisinin sürdüğü açıkça görülmektedir. Ritüelde kullanılan nesneler, objeler; ritüel mekânları, ritüel yöneticisine yüklenen vasıflar bu yönde kanaat oluşturmaktadır. Sahadan elde edilen veriler hem kendi arasında hem konu üzerine Türkiye’de yapılan diğer çalışmalarla uyumludur. Unutulmaya yüz tutsa da bölgemizin ritüel zengini olduğunu söyleyebiliriz.

Devam eden geleneğe rağmen var olan hafızanın hızla zayıflamakta olduğu görülmektedir. Bazı yerleşim yerlerinde, hemen yakınlarda olan ziyaret yerlerini bilen birini bulmak zaman almakta; geçmiş ritüellere katılan, tanıklık eden ya da bilgisi olan insan kaynağının azlığı dikkat çekmektedir. Atalardan kalma ritüeller hatırlanıp icra edilmektedir. Ama bu icralar bir refleksi andırmaktadır. Yani yapılan ritüellerin kökenine dair bilgiler yok denecek kadar azdır. Yapılacak daha hacimli çalışmalarla yağmur duası ritüellerinin çerçevesinin genişleyeceği muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1964). Türkiye’de Yağmur Duası II. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, XXII, 221-250.
- Akakuş, R. (2007). Reîsülkurra. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 34, s. 545-546). içinde TDV. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/34/C34011344.pdf> adresinden alındı
- Arık, R. O. (1939). Anadolu’nun En Garp Eti İstasyonu: Karaoğlan Höyüğü. *Belleten*, 3(9), s. 27-42. <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/580/tur> adresinden alındı
- Aykut, E. (2018). Necâset, “Gâvur” Kafatasları ve 19. Yüzyıl Ortasında Doğu Anadolu’da bir Yağmur Ritüeli. *Kebikeç*(46), 189-218.
- Baktır, M. (2001). İstiskâ. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 23, s. 381-383). içinde TDV. 11 1, 2022 tarihinde <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/23/C23007649.pdf> adresinden alındı
- Barbaro, J. (2009). *Anadolu’ya ve İran’a Seyahat* (2 b.). (T. Gündüz, Çev.) Yeditepe Yayınevi.
- Battûta, İ. (2000). *İbn Battûta Seyatnâmesi* (Cilt 1). (A. S. Aykut, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.
- Bayat, F. (2010). *Mitolojiye Giriş* (3 b.). Ötüken.
- Boratav, p. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru* (2 b.). Gerçek Yayınevi.
- Brewer, G. O. (2016). <https://cfdiocese.org/>: <https://cfdiocese.org/bishopsblog/3-tremendous-responsibilities-the-shepherds-staff-represents/> adresinden alındı
- Bros, V. (1916). *Rites and Ritual Acts: As Prescribed by the Roman Religion According to the Commentary of Servius On Vergil’s Aeneid*. Voelcker Bros. <https://archive.org/details/ritesritualactsa00holsrich/page/n3/mode/2up> adresinden alındı
- Burnaby, F. (1885). *On Horseback Through Asia Minor* (7 b.). George Munro.
- Burnaby, F. (2016). *At Sirtında Anadolu* (7 b.). (F. Taşkent, Çev.) İletişim Yayınları.
- Campbell, J. (2016). *İlkel Mitoloji: Tanrının Maskeleri - I* (2 b.). (K. Emiroğlu, Çev.) Işık Yayınları.
- Ceylan, N. (2019). Çayırılı Tarihine Işık Tutan Yerleşme: Saygılı Höyük. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(24), s. 635-648. doi:10.9775/kausbed.2019.057
- Chambers, W. &. (1868). Rite, ritual. *Chambers’s Encyclopedia: A Dictionary of Universal Knowledge for the People* (Cilt VIII, s. 271, 272-273). içinde W. and R. Chambers. <https://archive.org/details/chamberssencyclo08lond/mode/2up?view=theater> adresinden alındı

- Clavijo. (1928). *Embassy to Tamerlane 1403-1406*. (G. I. Strange, Çev.) George Routledge & Sons. <https://ia803002.us.archive.org/33/items/b31354932/b31354932.pdf> adresinden alındı
- Clavijo, R. G. (1993). *Anadolu Orta Asya ve Timur*. (Ö. R. Doğrul, Çev.) Ses Yayınları.
- Clavijo, R. G. (2003). *Embajada a Tamorlán*. (S. E. Ross, Dü., & G. I. Strange, Çev.) Biblioteca Virtual Universal. <https://biblioteca.org.ar/libros/71344.pdf> adresinden alındı
- Clavijo, R. G. (tarih yok). https://es.wikipedia.org/wiki/Ruy_Gonz%C3%A1lez_de_Clavijo#Enlaces_externos. s. <https://tr.wikipedia.org/>. adresinden alındı
- Çakar, E., & Kara, F. (2005). 17. Yüzyılın Ortalarında Arapgir Sancağında İskân ve Nüfus. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), s. 385-412.
- Çelebi, E. (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (2 b., Cilt 2). (M. S. Koz, Dü.) Yapı Kredi Yayınları.
- Çelebi, E. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 4). Yapı Kredi Yayınları.
- Çıkış, 9: 22-26. (tarih yok).
- Çölde Sayım, 20: 7-11. (tarih yok). *Tevrat*. içinde <https://www.kutsalkitap.org/>. <https://www.kutsalkitap.org/>: <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/> adresinden alındı
- Demren, Ö. (2016). Yağmur Yağdırma Ritüeli Çeçevesinde Ortaköy "yağmur Duası". *Türkbilig*(12), 76-92.
- Develioğlu, F. (2002). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (19 b.). Aydın Kitabevi Yayınları.
- devletarsivleri.gov.tr. (tarih yok). T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> adresinden alındı
- Durkheim, É. (2020). *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri* (3 b.). (Ö. Ozankaya, Çev.) Cem Yayınevi.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. (İ. Birkan, Çev.) İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm: İlkel Esrime Teknikleri*. (İ. Birkan, Çev.) İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (S. Rifat, Çev.) Om Yayınevi.
- Emiroğlu, K. (2003). Büyü. K. Emiroğlu (Dü.) içinde, *Antropoloji Sözlüğü* (s. 166-167). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Frazer, J. G. (1894). *The Golden Bough: A Study in Comparative Religion* (2 b., Cilt 1). (M. H. Doğan, Çev.) MacMillan and Co. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/41082/pg41082-images.html#toc13> adresinden alındı

- Gökçimen, A. (2010). Türkmenistan’da Bir Yağmur İyesi “Burkut Ata”. *Biliğ*(52), 69-78. <https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/2689-published.pdf> adresinden alındı
- Harva, U. (2015). *Altay Panteonu: Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*. (Ö. Suveren, Çev.) Doğu Kütüphanesi.
- Honko, L. (2006). Ritüellerin Oluşum Süreci. *Milli Folklor*, s. 129-140. <https://www.nisanyanyeradlari.com/:https://www.nisanyanyeradlari.com/?y=Agn&ul=Hepsi&o=c&s=1&n=0> adresinden alındı
- İnan, A. (1962). *Hurafeler ve Menşeleri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. MEB.
- İnan, A. (1986). *Tarhte ve bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar* (3 b.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1992). *Manas Destanı (Çeviri)*. Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Isaacs, R. H. (tarih yok). *Shemini Atzeret/Simchat Torah: The Prayer for Rain*. <https://www.myjewishlearning.com/>: <https://www.myjewishlearning.com/article/the-prayer-for-rain/> adresinden alındı
- Kara, R. (2016). Erzincan Adı Üzerine. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), s. 25-38.
- Kemali, A. (1932). *Erzincan: Tarihî, Coğrafi, İçtimaî, Etnoğrafi, İdarî, İhsaî tetkikat tecrübesi*.
- Kobya, E. Ş. (2014). *Türkiye’de Yağmur Törenleri ve Yağmurla İlgili İnanışlar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Köprülü, M. F., & Köprülü, O. F. (1991). Asâ. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 450-452). içinde TDV. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/3/C03015559.pdf> adresinden alındı
- Kur'an-ı Kerim, Ahkâf, 46/24,25. (tarih yok). Diyanet İşleri başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/ahkaf-suresi-46/ayet-24/kuran-yolu-meali-5> adresinden alındı
- Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/19. (tarih yok). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-19/kuran-yolu-meali-5> adresinden alındı
- Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/264. (tarih yok). Diyanet İşleri başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-264/kuran-yolu-meali-5> adresinden alındı
- Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/265. (tarih yok). Diyanet İşleri başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-265/kuran-yolu-meali-5> adresinden alındı

- Kur'an-ı Kerim, En'âm, 6/6. (tarih yok). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enam-suresi-6/ayet-1/kuran-yolu-meali-5> adresinden alındı
- Kur'an-ı Kerim, Hûd, 11/3. (tarih yok). Diyanet İşleri Müdürlüğü. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hud-suresi-11/ayet-1/kuran-yolu-meali-5> adresinden alındı
- Kur'an-ı Kerim, Nûh. 71/10,11. (tarih yok). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nuh-suresi-71/ayet-11/kuran-yolu-meali-5> adresinden alındı
- Kur'an-ı Kerim, R'ad, 13/12. (tarih yok). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/rad-suresi-13/ayet-12/kuran-yolu-meali-5> adresinden alındı
- Lang, A. (1913). *Myth, Ritual and Religion* (5 b., Cilt I). Longmans, Green And Co. <https://archive.org/details/mythritualandrel00languoft/page/n9/mode/2up> adresinden alındı
- Liebrecht, F. (1856). *Des Gervasius von Tilbury Otia Imperialia*. Carl Rompler. <https://archive.org/details/desgervasiusvon01liebgoog/page/n9/mode/2up> adresinden alındı
- Liminality. (tarih yok). [https://en.wikipedia.org/wiki/Liminality#:~:text=In%20anthropology%2C%20liminality%20\(from%20Latin,when%20the%20rite%20is%20complete.](https://en.wikipedia.org/wiki/Liminality#:~:text=In%20anthropology%2C%20liminality%20(from%20Latin,when%20the%20rite%20is%20complete.) adresinden alındı
- Mahmud, K. (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi III*. (B. Atalay, Çev.) Türk Dil Kurumu Yayınları. file:///C:/Users/Hp/Desktop/0053-(3)Divani_lughatit_turkturkiye-3-(52.903KB).pdf adresinden alındı
- Malinowski, B. (1990). *Büyük, Bilim ve Din*. (S. Özkal, Çev.) Kabalcı Yayınları.
- Malinowski, B. K. (1998). *İlkel Toplum*. (H. Portakal, Çev.) Öteki Yayınevi.
- Marchant, J. R., & Fletcher, R. (1907). *myth. Cassell's Latin dictionary: Latin-English and English-Latin* (s. 781). içinde Cassel. https://ia800308.us.archive.org/33/items/cassellslatindic0000unse_m5d5/cassellslatindic0000unse_m5d5.pdf adresinden alındı
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (2 b.). (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Bilim ve Sanat Yayınları.
- Miroğlu, İ. (1995). Erzincan. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 318-321). içinde TDV. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/11/C11004205.pdf> adresinden alındı
- Mısır'dan Çıkış, 4: 1-3. (tarih yok). *Tevrat*. içinde <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/> adresinden alındı
- Mısır'dan Çıkış, 8: 6-7, 17. (tarih yok).

- Mısır'dan Çıkış, 9: 22-25. (tarih yok). *Tevrat*. içinde <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/> adresinden alındı
- Moğolların Gizli Tarihi*. (tarih yok). (A. Temir, Çev.) Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Moltke, H. v. (1969). *Moltke'nin Türkiye Mektupları*. (H. Örs, Çev.) Remzi Kitabevi.
- MythRitualTheory. (Pdf Ders Notları). Myth-Ritual Theory. <https://www.egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/84058/1/Unit-2.pdf> adresinden alındı
- Nicolaus, P. (2018). Noah and the Serpent. *Iran & the Caucasus*, 22(3), s. 257-273. <https://www.jstor.org/stable/26548943> adresinden alındı
- Olgun, H. (2016). İbadet, Ritüel ve Kurban. *Milel ve Nihal*, 13(2), s. 82-99. doi:<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/267121>
- OMÜ. (Pdf Ders Notu). Mitlerin Sınıflandırılması.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi* (5 b., Cilt 1). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özgen, M. (2021). Antropolojide Din ve Ritüel. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(36), s. 1304-1316. doi:10.12981/mahder.1017615
- Özhan, M. (2018). Yağmur Ritüellerinde Simgeler ve Büyü. 9. *Milletler Arası Türk halk Kültürü Kongresi* (s. 263-279). Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Pals, D. L. (2019). *Dokuz Din Kuramı*. (M. Ulu, R. Adıbelli, A. Özbolat, Ö. F. Darende, N. Karşı, & M. D. Dereli, Çev.) Kimlik Yayınları.
- Passow, S. (tarih yok). *How a Simple Prayer Binds Us: From Rain to Redemption*. <https://bj.org/>: <https://bj.org/how-a-simple-prayer-binds-us/> adresinden alındı
- Raglan, L. (2004). Mit ve Ritüel. *Millî Folklor*(61), s. 187-194. <https://www.millifolklor.com/Yayin/61> adresinden alındı
- Rani, R. (2015). Introduction of various Modern Theories of Myth. *IJELIH*, III(II), s. 439-445. <https://ijellh.com/papers/2015/April/46-439-445-April-2015.pdf> adresinden alındı
- Ritüel. (tarih yok). <https://www.nisanyansozluk.com/> <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/rit%C3%BCel> adresinden alındı
- Rosenberg, D. (2003). *Dünya Mitolojisi: Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi* (3 b.). (K. Akten, E. Cengiz, A. U. Cüce, T. Kenanoğlu, T. Kocayigit, E. Kuzhan, & B. Odabaşı, Çev.) İmge Kitabevi.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (A. Kazancıgil, Çev.) İşaret Yayınları.
- Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. (M. Y. Sağlam, Çev.) Bilge Su Yayıncılık.
- Sagitov, M. M. (1986). Başkurt Folklorunda Hayvanlara Tapınma. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, 30-31(1982-1983), s. 125 - 132.
- Segal, R. A. (1997). The Myth and Ritual Theory: an Overview. *The Journal of Jewish Thought and Philosophy*, 6, 1-18.

- Segal, R. A. (2015). The Modern Study of Myth and its Relation to Science. *Zygon*, 757-771.
- Seligman, C. G., & Seligman, B. Z. (1932). *Pagan Tribes Of The Nilotic Sudan*. George Routledge & Sons. <https://archive.org/details/in.gov.ignca.2109/page/n7/mode/2up> adresinden alındı
- Spence, L. (2014). An Introduction to Mythology. https://www.gutenberg.org/files/45048/45048-h/45048-h.htm#CHAPTER_IX adresinden alındı
- Spencer, H. (1891). *Essays: Scientific, Political, & Speculative*. Williams and Norgate. https://www.gutenberg.org/files/29869/29869-h/29869-h.htm#Page_308 adresinden alındı
- Staff of Moses. (tarih yok). https://en.wikipedia.org/wiki/Staff_of_Moses adresinden alındı
- Şepik. (tarih yok). <https://www.nisanyanyeradlari.com/?y=%C5%9Eepik&ul=Hepsi&o=c&s=1&n=0> adresinden alındı
- Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşlarla İlgili İnançlar*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tanyu, H. (1976). Türklerde Ateşle İlgili İnançlar. *Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri* (Cilt IV, s. 283-304). içinde Kültür Bakanlığı.
- Tanyu, H. (1992). Büyü. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 501-506). içinde TDV. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/6/C06002501.pdf> adresinden alındı
- Tavkul, U. (2016). Karaçay-Malkar Panteonunda Tabiat Tanrıları ve Ritüeller. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 9(17), s. 217-242.
- TDK. (tarih yok). Büyü. *Güncel Türkçe Sözlük*. içinde TDK. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- TDK. (tarih yok). Din. *Güncel Türkçe Sözlük*. içinde TDK. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- TDK. (tarih yok). mit. *Güncel Türkçe Sözlük*. içinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- TDK. (tarih yok). ritüel. *Güncel Türkçe sözlük*. içinde TDK: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- TDK. (tarih yok). Yağmur duası. *Güncel Türkçe Sözlük*. içinde TDK. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- tehrantimes.com. (2020). <https://www.tehrantimes.com/news/451008/Rainmaking-ritual-added-to-National-Heritage-list> adresinden alındı
- Tekvin, 48: 15. (tarih yok). *Tevrat*. içinde <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/> adresinden alındı

- Temir, A. (1989). *Moğolların Gizli Tarihi*. (A. Temir, Çev.) Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Texier, C. (1862). *L'Univers; mineure, histoire et description de tous les peuples. Asie*. Didot. https://archive.org/details/bub_gb_RITYZGVv7FoC/page/66/mode/2up adresinden alındı
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve* (Cilt 3). (A. Suat, Çev.) Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Tozlu, N. (2021). Su Kültünün Akarsu-Göl Bağlamında Erzincan Halk İnanışlarına Yansımaları . *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 122-158.
- Tylor, E. B. (1920). *Primitive Culture* (6 b., Cilt I). John Murray. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/70458/pg70458-images.html> adresinden alındı
- Tylor, E. B. (1920). *Primitive Culture* (Cilt II). John Murray. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/70484/pg70484-images.html#chap18> adresinden alındı
- Uğurelli, T. A. (2020). Bereket Kültü Gösterimi Olarak Anadolu'da Yağmur Yağdırma Ritüelleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üngör, İ., & Özgül, O. (2016). Otlukbeli'nde Tarihî ve Arkeolojik Araştırmalar. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(17), s. 267-289. doi:10.9775/kausbed.2016.014
- Üngör, İ., & Torun, R. (2021). Erzincan İli Çayırılı İlçesinde Tespit Edilen Tarihi ve Arkeolojik Merkezlerin Değerlendirmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(Özel Sayı), s. 95-112. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2032912> adresinden alındı
- Willem, R. (2010). *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk*. (Z. Kılıç, Çev.) Kitap Yayınevi.
- www.harita.gov.tr. (tarih yok). *Erzincan Fiziki İl Haritası*. Harita Genel Müdürlüğü. <https://www.harita.gov.tr/urun/erzincan-mulk-idare-il-haritasi/413> adresinden alındı
- Yeşeya, 40:4. (tarih yok). *Tevrat*. içinde <https://kutsal-kitap.net/>: <https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=745&mc=1&sc=705> adresinden alındı
- Yuhanna, 10: 1-30. (tarih yok). <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/> adresinden alındı
- Zhang, C. E. (2020). Heaven, Spirits, and Political and Social Order: Rain-Praying in Eleventh-Century China. yok. doi:6:284.3605

KAYNAK KİŞİLER

No	Adı Soyadı	Doğum Yeri	Yaş	Meslek	Öğrenim Durumu
01	Ali Süslü	Erzincan	91	Emekli	İlkokul
02	Zeynep Gülşen	Erzincan	82	Ev kadını	İlkokul
03	Yaşar Yetkin	Erzincan		Çiftçi	İlkokul
04	Naciye Kaya	Erzincan	67	Ev kadını	Okur-yazar
05	Eylem Kaya Özden	Erzincan	42	Ev kadını	İlkokul
06	Filiz Erdem	Erzincan	46	Ev kadını	İlkokul
07	İpek Akın	Erzincan	71	Ev kadını	İlkokul
08	Turan Gürz	Erzincan	62	Serbest	İlkokul
09	Dursun Koçak	Erzincan	86	Çiftçi	Okur-yazar
10	Narten Esen	Erzincan	50	Ev kadını	İlkokul
11	Saray Aydın	Erzincan	88	Ev kadını	Yok
12	Ahmet Koç	Erzincan	75	Çiftçi	İlkokul
13	Nil Gül	İstanbul (erzincan)		Ev Hanımı	İlkokul
14	Yaşar Kaya	Erzincan	65	Reçber	İlkokul
15	Fikri Eser	Erzincan	68	Çiftçi	İlkokul
16	Necati Özkan	Erzincan	77	Şoför, reçber	İlkokul
17	Zeki Karakaş	Erzincan	58	Emekli	Lise
18	Ersin Demir	Erzincan	39	Şoför	Lise
19	Taner Yaman	Erzincan	33	Reçber	Ortaokul
20	Ali Haydar Karakaş	Erzincan	67	Çiftçi	İlkokul
21	Hatice Albayrak	Erzincan		Halıcılık	İlkokul
22	Erdal Erdem	Tokat(ikizler köyü)	52	Arıcılık	Ortaokul
23	Kıymet Erdem	Erzincan	88	Emekli	Okur-yazar değil
24	Birol Yılmaz	Erzincan		Çiftçi	İlkokul
25	Ali Rıza Taylan	Erzincan	57	Çiftçi	İlkokul

26	Yaşar Öztaş	Erzincan	78	Çiftçi	Okur-yazar
27	Cevat Kılıç	Erzincan	70	Çiftçi	Orta okul
28	Cemile Yıldırım	Erzincan	51	Hayvancılık	İlkokul
29	Ali Asker	Erzincan	74	Çiftçi	İlkokul
30	İlhami Tenşi	Erzincan	55	Çiftçi	İlkokul
31	Emrullah Selçuk	Erzincan	43	Çiftçi	Lise
32	Rıza Çiçek	Erzincan	63	Çiftçi	İlkokul
33	Turan Cengiz	Erzincan	65	Çiftçi	İlkokul
34	Meryem Korkmaz	Erzincan	51	Ev Kadını	İlkokul
35	Saadettin Köse	Erzincan	65	Çiftçi	İlkokul
36	Kadir Kılıç	Erzincan	65	Emekli Öğretmen	Eğitim Ens.
37	Osman Gezici	Erzincan	73	Çiftçi	İlkokul
38	Fahri Güneş	Erzincan	59	Çiftçi	İlkokul
39	Erdoğan Uğur	Erzincan		Muhtar	İlkokul
40	İmam Sarıgül	Erzincan	55	Serbest	İlkokul
41	Azimet Akarsu	Erzincan	73	Çiftçi	Okur-yazar değil
42	Ali Çetin Kılıç	Erzincan	75	Çiftçi	İlkokul
43	Osman Yılmaz	Erzincan	71	Çiftçi	Ortaokul
44	Hüsamettin Güney	Erzincan	65	Çiftçi	Ortaokul
45	Ali Düzgün	Erzincan	52	Çiftçi-köy muhtarı	Lisans
46	Kamer İpek	Erzincan	82	Çiftçi	İlkokul
47	İdris Zorbuna	Erzincan	56	Çiftçi	İlkokul
48	İsmail Fırat	Erzincan	65	Çiftçi	İlkokul
49	Cemal Çelik	Erzincan	61	Çiftçi- hayvancılık	Ortaokul
50	Asım Şengül	Erzincan	59	Memur	Lisans
51	Abdurrahman Şahin	Erzincan	65	İng. Öğrt.	Lisans
52	Ali Ekinci	Erzincan	62	Emekli imam	Lise

53	Gülağa Işık	Erzincan	75	Çiftçi	İlkokul
54	Rıza Demir	Erzincan	82	Çiftçi-celep	İlkokul
55	Nezaket Can	Kelkit (Ağılözü)	67	Ev hanımı	Okur-yazar
56	Temur Çamur	Erzincan	80	Çiftçi	İlkokul
57	Kazım Özden	Erzincan	62	Çiftçi	İlkokul
58	Ali Aydın Gül	Gümüşhane (Gölpınar)	54	Emekli-Çiftçi	İlkokul
59	Hasan Tekin	Erzincan	73	PTT emeklisi	İlkokul
60	Ahmet Uğurlu	Erzincan	90	Din önderi	
61	Haydar Akçelik	Erzincan	60	Hayvancılık	İlkokul
62	Nazime Aydın	Erzincan	68	Ev kadını	Okur-yazar değil
63	Mehmet Aydın	Erzincan	66	Emekli İşçi	İlkokul
64	Hanım Ulucan	Erzincan	87	Ev Kadını	Okur-yazar değil
65	Arif Oktay	Erzincan	58	Çiftçi	İlkokul
66	Zeycan Akar	Erzincan			İlkokul

Not: Parantez içlerindeki bilgi, şahsın evlilik yoluyla ya da vesair nedenlerle uzun süredir Erzincan'da yaamış olduğu yerleşim yerini göstermektedir.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Muzaffer Akar	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	